

XIII KÄÄNTÄMISENTUTKIMUKSEN PÄIVÄT OULUSSA 9.12.2004

Toimittanut
**IRMA
SORVALI**

Saksan, ranskan ja pohjoismaisten
kielten laitos,
Oulun yliopisto

OULU 2005

Abstract in English

TOIMITTANUT IRMA SORVALI

**XIII KÄÄNTÄMISENTUTKIMUKSEN
PÄIVÄT OULUSSA 9.12.2004**

OULUN YLIOPISTO, OULU 2005

Copyright © 2005
University of Oulu, 2005

ISBN 951-42-7741-4 (nid.)
ISBN 951-42-7742-2 (PDF) <http://herkules.oulu.fi/isbn9514277422/>
ISSN 0355-3205 <http://herkules.oulu.fi/issn03553205/>

OULU UNIVERSITY PRESS
OULU 2005

Sorvali, Irma (ed.), XIII Kääntämisen tutkimuksen päivät Oulussa 9.12.2004

Department of German, French and Scandinavian Languages, University of Oulu, P.O.Box 1000,
FIN-90014 University of Oulu, Finland

2005

Oulu, Finland

Abstract

This publication consists of the seven papers presented at the XIII Conference of Translation Studies (*XIII Kääntämisen tutkimuksen päivät*) on 9th December, 2004, hosted by the Nordic Philology unit of the Department of German, French and Scandinavian Languages, University of Oulu.

The contributors came from the Department of Modern Finnish and Translation, University of Vaasa, and the Department of German, French and Scandinavian Languages, University of Oulu. Their papers present on-going projects in Translation Studies. Most focus on theoretical and practical problems in translating. The conference plenary paper, which deals with the translation of hymns, was presented by a translator of a great number of the hymns in the Finnish Lutheran hymnal.

Sorvali, Irma (toim.), XIII Kääntämisen tutkimuksen päivät Oulussa 9.12.2004

Saksan, ranskan ja pohjoismaisten kielten laitos, Oulun yliopisto, PL 1000, 90014 Oulun yliopisto
2005

Oulu

Tiivistelmä

Julkaisu koostuu XIII Kääntämisen tutkimuksen päivillä 9.12.2004 pidetyistä esitelmistä, joita on kaikkiaan seitsemän. Päivien järjestäjänä toimi Oulun yliopiston saksan, ranskan ja pohjoismaisten kielten laitoksen oppiaine pohjoismainen filologia.

Esitelmien pitäjät edustavat Vaasan yliopiston nykysuomen ja kääntämisen laitosta ja Oulun yliopiston saksan, ranskan ja pohjoismaisten kielten laitosta. Artikkelit käsittelevät meneillään olevaa tutkimusta kääntämiseen liittyvistä teoreettisista ja käytännöllisistä ongelmista. Kutsuttu puhuja, runoilija ja virsilyriikan suomentaja, tuo esille virsien suomennostyöhön liittyviä seikkoja.

Saatteeksi

XIII kääntämisentutkimuksen päivät pidettiin Oulun yliopiston Saksan, ranskan ja pohjoismaisten kielten laitoksella 9. päivänä joulukuuta 2004. Järjestäjänä toimi oppiaine pohjoismainen filologia. Päivistä on muotoutunut vuosittainen tapahtuma, johon osallistuu opettajia, tutkijoita, jatko-opiskelijoita ja opiskelijoita. Tällä kertaa päivillä oli mukana noin viisikymmentä henkilöä. Päivien ajankohta on vakiintunut vuoden loppuun, yleensä joulukuulle, jolloin yliopiston opetus alkaa olla loppuvaiheessaan tai on jo loppunut. Vuoden pimeimpään ajankohtaan, jolloin aurinko on näkyvissä vain noin neljä tuntia (9.12. nousu kello 10.11, lasku kello 14.10), osuva tapahtuma on joka kerta ollut innostava ja keskustelevalta. Myös kielten opiskelijat ovat löytäneet tiensä päiville sekä esiintyjinä että kuulijoina. Pohjoismaisen filologian tutkintovaatimuksiin kuuluva kääntämisen sivuaine (*Biämnet Översättning*) on innostanut monia. Päivien esitelmissä on alusta lähtien käytetty vain kotimaisia kieliä, suomea ja ruotsia, sillä kansainvälisiä käännöstutkimuksen seminaareja ja kongresseja on runsaasti. Suomi ja ruotsi ovat kaksikielisessä Suomessa tehtävien käännösten keskeisiä kieliä.

Päivien tarkoituksena on esitellä ajankohtaista kääntämisentutkimusta ja keskustella siihen liittyvistä asioista. Ne jatkotutkimuksen suorittajat, joiden tutkielma käsittelee kääntämistä, ovat voineet valottaa työnsä eri vaiheita.

Tämänkertainen kutsuttu esitelmöitsijämme oli rovasti Niilo Rauhala, joka tunnetaan sekä runoilijana että suomentajana. Hän puhui virsikirjakomitean jäsenenä hankkimansa laajan kokemuksen pohjalta virsilyriikan suomentamisesta ja valotti esitystään runsain esimerkein. Hän painotti metriikan osuutta virsien kääntämisessä, vaikka metriikka myös orjuuttaa kääntäjää. Tällöin sävelmän kuunteleminen on erittäin tärkeää. Virsi tulee rakentaa uudelleen sille kielelle, jolle se käännetään. Kaikkea ei kuitenkaan voi käännettäessä siirtää, vaan jostain on luovuttava.

Jatko-opiskelija Arja Nerikko-Runtti esitteli neljä Sakari Topeliuksen tunnettua joululaulua, joiden suomennoksia hän vertasi toisiinsa. Lisäksi tarkastelussa olivat Viktor Rydbergin runo *Tomten* ja sen suomennos. Vertailussa esiin tulevan kritiikkinsä hän esitti perustellusti. Esitystä elävöitti musiikkinäyte

Opiskelijat Tarja Heikkilä ja Paula Hunziker käsittelivät yhdessä pitämässään esitelmässä kolmea Herman Hessen runoa ja näiden suomennoksia. He vertasivat

kahden eri suomentajan julkaistuja tulkintoja omiin proosasuomennoksiinsa. Tällä he pyrkivät keskittymään sisällön ja Hesselle ominaisten piirteiden suomentamiseen. Eri suomennosten lukeminen ääneen selkiytti yhteistä esitystä.

Väitöskirjaansa Vaasan yliopistossa parhaillaan laativa Ralf Vahtera esitteli tämän työn kohteena olevia suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtien otsikoiden syntaktis-semanttisia eroja. Aineistoaan hän tarkasteli staattisuuden ja dynaamisuuden kannalta ja antoi lukuisia esimerkkejä suomalaisesta ja ruotsalaisesta otsikkokielestä.

Jatko-opiskelija Lena-Segler Heikkilä pohti kulttuurin kääntämisen ongelmia, kun kääntäminen tapahtuu ruotsista suomeksi ja saksaksi. Kohteekseen hän oli valinnut Tove Janssonin kirjan *Sommarboken* sekä sen suomennoksen ja kaksi saksannosta. Hän keskittyi erityisesti kohtiin, joissa suomen ja saksan kielet eroavat kulttuurisesti toisistaan.

Professori Paula Rossi tarkasteli sanomalehdestä kokoamansa aineiston pohjalta, miten kääntämistä arvioidaan käännettyistä teoksista kirjoitetuissa arvosteluissa. Hän esitteli esimerkkien ja numeeristen tietojen avulla, kuinka ja missä määrin arvostelijat ovat ottaneet huomioon lähtötekstin, käännöksen, kirjailijan ja kääntäjän. Esitelmä valaisi kääntäjän työtä ja käännösprosessia.

Oma esitykseni pyrki valottamaan kahdenlaista suomea, autenttisesti kirjoitettua ja käännösprosessin kautta tuotettua. Kaksisuuntaisiin käännöksiin pohjautuva menetelmä kuvaa käännösprosessia kokonaisvaltaisemmin kuin analyysi, jonka kohteena on ainoastaan yksisuuntainen käännös. Kirjailijan omassa tuotannossa teksti näyttää olevan vapautuneempaa kuin hänen käännöksissään, jotka seuraavat enemmän alkutekstiä

Artikkeleiden sisältö, kieli ja tyyli ovat kunkin kirjoittajan omia.

Snellmanian kirjasto järjesti jo totuttuun tapaan käännettyä kirjallisuutta ja kääntämistä käsittelevää kirjallisuutta esittelevän näyttelyn. Laitoksen amanuenssi Oili Sievola huolehti taitavasti ja joustavasti käytännön järjestelyistä. Julkaisun ulkoasusta vastasi asiantuntevasti toimistos sihteeri Sari Tuppurainen.

Pidetyt esitelmät julkaistaan nyt siinä järjestyksessä, kuin ne päivillä esitettiin (ks. Ohjelma, liite). Kiitän päivien kutsuvierasta, rovasti Niilo Rauhalaa asiantuntevasta, kuulijoita kiinnostavasta esitelmästä. Kiitokseni suuntaan kaikille niille, jotka pitivät esitelmän ja toimittivat sen julkaistavaksi tässä julkaisussa. Kirjanäyttelyn järjestäjät ansaitsevat kiitokset erinomaisesta työstään.

Esitelmien innoittamat keskustelut olivat vilkkaita ja antoisia, mistä kiitokset kaikille osallistujille Kääntämisen tutkimuksen päivät ovat ottaneet paikkansa joka-vuotisena keskustelufoorumina.

Oulussa huhtikuussa 2005

Irma Sorvali

Saksan, ranskan ja pohjoismaisten kielten laitos

Oulun yliopisto

Sisällys

Abstract

Saatteeksi

Irma Sorvali

”Gif mig ej glans, ej guld, ej prakt” 9

Arja Nerikko-Runtti

Lyriikan kääntämisestä: muoto vai sisältö? 21

Paula Hunziker

Suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtiotsikoiden staattisuudesta ja
dynaamisuudesta 29

Ralf Vahtera

Virsiyliiikan kääntämisestä 44

Niilo Rauhala

Tove Janssons *Sommarboken* och dess översättningar
till finska och tyska – en jämförelse 50

Lena Segler-Heikkilä

”Hän tuntuu terävästi aistineen kirjailijan kielen”
kääntämisen esittelyä lehdissä 60

Paula Rossi

Kahden suomen ihme 71

Irma Sorvali

Liite: Ohjelma

”Gif mig ej glans, ej guld, ej prakt”

Arja Nerkko-Runtti

I mitt inlägg diskuterar jag fyra av Topelius bekanta julvisor i finska översättningar och därtill Rydbergs dikt *Tomten*. Avsikten är inte att kamma igenom visorna ord för ord. Främst skall jag fästa mig vid ställen där de olika översättningarna i jämförelse med originaltexten ger bristfällig, avvikande eller överflödigt information. Stilistiska dimensioner skall jag inte behandla. De allmänna översättningsteorierna låter jag vara, men jag vill ändå framhäva, att att översätta en tonsatt dikt inte är detsamma som att översätta en dikt. Att anpassa en dikt till en melodi sätter större krav på rytm, rim och stavelseantal i dikten. Utförligast kommer jag att diskutera Topelius *Gif mig ej glans, ej guld, ej prakt* för att dess nyöversättning på sin tid väckte både uppseende och debatt.

Andlig sång ingick i Topelius författarskap först sedan han vid nästan fyllda femtio år blev medlem i psalmbokskommittén. Visan *Gif mig ej glans, ej guld, ej prakt* utkom första gången i tidskriften *Jul Qvällen* 1887. Innan vår nyaste psalmbok år 1986 godkändes hörde man rykten om att denna älskade julvisa fått sin plats där.

När psalmboken adventen 1987 togs i bruk fick man redan samma jultid på siffertavlorna i åtskilliga kyrkor se nummer 31, som tydde på denna visa. Det blir min uppgift nu att trösta de läsare som genom den nya översättningen förlorat något av sin barndoms julstämning. Samtidigt försöker jag bevisa att den är värd en hemortsrätt i tjugohundratalets psalmbok.

Den traditionella versionen är av en okänd översättare, psalmbokens överföring är av Niilo Rauhala, ledamot av psalmbokskommittén.

I det följande jämför jag parallellt de två översättningarna med originalet.

Gif mig ej glans, ej guld, ej prakt
I signad juletid
En etsi valtaa, loistoa,
en kaipaa kultaakaan;
 Ei valtaa, kultaa, loistoa
tuo joulu **lahjanaan**,

Båda översättningarna har i de första raderna avstått från originalets imperativform, som innebär bön. *Signad juletid* har inte fått rum i översättningarna, men den senare återger dock *julen* och i ordet *lahja* ingår nog tanken om en välsignelse.

Gif mig Guds ära, englars vakt
 Och öfver jorden frid!
 mä pyydän taivaan valoa
 ja rauhaa päälle maan!
 vaan Luojan olkoon kunnia
 ja rauha päällä maan.

Englars vakt är frånvarande i båda översättningarna. I den förra är det ersatt med *taivaan valo*, vars innehåll utgör en lika positiv motsvarighet och kan anses vara en änglarnas verksamhet på jorden. Det är klart att en evangelieparafra, som denna dikt otvivelaktigt är, måste ha *Guds ära* med, men även det saknas i den tidigare versionen. I den senare har *Gud* bytts ut mot *Luoja*. Denna sida av Guds egenskaper är starkt närvarande på julen. Om Topelius hade varit teolog som Rauhala, skulle också han kanske ha använt ordet *Skapare*. Den bödens form som originalet har i första och tredje versen har båda översättningarna återgett i tredje versen med *pyydän* resp. *olkoon*.

Gif mig en fest,
 Som gläder mest
 Den **konung**, som jag bedt till gäst!
 Gif mig ej glans, ej guld, ej prakt,
 Gif mig en englavakt!
 Se joulu suo,
 mi **onnen** tuo
ja mielet nostaa Luojan luo,
 Ei valtaa eikä kultaakaan,
 vaan rauhaa päälle maan!
Oi Herrani,
 tee juhiani
 nyt itsellesi iloksi!
 Ei valtaa, kultaa loistavaa
 vaan Luojan kunniaa.

I dessa verser har båda översättningarna bevarat bödens form med imperativ. Med *konung* syftar Topelius på julens Herre, som också blivit Herre i den nyare översättningen. I detta sammanhang kommer den äldre översättningen med *Luoja*. Topelius tanke om att julen hos oss bör gläda dess herre kommer klart fram i Rauhalas översättning, men går

vilse i den äldre översättningen, där *onni* har ungefär samma innehåll som *glädja*, men *mielet nostaa* *Luojan luo* går rätt långt från originalet. *Rauhalas oi* behövs för melodins skull. Omkvädet har båda översättningarna formulerat efter inledningsorden.

Gif mig ett hem **på fosterjord,**
 (Gif mig ett hem, en vän, ett bord,)

en gran med barn i ring.
 Suo mulle maja **rauhaisa**
 ja lasten joulupuu!
 Tuo kotiin lasten riemua,
 kun loistaa joulupuu.

Båda översättningarna kommer med barnens fröjd vid julgranen, som dock knappast var allmän i de finländska hemmen på 1880-talet, åtminstone inte i landsorten. *Rauhaisa* i den äldre versionen är översättarens tillägg. Ingendera av översättarna har bevarat *fosterjorden*. Detta kan bero på att de kanske inte haft det i originalet. Den första raden i den svenska texten är nämligen problematisk. Av Topelius original finns det ovanstående två alternativ. Det första är vanligast och finns såväl i vårt lands svenska psalmbok (sedan 1943) som i otaliga visböcker från obestämd tid. Det har jag också sett i en gammal notskrift från slutet av 1800-talet och så sjöng mina morföräldrar som de lärt sig i folkskolorna i Pedersöre och Sjundeå. Båda var födda på 1880-talet. Min teori är att detta alternativ är det ursprungliga. På den tiden då Topelius skrev psalmen, den stridande nationalandans tid, var fosterjord ett brännande, men vågsamt samtalsämne. Topelius hörde till de akademiska kretsarna och var säkert medveten om de mörka östliga molnen som höll på att samlas på vår himmel. I fosterjorden här ser jag samma dolda nationellt patriotiska åsikter som i Topelius dikt *Islossningen i Uleå älv*. Att det i tidskriften *Jul Qvällen* ändå står *gif mig ett hem, en vän, ett bord* - ganska klumpigt och liksom i all hast författat för att vara en diktares text - beror möjligen på att antingen Topelius själv eller förläggaren i sista minuten blivit försiktig.

En qväll af ljus med Herrens ord
 Och mörker deromkring!
 Jumalan sanan valoa,
Joss´ sieluin kirkastuu!
 Tuo joulun kirkas sanoma,
 kun ilta tummentuu.

Tuo joulun kirkas sanoma / kun ilta tummentuu samlar skickligt Topelius tanke, medan *Joss´ sieluin kirkastuu* inte kan uppfattas i originalet.

Gif mig ett bo
 Med **samvetsro**,
 med **glad förtröstan, hopp och tro!**
 Tuo kotihin,
jos pieneenkin,
nyt joulujuhla suloisin!
 Ja tuntooni
 suo **rauhasi**,
 ilolla täytä uskoni.

Även i dessa tre rader irrar den okända översättaren, om ock stämningen är topeliansk. Rauhala bevarar *samvetet* med *tuntooni suo rauhasi* och förenar *glad förtröstan, hopp och tro* till *ilolla täytä uskoni*.

Gif mig ett hem på fosterjord
 (Gif mig ett hem, en vän, ett bord)
 Och ljus af Herrens ord!
 Jumalan sanan valoa
 ja mieltä **jaloa!**
 Tuo kotiin lasten riemua
 ja joulun sanoma.

Omkvädet formulerar båda översättarna igen på sitt sätt. Den äldre översättningens extra *jalo* behövs för rimmets skull.

Till hög, till låg, till rik, till arm
 Kom **helga julefrid!**
 Luo köyhän niinkuin rikkahan
 saa joulu **ihana!**
 Jo, joulurauha saavu, jää
 nyt **joka sydämeen.**

Alla de enstaviga svenska adjektiven ryms inte som översättningar i melodin. Den äldre översättningen har valt att plocka två av dem, den nyare låter alla fyra kombineras i *joka sydämeen*. Det som är centralt, julfriden, har den äldre översättaren ersatt med *joulu ihana*. Attributet *helga* som nog är sekundärt, har inte heller Rauhala lyckats få med.

Kom barnaglad och hjertevarm
 I verldens **vintertid!**
Pimeyteen maailman
 tuo **taivaan valoa!**
 Luo toivon, ilon lämmin sää
 maailman **kylmyyteen.**

Bland vinterns egenskaper har den förra översättaren valt *pimeys* och i fortsättningen använt dess motsats *valo*. Som motsats till *maailma* har han ympat ett extra *taivas*.

Rauhala föredrar *kylmyys*, som nog känns naturligare, för det utgör en motsats till originalets (*hjerter*)*varm* som saknas i den förra överföringen.

Du ende, som
Ej skiftar om,
 Min herre och min **konung**, kom!
 Sua halajan,
 Sua odotan,
 Sä Herra **maan ja taivahan!**
Vieraaksi saan
 nyt kuninkaan,
et muutu, Herra, milloinkaan!

Topelius försäkring om att julens Konung alltid är densamme upprepas i Rauhals översättning där även *konung* nämns explicit. Den tidigare översättningen nöjer sig med väntan på Herren och framförandet av dikotomin *maa* och *taivas*. Den hos Topelius i första strofen förekommande *gästen* har Rauhala stiltigt placerat i sista strofens *vieraaksi* (*saan*). Omkvädet formuleras igen efter innehållet.

Till hög, till låg, till rik, till arm
 Kom glad och hjertevarm!
 Nyt köyhän niinkuin rikkaan luo
 suloinen joulus tuo!
 Jo joulurauha saavu, jää,
 luo toivon lämmin sää!

Tonsättaren till denna dikt är Jean Sibelius. Visan lär ha varit ett måste vid Ainolas julfirande. Och när den sjöngs, var det fru Sibelius som satt vid pianot, vilket annars var själva mästarens privilegium. Då man tänker på den diskussion som psalmbokens nya översättning till denna Sibelius julvisa väckte, kan man konstatera, att föremålet för uppmärksamheten kanske mindre var själva översättningen än den omständigheten att man överhuvud berörde traditionen. I sådana fall går pieteten ofta före fakta och praktik. Jag hoppas ändå att såväl det sjungande finska församlingsfolket som Finska Missionssällskapet så småningom förlåter psalmbokskommittén att den godkänt och antagit den nya, fina översättningen till *Gif mig ej glans, ej guld, ej prakt*.

Sin visa Sparfven om julmorgonen skrev Topelius överväldigad av den sorg och saknad och ångest som han kände efter sin ettåriga son Rafael. Visan är skriven 1859. Översättningen av K.A. Hougberg utkom i *Pääskynen* 1874. Otto Kotilainens tonsättning är från år 1913. Hougbergs översättning har med tiden genomgått ett antal stiliseringar av okända ordfyndiga. Det är endast några få synpunkter som jag diskuterar här.

Nu så föll den hvita snö
föll på **björk** och **lindar**,
Frusen är den klara sjö,
väntar vårens vindar.
Liten sparf,
fattig sparf
ätit opp sitt sommararf.
Frusen är den klara sjö,
väntar vårens vindar.

Lumi on jo peittänyt
kukat laaksoisessa,
Järven aalto jäätynyt
talvi-pakkasessa,
varpunen
pienoinen
syönyt kesän einehen;
järven aalto jäätynyt
talvipakkasessa.

Översättaren är Topelius samtida, som troligen hade likadan erfarenhet av hur naturen och vädret brukar vara i Finland på vintern. På samma sätt som den föregående visans äldre återgivning visar denna tecken på den fria översättningens tradition, även om rimmet också gjort sitt. *Björk* och *lindar* har blivit *kukat laaksoisessa* och *väntan på våren* har stelnat i *talvipakkanen*. Rytmen har inte tillåtit *fattig* komma med i översättningen på detta ställe.

Vid den **röda** stugans dörr
stod en **liten** flicka.
”Sparfvelilla, kom som **förr**,
kom ett korn att picka!
Nu är jul
i hvart skjul.
Sparfvelilla **grå** och **ful**,
sparfvelilla, kom som förr,
kom ett korn att picka!

Pienen tuvan ovella/pirtin portailla
seisoi tyttö-kulta;
”Tule, varpu, ilolla/riemulla,
nouki/ota siemen multa.
joulu on,
koditon
varpuseni **onneton**.
Tule tänne ilolla/riemulla
nouki/ota siemen multa.”

Den *röda* stugan har blivit *liten*. När församlingsbarnen i Kimitinge för ett antal år sedan fick rita om den här visan, så ritade alla i en grupp på 22 barn en *röd* stuga, så att översättningen här kanske inte utgör någon allvarlig förändring i informationen. Topelius *förr* har sin betydelse för författaren. Det syftar på den gamla seden att även i egen nöd ta hänsyn till alla de skapande varelsernas behov. Den negativt laddade trestavelsekombinationen *grå och ful* har blivit *onneton*, tre stavelser och negativt innehåll. Frågan lyder, om den som är grå och ful också är olycklig. Man kan också tänka sig att *onneton* här ersätter första strofens utelämnade *fattig*.

(De som sjunger denna visa på finska borde ta hänsyn till kommateringen: det är inte julen som saknar hem, utan sparven. Nästan alltid får man höra ”joulu on koditon”.)

Sparfven flög till flickans fot

flög på glada vingar:

”Gerna tar jag kornet mot,
kornet, som du bringar.

Gud skall än

löna den,

som är här de armas vän,

gera tar jag kornet mot,
kornet, som du bringar.”

Jag är icke den du tror,
ty **ditt öga dåras.**

Jag är ju din lilla bror,
som dog bort **i våras,**

När du bjöd

glad ditt bröd

åt den fattige i nöd,

bjöd du åt din lilla bror,

som dog bort i våras.

Noukkimaan nyt siementä/
Tytön luo nyt riemuiten

lensi varpu-kulta:

”Kiitollisna einettä/siemenen
otan kyllä sulta.

Palkita

Jumala

tahtoo kerran sinua.”

Noukkimaan nyt siementä/
kiitollisna siemenen

lensi varpu-kulta/

otan kyllä sulta

”En mä ole, lapseni,

lintu tästä maasta.

Olen pieni veljesi,
tulin taivahasta.

Siemenen

pienoisen,

jonka annoit köyhällän,

sai sun pieni veljesi

enkeleitten maasta.”

Lintu tästä maasta avslöjar sparvens riktiga väsen som Topelius uttrycker med *ditt öga dåras*. Den information av Topelius som översättaren inte tagit hänsyn till är *som dog bort i våras*. Dikten utgavs i julnumret i tidskriften *EOS* så att dödsupplevelsen föregående vår i Topelius familj var ganska ny. För eftervärlden har uppgiften föga betydelse.

Sylvias helsning från Sicilien har Topelius daterat julaftonen 1853. Den ingår i diktsamlingen *Ljungblommor* och är tonsatt av Karl Collan 1855. Inalles skrev Topelius 15-16 stycken Sylviavisor. Sylvia är en flyttfågel (*Sylvia antricapilla*), som till vintern flyttar till Sicilien. Italienare brukade fånga dessa fåglar, sticka deras ögon blinda och låta de blinda fåglarna i burar locka andra sångfåglar till snaror. På 1960-talet anordnade Finlands rundradio en tävling om Finlands vackraste julvisa, och i den tävlingen blev Sylvias julvisa den första, även om den inte innehåller så mycket av det traditionellt finländska julstoffet. Också denna dikt har översatts flera gånger. I det följande skall jag diskutera enbart den allmänt kändaste, Martti Korpilahtis översättning. Korpilahti har behandlat Topelius text ganska fritt. Originalen har fyra strofer, av vilka översättaren har kombinerat den andra och tredje strofen. Hans princip har varit att plocka ihop ur dikten sådant som väcker känslor hos läsarna och av bytet med en hel del tillägg samla en julvisa för Finlands folk. Det har han lyckats med. En djupare översättningsjämförelse är onödig att göra, men i stället vill jag plocka fram och presentera ett par synpunkter som jag anser vara intressanta.

Och nu är det jul i min älskade nord; Är det jul i hvarthjerter också? Grenljusen de brinna på rågade bord, och barnen i väntan stå. Der borta i taket, der hänger han än, den bur, som har fångat min trognaste vän. Och sången har tystnat i fängelseborg; o hvem har ett hjerta för sångarens sorg?	Ja niin joulu joutui jo taas Pohjolaan; joulu joutui jo sydämiin. Ja kuuset ne kirkkaasti luo loistoaan jo pirtteihin pienoisihin. Mutt ylhäällä orressa vielä on vain se häkki, mi sulkee mun sirkuttajain, ja vaiennut vaikerrus on vankilan; oi, murheita muistaa ken vois laula- jan?
--	--

Översättaren glömmer *de rågade borden* och *barnens väntan*, men bjuder på *granen* och *små pörten*, som vi möter i *Sparfven om julmorgonen* i formen *nu är jul i hvarthjerter*.

Det som är väsentligt i första strofen är att Topelius ifrågasätter *är det jul i hvarthjerter också*; alltså samma tanke som upprepas i åtskilliga julvisor efter honom (t.ex. Mauno Isolas *laps hankeen hukkuu, unhoittuu*). Korpilahti i stället **påstår** *joulu joutui jo sydämiin*.

Jag bor i de eviga vårarnas land, der de glödande drufvorna gro. Cypresserna dofta vid havets strand; der har jag mitt ensliga bo. Det flammande Etna, det gnistrar så skönt, och luften är vårlig och gräset är grönt. Orangernas ånga ur skogarna går, och ljuf mandolinen om kärlek slår.	Miss sypressit tuoksuu nyt talvellakin, istun oksalla uljaimman puun. miss` siintääpi veet, viini on vaahtovin ja sää aina kuin toukokuun. Ja Etnanpa kaukaa ma kauniina nään, ah,tää kaikki hurmaa ja huumaapi pään ja laulelmat lempeesti lehoista soi, sen runsaimmat riemut ken kertoilla voi!
--	---

Cypresserna dofta. Det brusande haf i silfver mot stranden bryts;
vid foten af Etna, der är en graf,
hvars sorg uti blommor byts.
Der slumrar en gäst ifrån nordens dal;
och nu är det jul i hans fädernesal.
Hvem sjunger din visa, Som fordom en gång?
Hör, Sylvia sjunger din hembygds sång.

I andra strofen har översättaren bevarat våren, cypresserna och Etna och låtit drufvorna bli färdigt vin. Enligt min mening är det intressanta här den omständigheten, att Topelius Sylvia sjunger *der har jag mitt ensliga bo* som i översättningen fått formen *istun oksalla uljaimman puun*, något som nog kan stämma, men motsvarar inte originalet. Min uppfattning är att Korpilahti har lånat detta ställe ur en av de andra sylviavisorerna, *En somardag i Kangasala* där sylvian *gungar i högsta grenen av Harjulas högsta ås*. Stämningen i denna visa med *Av Längelmävesis fjärdar där skimrar ett silverband* kommer mycket nära julvisans *Det brusande haf i silfver mot stranden bryts*.

Och stråla, du klaraste stjerna i skyn, se ned på min älskade nord!	Sä tähdistä kirkkain, nyt loisteesi luo sinne Suomeeni kaukaisehen!
Och när du går bort under himmelens bryn, Välsigna min fädernejord!	Ja sitten kun sammuu sun tuikkeesi tuo, sä siunaa se maa muistojen!
I blommande vårar, på gyllene strand, hvar finnes ett land som mitt fädernes- land?	Sen vertaista toista en mistään ma saa, on armain ja kallein mull`ain` Suomenmaa!
För dig vill jag sjunga om kärlek och vår, så länge din Sylvias hjerta slår.	Ja kiitosta sen laulu soi Sylvian ja soi aina lauluista sointuisimman.

Även här har Topelius den fosterländska verkligheten för ögonen. Översättningen är över sextio år yngre än originalet. Det är möjligt, att Korpilahti inte riktigt kunnat tillägna sig det aktuella läget där *Sylvias helsning* kom till och därför låtit *fädernejord* bli *maa muistojen*. Det är sannolikt att även denna dikt har sin symbolik. Den burbundna fågeln är Finland inom tsarväldet utan möjlighet till ett självständigt liv. *Våren* och *kärleken* i den sista strofen är ett uttryck för fosterlandskärlek och den frihetsvår som hela det finländska folket hoppas och väntar på. Detta har också Reijo Pajamo framhåvt i sin presentation av *Sylvias helsning*.

En gladare och lättare ton har Nu står jul vid snöig port, som har flera översättare, J. Snellman, Ilta Koskimies och en okänd. Melodin är av Sibelius. Då jag inte fått tag på flera strofer av alla översättningar, presenterar jag endast den första av varje.

Topelius

Nu står jul vid snöig port,
klappar på och myser:
Kära barn, släpp in mig fort!
Här står jag och fryser.
Se, min korg är full och tung!
Båd` åt gammal och åt ung
har jag gåvor rara;
får jag hos dig vara?
Ja, kom, kära jul, kära jul!

Okänd

Joulu oveen kolkuttaa
hymyy tuiskusäässä:
Lapsikullat avatkaa!
Olen aivan jäässä.
Vakka mulla täysi on,
raskas niinkuin onneton.
Lahjoja on mulla,
Saanko sisään tulla?
Tule, armas joulu, armas joulu!

J. Snellman

Joulupukki kolkuttaa,
tahtoo taloon tulla:
Sisään, lapset, laskekaa!
Kylmä tääl on mulla.
Pussini on pullevin!
Siitä teille kullekin
lahjat lahjoittaisin,
jos vain tulla saisin?
Jo saat, joulu, tulla saat!

Ilta Koskimies

Joulu saapuu portin luo;
kolkuttaa ja pyytää:
Laske, lapsi, sisään mun,
täällä kylmä hyytää.
Taakkani mun raskas on,
onhan joka talohon
lahjat oivat mulla,
saanhan luokses tulla?
Oi, saapuos joulumme oi!

Alla de tre översättningarna återger tämligen noggrant innehållet i Topelius julvisa. Originaltroheten är kanske lättare att nå, när det gäller en dikt med ett konkret och verklighetsnära innehåll. Den okända översättarens dikt är nästan en fullständig överföring av originalet.

Viktor Rydbergs dikt Tomten är ingen juldikt. Hans tomte är ingen rödluvad julnisse som stirrar in genom fönstren för att avgöra, om det finns snälla barn. Rydbergs tomte representerar den från hedningatiden härstammande, nordgermanska traditionen. En personifikation av gårdsanden, en liten grå gubbe med långt skägg. Det centrala i hans befattningsbeskrivning var att vaka över att allting på gården var i ordning. Sitt arbete skötte han väl endast om han bemöttes väl.

Midvinternattens köld är hård,
stjärnorna gnistra och glimma.
Alla sova i enslig gård
djupt under midnattstimma.
Månen vandrar sin tysta ban,
snön lyser vit på fur och gran,
snön lyser vit på taken.
Endast tomten är vaken.

Pakkasyö on ja leiskuen
Pohja loimuja viskoo.
Kansa kartanon hiljaisen
yösydänuntaan kiskoo.
Ääneti kuu käy kulkuaan,
puissa lunta on valkeanaan,
Kattojen päällä on lunta.
Tonttu ei vaan saa unta.

Går till visthus och redskapshus,
känner på alla låsen -
korna drömma vid månens ljus
sommardrömmar i båsen;
glömsk av sele och pisk och tøm
Pålle i stallet har ock en dröm:
krubban han lutar över
fylls av doftande klöver; -

Aitat ja puodit tarkastain
lukkoja koittaa nytkeyn -
lehmät ne lehdoista näkee vain
unta kahleissa kytkeyn;
suitset ja siimat ei selkään soi
ruunan, mi myöskin unelmoi:
torkkuen vasten seinää,
haassa se puree heinää.

går till stängslet för lamm och får,
 ser, hur de sova där inne;
 går till hönsen, där tuppen står
 stolt på sin högsta pinne;
 Karo i hundbots halm mår gott,
 vaknar och viftar svansen smått,
 Karo sin tomte känner,
 de äro goda vänner.

Tomten smyger sig sist att se
 husbondfolket, det kära,
 länge och väl han märkt, att de
 hålla hans flit i ära;
 barnens kammar han sen på tå
 nalkas att se de söta små.
 Ingen må det förtycka:
 det är hans största lycka.

Midvinternattens köld är hård,
 stjärnorna gnistra och glimma.
 Alla sova i enslig gård
 gott intill morgontimma.
 Månen sänker sin tysta ban,
 snön lyser vit på fur och gran,
 snön lyser vit på taken.
Endast tomten är vaken

Lammasten luo käy karsinaan,
 makuulla tapaa ne ukko;
 kanat jo katsoo, pienallaan
 istuu ylinnä kukko,
 kopissa Vahti hyvin voi,
 herää ja häntää liehakoi,
 tonttu harmajanuttu
 Vahdille kyllä on tuttu.

Puikkii ukko jo tupahan,
 siellä on isäntäväki,
 tontulle arvoa antavan
 näiden jo aikaa näki;
 varpain hiipivi lasten luo
 nähdäkseen sulot pienet nuo,
 ken sitä kummeksis juuri:
 hälle se riemu on suuri.

Pakkasyö on ja leiskuen
 Pohja loimuja viskoo.
 Kansa kartanon hiljaisen
 aamuhun unta kiskoo.
 Ääneti kuu käy laskemaan,
 puissa lunta on valkeanaan,
 kattojen päällä on lunta.
Tonttu vain ei saa unta.

Dikten har översatts av Valter Juva (1865-1922) och tonsatts av Lyyli Wartiovaara-Kallioniemi. Den har inalles elva strofer som detaljerat berättar hur tomten trippar och tassar överallt i huset för att pyssla och sköta sin syssla. Rydberg vill inte dikta om tomtens sömnlöshet. Denne har ingalunda för avsikt att somna, utan vaka över gården medan de andra sover. Ett konstigt misstag i den annars så fina översättningen!

Litteratur

Material

- De vackraste julsångerna*. 2004. Finska Missionssällskapet. [s.l.]
Kauneimmat joululaulut. 2004. Suomen Lähetysseura. [s.l.]
 Pajamo, R. 1992. *Taas kaikki kauniit muistot*. WSOY. Porvoo.
 Rydberg, V. 1922. *Dikter*. Valda skrifter av Viktor Rydberg I. Bonniers. Stockholm.
Suuri toivelaulukirja 7. 1992. Musiikki Fazer ja Suuri Suomalainen Kirjakerho. Porvoo.
 Topelius, Z. 1970. *120 Dikter*. Med kommentar av Olof Enckell. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland nr 435. Borgå.

- Topelius, Z. 1982. *Lukemisia lapsille 2*. Suomalaisten ja ruotsalaisten taiteilijoiden kuvittaman, ensimmäisen kerran vuosina 1906-1907 ilmestyneen kaksiosaisen laitoksen näköispainos. WSOY. Porvoo.
- Topelius, Z. 1989. *Under rönn och syren*. Schildts. Borgå.

Övrig litteratur

- Topelius, Z. 1911. *Boken om vårt land*. G. W. Edlunds förlagsaktiebolag. Helsingfors.
- Suomen kansalliskirjallisuus IX*. 1941. Otava. Helsinki.
- Vuorela, T. 1979. *Kansanperinteen sanakirja*. WSOY. Juva.

Lyriikan kääntämisestä: muoto vai sisältö?

Paula Hunziker

Kääntämisen mahdollisuuteen on aina suhtauduttu epäillen. Nimekkäimpiin epäilijöihin kuuluivat esimerkiksi antiikin filosofi Cicero ja myöhemmin renessanssin aikaan Dante. Epäilijöistä huolimatta tekstejä on aina käännetty, ja käännöskirjallisuus kukoistaa nykyäänkin, mikä viestinee tekstin toiselle kielelle kirjoittamisen mahdollisuudesta. Kirjallisuudessa lyriikan kääntäminen on tunnetusti vaikeinta. Lyriikan kääntäjän on hyvä olla itsekin runoilija selvittääkseen haastavasta tehtävästään. Alkuperäisrunon sielunmaiseman välittämiseen olisi löydettävä oikeat soinnut, rytmi ja muoto sisällöstä tinkimättä.

Jokainen kääntäjä on sidoksissa kulttuuriinsa ja oman äidinkielen perinteisiin. Taitavinkaan lyriikan kääntäjä ei voi luoda omassa perinteessään uutta tyylikautta vieraan esikuvan mukaan. Suomentaa voi ainoastaan sellaista runoutta, jolla on jo jonkinlainen perinne suomen kielellä. Eikä runoilija saisi kääntäessään langeta houkuttelevaan kiusaukseen tehdä runosta oman tuotantonsa näköistä. Jopa Eino Leinin kaltaisen suuren lyyriikon väitetään kirjoittaneen leinolaista runoutta suomentaessaan merkittäviä klassikoita.

Oikea kulttuurinen sävy lyriikan kääntämisessä on saanut osakseen liian vähän huomiota tarkan sisällön kääntämisen ja muotoseikkojen kustannuksella. Eri kielten kautta välittyy myös erilainen kulttuuri. Semanttisesti oikea käänнос ei ole välttämättä sanatarkka käänнос, koska sanatarkasti käännettyillä sanoilla voi eri kielissä olla erilainen kulttuurinen tausta ja erilainen merkitys. Pystyäkseen välittämään lähtökielestä kohdekielelle samansisältöisen sielunmaiseman kääntäjän tulee tuntee sekä molemmat kielet että molempien kielten taakse kätkeytyvä kulttuuri. Erityisesti lyriikassa kääntäjän tulee tutustua myös alkuperäistekstin kirjoittajan käyttämiin symboleihin voidakseen analysoida ja tulkitä lähtökielen tekstiä.

Hermann Hessellä (1877–1962) oli germaaninen tausta. Jo nuorena hän tunsu vetoa paitsi kirjoittamiseen myös latinalaiseen kulttuuriin. Useiden Etelä-Sveitsiin ja Pohjois-Italiaan suuntautuneiden matkojensa jälkeen hän asettui vuonna 1919 pysyvästi asumaan Luganon yläpuolella sijaitsevaan Montagnolan vuoristokylään ja aloitti työnsä päätoimisena kirjailijana. Ura huipentui vuonna 1946 Nobelin kirjallisuuspalkintoon, joka myön-

nettiin hänelle inspiroivasta runollisesta työstä, jonka kehityksessä rohkeus ja tunkeutuminen olennaiseen syvenevät ja joka puoltaa klassisen humanismin ihanteita ja edustaa korkeaa tyyllitaidetta.

Otan seuraavassa kolme esimerkkiä Hessen runoilijan uran eri vaiheissa kirjoittamista runoista sekä niiden käännöksistä suomen kielelle. Tarkasteluni pääpaino on runojen semantiikan välittymisessä kohdekielialueen lukijoille. Siksi esittelen myös yhdessä Tarja Heikkilän kanssa työstämämme proosakäännökset, joissa olemme tietoisesti laiminlyöneet lyriikan muoto-opillisia vaatimuksia. Siten olemme pystyneet rajoituksitta keskittymään sisällön ja Hesselle ominaisten ilmaisujen suomentamiseen niin, että ne herättävät lukijassa samanlaisia assosiaatioita kuin lähtökielen lukijassakin. Perinteisessä lyriikan kääntämisessä sitä vastoin pyritään huomioimaan sekä runon muotoon liittyvät seikat että sen sisältö. Siksi lähtökielen ja kohdekielen erilaisuudesta johtuen tuloksena on aina jonkinasteinen kompromissiratkaisu.

Hermann Hessen varhaiskauden tuotanto oli romanttista yksinäisyyden ja sopeutumattomuuden tunteen värittämää lyriikkaa, jonka kieli oli musikaalista. Vuonna 1905 hän kirjoitti runon *Im Nebel* vaelluksellaan Alppien yli. Runo voisi hyvin olla osa matkakertomusta. Tapahtumapaikkana on eteläsveitsiläinen kastanjametsä. Kun vaaleanharmaa sumu yllättää, vaeltaja joutuu eristetyksi muusta maailmasta ja sulautuu yhteen ympäröivän luonnon kanssa. Muu maailma katoaa näkymättömiin.

Im Nebel -runo rakentuu sisällöllisesti hessemäiseen tapaan alkaen luonnonilmiöiden kuvauksella ja verraten luontoa symbolisesti ihmiselämän tapahtumiin. Vähitellen sisältö alkaa tiivistyä niin, että runon universaalinen ydinsanoma avautuu lukijalle. Runon sanomassa Hesse väittää ihmisen elämän pimeän puolen kokemisen kautta tulevan viisaaksi ja tietoiseksi myös siitä, että elää elämäänsä täysin yksinään.

Im Nebel

Seltsam, im Nebel zu wandern!
Einsam ist jeder Busch und Stein,
Kein Baum sieht den andern,
Jeder ist allein.

Voll von Freunden war mir die Welt,
Als noch mein Leben licht war;
Nun, da der Nebel fällt,
Ist keiner mehr sichtbar.

Wahrlich, keiner ist weise,
Der nicht das Dunkel kennt,
Das unentrinnbar und leise
Von allen ihn trennt.

Seltsam, im Nebel zu wandern!
Leben ist Einsamsein.
Kein Mensch kennt den andern,
Jeder ist allein.
(H. Hesse)

Sumussa

Yksin, sumussa kuljen!
Yksin on jokainen pensas ja puu,
toinen ei tunne toista,
sumuun sulkeutuu.

Tuttavat tulvivat elämäni
entiseen, valon täyttämään;
nyt, kun sumussa kuljen,
en näe yhtäkään.

Totisesti, viisaaksi vasta
pimeys ihmisen kasvattaa,
se hänet hiljaa, vastustamatta
kaikista erottaa.

Yksin, sumussa kuljen!
Yksinäisyyttä elämä on.
Yksin on jokainen meistä,
toiselle tuntematon.
(A.-M. Raittila)

Sumussa

Outoa vaeltaa sumussa!
Yksin on jokainen pensas ja kivi,
yksikään puu ei näe toista,
jokainen on ypöyksin.

Täynnä ystäviä oli maailmani,
kun elämäni vielä oli selkeää;
nyt, kun sumu laskeutuu,
kukaan ei ole enää näkyvissä.

Totisesti, kukaan ei ole viisas,
joka ei tunne pimeyttä,
mikä väistämättä ja hiljaa
erottaa hänet kaikista.

Outoa vaeltaa sumussa!
Elämä on yksinään oloa.
Yksikään ihminen ei tunne toista,
jokainen on ypöyksin.
(T. Heikkilä & P. Hunziker)

Anna-Maija Raittilan käänöksessä runon predikaatit muuttuvat jo ensi säkeestä alkaen alkuperäisrunon universaalista passiivista arkipäiväisempään aktiivimuotoon. Ensimmäisen sanan *seltsam*, joka viittaa mystiseen ja outoon, kääntäjä jättää kokonaan pois ja korvaa lähinnä lukumäärää ilmaisevalla sanalla *yksin*. Hessen runon filosofisen oivalluksen pimeyden tuntemisen viisaaksi tekevästä vaikutuksesta kääntäjä kuittaa pinnallisemmalla pedagogisella kausaliiteetilla pimeyden kasvattavasta kyvystä. Hessen pohdiskelevan vaelluksen sijaan Raittilan kulkemisessa on reipas urheiluhenki.

Toinen analysoimistani runoista edustaa aikaa, jolloin Hesse oli jo pysyvästi asettunut asumaan Montagnolaan, jossa hän vietti viimeiset yli neljäkymmentä vuotta elämästään. Myös tämä runo alkaa luontokuvauksella syksyisestä kastanjametsästä myrskyn jälkeen. Toisesta säkeistöstä alkaen runon Minä esittelee elämänsä psyykkistä kehityskulkua kasvitieteen symbolien avulla.

Viimeistä edellisen säkeistön kahdella ensimmäisellä rivillä avautuu elämälle uusi filosofinen päämäärä: Kun runon Minä tunnistaa kaiken olevaisen, hyvän ja pahan ykseyden ja yhteyden, kokemus on niin raju, että se johtaa vääjäämättä vapauttavaan nauruun luonnon antamaa esimerkkiä seuraten. Ensimmäinen maailmansota, henkilökohtaiset kriisit ja tutustuminen psykoanalyyysiin merkitsivät käännteentekevää uudistusta sekä lyyrikon elämälle että hänen tuotannolleen. Hesse tunsi hyvin analyyttisen psykologian perustajan, psykiatri C.G. Jungin opit. Mahtoiko seuraavan runon *Gott* viitata Jungin *das Selbst* käsitteeseen?

Gang im Spätherbst

Herbstregen hat im grauen Wald gewühlt,
Im Morgenwind aufschauert kalt das Tal,
Hart fallen Früchte vom Kastanienbaum
Und bersten auf und lachen feucht und braun.

In meinem Leben hat der Herbst gewühlt,
Zerfetzte Blätter zerrt der Wind davon
Und rüttelt Ast um Ast – wo ist die Frucht?

Ich blühte Liebe, und die Frucht war Leid.
Ich blühte Glaube, und die Frucht war Haß.
An meinen dürren Ästen reißt der Wind,
Ich lach ihn aus, noch halt ich Stürmen stand.

Was ist mir Frucht? Was ist mir Ziel? –Ich blühte,
Und Blühen war mein Ziel. Nun welk ich,
Und Welken ist mein Ziel, nichts andres,
Kurz sind die Ziele, die das Herz sich steckt.

Gott lebt in mir, Gott stirbt in mir, Gott leidet
In meiner Brust, das ist mir Ziel genug.
Weg oder Irrweg, Blüte oder Frucht,
Ist alles eins, sind alles Namen nur

Im Morgenwind aufschauert kalt das Tal,
Hart fallen Früchte vom Kastanienbaum
Und lachen hart und hell. Ich lache mit.
(H. Hesse)

Kävely syysmyöhällä

Syys sade on temmeltänyt harmaassa metsässä,
Aamutuulella laaksoa puistattaa kylmästi,
Kovana putoavat kastanjapuun hedelmät
Ja halkeavat ja nauravat kosteina ja ruskeina.

Elämässäni on temmeltänyt syksy,
Rikkiraastettuja lehtiä tuuli kiskoo siitä
Ja ravistaa oksa oksalta – missä on hedelmä?

Kukin rakkautta, ja hedelmänä oli tuska.
Kukin uskoa, ja hedelmänä oli viha.
Kuivia oksiani repii tuuli,
Pilkkaan sitä, vielä kestäen myrskyjä.

Mikä on minulle hedelmä? Mikä on minulle tavoite! – Kukin,
Ja kukkiminen oli tavoitteeni. Nyt lakastun,
Ja lakastuminen on tavoitteeni, ei mitään muuta,
Lyhytaikaisia ovat tavoitteet, joihin sydän sekaantuu.
Jumala elää minussa, Jumala kuolee minussa, Jumala kärsii
Rinnassani, siinä on minulle tarpeeksi tavoitetta.

Kävely syysmyöhällä

Sade on harmaan metsän raiskannut,
aamutuulella laaksoa puistattaa,
kastanjat putoilevat kopsahdellen,
kosteina, ja nauravat haljetessaan.

Syksy on minut maahan paiskannut,
irronneet lehdet lentävät, ja tuuli
ravistaa oksistani – hedelmää?

Rakkauden kukastani kypsä kipu.
Uskon kukastani kypsä viha.
Kuivia oksiani myrsky tempoo,
ja minä nauran, pusken takaisin.

Mitä on hedelmä? – Minusta kasvoi kukka,
kukka, niin kuin pitikin. Ja nyt
on aika lakastua, muuta ei,
lyhyet toiveet on sydämellä.

Jumala elää minussa, Jumala kuolee,
Jumala kärsii minussa, muuta ei.
Tie, harhapolku, kukka, hedelmä –
yhtä kaikki, pelkkiä nimiä vain.

Aamutuulella laaksoa puistattaa,
kastanjat putoilevat kopsahdellen,
nauravat. Myös minua naurattaa.
(A.-M. Raittila)

Tie tai harhatie, kukka tai hedelmä,
On kaikki yhdentekevää, ovat kaikki vain nimiä.

Aamutuulessa laaksoa puistattaa kylmästi,
Kovana putoavat kastanjapuun hedelmät
Ja nauravat kovaa ja kirkkaasti. Nauran mukana.
(T. Heikkilä & P. Hunziker)

Anna-Maija Raittila on tässäkin suomennoksessaan muuttanut verbin passiivimuodot aktiiveihin ja näin heikentänyt runon universaalia sanomaa. Kääntäjä on myös käyttänyt riimiä, jota alkuperäisrunossa ei esiinny. Käännöksen kahden ensimmäisen säkeistön ensimmäiset säkeet päättyvät sanoihin *raiskannut* ja *paiskannut*, kun alkuperäisrunossa molemmissa kohdissa on käytetty sanaa *gewühlt*, jonka olemme omassa proosakäännöksessämme suomentaneet sanalla *temmeltänyt*. Olen viettänyt lähes kymmenen vuotta elämästäni eteläisessä Sveitsissä, enkä voi kuvitellakaan, että lauhkean, subtrooppisen ilmaston syysmyrskyt kastanjametsissä vaatisivat raittilalaisia ilmaisuja. *Raiskannut* verbi viittaa myös seksuaalisuuteen, mistä ei löydy alkuperäistekstin vastaavassa kohdassa minikäänlaisia merkkejä.

Runon ydinajatus elämän perimmäisestä tarkoituksesta hesseläiseen symboliikkaan kätkeytyä jää myös tässä Raittilan käännöksessä pinnalliseksi ja mitänsanomattomaksi toteamukseksi – pelkäksi sanahelinäksi.

Kolmas Hermann Hessen runoista on lyyriikon myöhäistuotantoon kuuluvasta oma-leimaisesta teoksesta *Das Glasperlenspiel* (1943). Romaani merkitsi Hesselle hänen uransa huippukohtaa. Kirjan teksti on tulevaisuuden kuvitelma, jossa ei ole kuvattu tekniikan ihmeitä, vaan rajuja myrskyjä seuraavaa mietiskelyn aikaa. Teos on Hessen ristiriitaisen ajatusmaailman ja hänen symbolistisen taiteensa upein luomus, jossa toisiaan vastaan taistelevat sivistys ja luonto, taide ja todellisuus, mietiskely ja toiminta.

Hessen tyyli on muuttunut yhdessä hänen ajatustensa ja persoonallisuutensa kehityksen kanssa. Lyyriikon päateoksen teksti on kaikessa symboliikassaankin selkeää, kirkastunutta ja kiinteää. Romaanin kautta avautuu alppimaisemien kylmän mahtava, säännöllinen ja ikuinen tunnelma, jonka voi aistia myös analysoimassani runossa. Metriikka on säännöllinen ja hallittu – hesseläisen musikaalinen. Vaikutelmaa tehostaa runon ritisäkeinen rakenne.

Anna-Maija Raittila on tässä suomennoksessaan onnistunut hyvin säilyttämään alkuperäistekstin runomitan ja loppusoinnut. Muotoseikkojen säilyttäminen on kuitenkin tahtunut semantiikan kustannuksella. Myös tällä kertaa Raittila on muuttanut alkuperäisrunon syvällisempää merkitystä käyttämällä passiivisemmän symbolikielen asemesta aktiivisen toiminnan ilmaisuja. Alkuperäisruno ei paljasta suoraan ylikuonnollisen kaavakielen salaisuutta, mutta Raittila luo suomennoksessaan oman tulkintansa elämäntarkoituksesta – vieläpä tähtikuvioita paimentaen.

Tämän symbolistisen runon suomentaminen ei liene helppoa muillekaan kääntäjille. Siksi haluan esitellä vielä vertailukohdaksi Elvi Sinervon käännöksen. Sinervo on onnistunut suomennoksessaan säilyttämään alkuperäisrunon passiivisen, ulkoa päin tarkastelevan tyylin. Sekä käännöksen muoto että sisältö seuraavat melko onnistuneesti alkuperäisrunoa. Samoin kuin Raittila ei Sinervokaan välitä identtisesti alkuperäisrunon ydinajattusta elämän tarkoituksesta lukijalleen. Sinervo kyllä paljastaa alkuperäisrunon ylikuonnollisen kaavakielen salaisuuden omatulkinnallisella kaksoispistemerkillä korostaen, vaikka

Hesse on runossaan jättänyt asian symbolien kautta arvailtavaksi. Myös viimeisen säkeistön lopussa Sinervo tarkentaa alkuperäistekstiä suorasukaisesti lisäämällä kaksoispisteen tulkintansa eteen.

Onnistuakseen työssään lyriikan kääntäjän tulisi huolellisesti analysoida alkuperäisteksti. Kääntäjän olisi perehdyttävä runoilijan sielunmaisemaan ja maailmankatsomukseen, tunnettava hänen yksilöllinen symbolikielensä sekä kyseisen runoilijan tapa yhdistää muoto ja sisältö. Vaikka olimme työstäessämme omaa proosakäännöstämme runosta *Lasihelmipeli* huomioineet kaiken edellä mainitun, alkuperäistekstin semantiikka ja looginen ajatussisältö alkoi avautua vasta huolellisesti tehdyn työn loppuvaiheessa.

Das Glasperlenspiel

Musik des Weltalls und Musik der Meister
Sind wir bereit in Ehrfurt anzuhören,
Zu reiner Feier die verehrten Geister
Begnadeter Zeiten zu beschwören.

Wir lassen vom Geheimnis uns erheben
Der magischen Formelschrift, in deren Bann
Das Uferlose, Stürmende, das Leben,
Zu klaren Gleichnissen gerann.

Sternbildern gleich ertönen sie kristallen,
In ihrem Dienst ward unserm Leben Sinn,
Und keiner kann aus ihren Kreisen fallen,
Als nach der heiligen Mitte hin.
(H. Hesse)

Lasihelmipeli

Kaikkeuden musiikkia, mestarien
me kunnioittavasti kuuntelemme
ja henget aikakautten puhtaimpien
loihdimme juhलaseuraksemme.

Salaisuus kantaa meitä, pyhä kaava,
jonka taikaradalla seisautuvat
elämän myrskyt, hyytyy meri aava,
syntyvät kristalliset vertauskuvat.

Kuin tähtiä me niitä paimennamme,
elämään luomme tarkoitusta näin,
jos näiltä kehiltä kerran putoamme,
suistumme pyhää keskusta päin.
(A.-M. Raittila)

Lasihelmipeli

Musiikin mestarien sävelissä
maailmankaikkeutta kuunnellen
tunnumme läsnä, näkymättömissä
jaloimmat henget vuosituhanten.

Lähenee hetki, jona aukeaa
maagisen kaavakielen salaisuus:
elämän rannattomuus, vaihtuvuus
selkeiden symbolien muodon saa.

Kuin kirkkaat tähtikuviot ne hohtaa.
Ja niiden kehiin kerran yltäneen
tie niistä eteenpäin voi johtaa
yhtäälle enää: Pyhään Keskukseen.
(E. Sinervo)

Lasihelmipeli

Maailmankaikkeuden musiikkia ja
mestareiden musiikkia /
Olemme valmiita kunnioittaen kuuntelemaan,
Kutsumaan puhtaaseen juhlaan
Armoitettujen aikojen kunnioitetut henget.

Annamme salaisuuden kohottaa meidät,
Yliluonnollisen kaavakirjoituksen,
sen lumoukseen. /
Rannaton, myrskyävä elämä,
Hyytyy selkeiksi vertauskuviksi.

Tähtikuvioiden kaltaisina ne alkavat kuulua
kristallisina, /
Niiden palveluksessa tuli elämällemme tarkoitus/
Eikä kukaan voi pudota niiden radoilta,
Kuin pyhään keskukseen.
(T. Heikkilä & P. Hunziker)

Selitykset siitä, mitä kääntämisprosessissa tapahtuu, vaihtelevat. Tekstin tarkka siirtäminen lähtökielestä kohdekieleen on ainakin lyriikassa mahdotonta. Kääntäjä luo aina uu-

den tekstin, joka parhaimmillaankin vain tulkitsee alkuperäistä. Alkuperäistekstin olisi ensin kuoltava ja käänöksessä jälleensynnyttävä. Silloin se voisi olla kuin antiikin tarujen Feeniks-lintu, joka tuntiessaan kuoleman lähestyvän polttaa itsensä ja nousee uudistuneena tuhkasta. Lintuhan symbolisoi kuolemattomuutta. Tulisiko käänöstekstistäkin ikuinen edellä mainitulla menetelmällä?

Runojen suomentajan tehtävä ei ole helppo kieleemme rakenteenkaan vuoksi. Esimerkiksi saksan kielessä sanat ovat lyhyempiä ja näin ollen säkeeseen mahtuu enemmän asiaa. Suomen kieltä on arvosteltu myös epäproduktiivisena riimikielenä. Lyriikan suomentajat jakaantuvatkin kahteen eri ryhmään: tutkijakääntäjät, filologit ja kirjallisuustieteilijät pyrkivät säilyttämään alkuperäistekstin runomitan, kun taas itse lyyrikkoina työskentelevät kääntäjät suosivat vapaamittaisempaa ja vapaampirytmistä suomennosta tai suoranais- ta proosakäännöstä.

Arkisessa työssään kääntäjän kirjoituspöydän täyttävät sanakirjat ja moninaiset lähde- teokset. Myös Internet tietyn varauksin sekä tarkistussoitot tai sähköpostit kuuluvat työn kuvaan. Lyriikan kääntäjä miettii lisäksi, säilyttäisikö runomitan joustaen sana- ja kuva- tarkkuudessa vai kääntäisikö vapaarytmisesti välittämättä muotoraamista ja runon musiik- kista. Onhan sellaisiakin suomentajia, jotka säilyttävät metriikasta esimerkiksi alkuperäis- runon rytmin, mutta tinkivät vaikkapa riimeistä. Yhtä kaikki, käänös on aina kokeilujen seurannainen ja kompromissi.

Lähtökieltä jonkin verran hallitsevalle lukijalle esimerkiksi semantiikkaa korostava proosakäännös alkuperäisrunon rinnalla riittäisi paljastamaan tekstin sisällölliset yksi- tyiskohdat ja mahdollistaisi metriikasta nauttimisen alkuperäisrunon kirjoittajan luomalla tavalla. Tämäntyyppisiä suomennoksia näkee harvoin, mutta niille voisi hyvinkin löytyä lukijoita. Yhtä harvinaista on, että runoilija tilaisi filologilta mahdollisimman tarkan proosakäännöksen ja loisi oman runomuotoisen tulkintansa alkuperäistekstin ja valmiin suomennoksen perusteella. Lopputuloksena olisi metriikan ammattilaisen tekemä ja se- mantiikaltaan alkuperäisrunon kaltainen uusi teksti.

Lyriikan kääntäminen vaatii monenlaisia valmiuksia. Lyriikan kritiikki on helpompaa. Omassa kritiikissäni olen keskittynyt Anna-Maija Raittilan ja Elvi Sinervon tekemiin käänösvirheisiin. Juuri käänösvirheiden väitetäänkin kiinnostavan kaikkein eniten ly- riikan kriitikoita. Olen tarkastellut suomennoksia tietoisesti ennen kaikkea semantiikan kannalta. Prosessin aikana olen havainnut, että ei edes sanatarkka alkuperäisrunon kirjoit- tajan kielen ja symboliikan tuntemus yksin riitä, vaan lyriikan kääntäjä joutuu käyttämään vielä yhtä tärkeää työkaluaan: henkilökohtaista intuitiota. Intuutiosta voi kuitenkin hyvällä syyllä väittää, että se on tulen kaltainen: hyvä renki, mutta huono isäntä. Siksi analyttiset tarkastukset on työskentellessä syytä kuljettaa intuition rinnalla, ettei Raittilan ja Siner- von tekemien käänösvirheiden kaltaisia semanttisia virhearviointeja pääsisi syntymään.

Kirjallisuus

Aineisto

Hesse, H. 1958. *Gesammelte Schriften. Gesammelte Dichtungen. Fünfter Band.* Suhr- kamp Verlag. Deutschland.

- /Hesse, H./ Raittila, A.-M. 1977. *Hermann Hesse. Huilunsoittaja Runoja 1895 – 1941*. Kirjayhtymä. Helsinki.
- /Hesse, H./ Kaila, K. – Sinervo, E. 1985. *Hermann Hesse. Lasihelmipeli*. Kirjayhtymä. Helsinki.

Lähteet

- Ingo, R. 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käänntieteeseen*. WSOY. Juva.
- Levý, J. 1969. *Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*. Athenäum Verlag. Frankfurt am Main. Bonn.
- Enwald, L. 2000. Lyriikan kääntäminen ja sen kritiikki. Paloposki, O. – Makkonen-Craig, H. (toim.) *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki. Helsingin yliopiston käänntieteellisiä julkaisuja I*. Yliopistopaino. Helsinki.

Suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtiotsikoiden staattisuudesta ja dynaamisuudesta

Ralf Vahtera

Johdanto

Suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtien otsikoissa on erotettavissa kummallekin kielelle ominaisia rakennetyyppejä, ennen kaikkea sellaisissa otsikoissa, jotka eivät koostu ns. (kieliopillisesti) täydellisistä lauseista. Täydellisen lauseen muodostavissa otsikoissa havaittavat rakenteelliset erot voidaan sellaisenaan kuvata perinteisen lausesyntaksin keinoin, eivätkä ne siksi ole erityisen mielenkiintoisia silloin, kun etsitään nimenomaan otsikoille ominaisia piirteitä. Olen aikaisemmissa otsikkokieltä käsittelevissä artikkeleissani jakanut ne otsikot, jotka eivät täytä täydellisen lauseen kriteerejä, kolmeen syntaktis-semanttiseen päätyyppiin: fragmentit, kvasifragmentit ja leimaotsikot (Vahtera 1999; ks. myös Vahtera 1996).

Leimaotsikolla (ruots. *etikettrubrik*) on perinteisesti tarkoitettu otsikkoa, joka ainoastaan ilmoittaa artikkelin tai tekstijakson aiheen (Okkonen 1980: 242; Conon 1979: 33). Leimaotsikon vastakohta on **kertova otsikko** (ruots. *nyhetsrubrik*), joka sisältää väitteen, kysymyksen tms. Okkosen ja Cononin esityksissä leimaotsikko ja kertova otsikko ovat otsikoiden luokituksen päätyypit. Leimaotsikko on käytännössä aina substantiivilauseke (esim. *Varustelu, Matka ihmisen fantasioihin; Partiledardebatten, Längtan efter en morfar*). Kertovalle otsikolle sen sijaan ei voi esittää yksinkertaista rakennekuvausta, vaan se voi edustaa erilaisia syntaktisia rakennetyyppejä pelkästä lausekkeesta täydelliseen lauseeseen. Omassa tutkimuksessani erotan kertovien otsikoiden kategoriassa syntaktis-semanttiset alakategoriat täydellinen lause, fragmentti ja kvasifragmentti. Näistä kahta jälkimmäistä ei voi erottaa syntaktisen rakenteen perusteella; niiden rakenteet ovat usein hyvin samankaltaiset. Molemmat saattavat sitä paitsi koostua myös pelkästä substantiivilausekkeesta, jolloin niitä ei pelkän muodon perusteella voi erottaa myöskään leimaotsikoista.

Kieliopillisesti täydellisellä lauseella¹ tarkoitan lausetta, joka koostuu finiittiverbistä ja sen kaikista valenssinmukaisista täydennyksistä eli aktanteista (esim. *Verot alenevat; Hallitus alentaa veroja; Hallitus pyrkii alentamaan veroja*). **Fragmenttia** voidaan luonnehtia otsikoksi, josta puuttuu jokin täydellisen lauseen konstituentti. Puuttuva jäsen voi olla mikä tahansa verbin täydennyksistä: subjekti (esim. 1–2), objekti (3–4) tai valenssiadverbiaali (5–6):²

(1)	Siteerasi Paasikiveä < Presidentti Ahtisaari siteerasi Paasikiveä	Karj 15.4. (9)	vo
(2)	Drabbar nervsystemet < Sjukdomen drabbar nervsystemet	SvD 15.4. (32)	vo
(3)	Kuningas vei Ericssonin tehtaille < Kuningas vei presidentti Ahtisaaren Ericssonin tehtaille	Kal 15.4. (14)	vo
(4)	Anställda köper < Anställda köper aktier (i det egna företaget)	SvD 15.6. (N1)	vo
(5)	Kuningaspari tuli Daimlerilla < Kuningaspari tuli Daimlerilla illallisille (ravintola Hasselbackeniin)	IS 15.6. (8)	vo
(6)	Skada satte stopp < Skada satte stopp för karriären (som spelare)	Hbl 15.6. (13)	vo

Tässä tarkasteltavien otsikkotyyppien kannalta mielenkiintoisin fragmenttityyppi on kuitenkin se, josta puuttuu itse finiittiverbi:

(7)	Lugnande medel bakom trafikolyckor < Lugnande medel <i>ligger</i> bakom trafikolyckor	SvD 15.6. (1)	P
(8)	Nytt bostadsområde på Vikarholmen < Nytt bostadsområde <i>uppstår / har uppstått</i> på Vikarholmen ~ Nytt bostadsområde <i>byggs / har byggts</i> på Vikarholmen ~ <i>Det finns/blir ett</i> nytt bostadsområde på Vikarholmen	JT 15.6. (1)	P
(9)	Välitysyritys nurin E-Afrikassa < Välitysyritys <i>meni</i> nurin E-Afrikassa	AL 15.4. (17)	P

¹ Väärinkäsitysten välttämiseksi on tapana korostaa, että täydellisyydellä tarkoitetaan nimenomaan kieliopillista täydellisyyttä. Myöhemmin tässä artikkelissa käytän kuitenkin lyhyempää muotoa **täydelliset lauseet**.

² Numeroidut esimerkit on otettu väitöskirjani aineistosta, joka koostuu 10 ruotsinkielisen ja 9 suomenkielisen sanomalehden kahdesta numerosta (15.4.94 ja 15.6.94; ks. lähdeviitteitä).

Lehtien sivunumeroihin on DN:n ja HS:n osalta liitetty tieto siitä, onko kyseessä lehden A-, B-, C- vai D-osa. SvD-lehden sivunumeroon liittyvä N tarkoittaa lehden *Näringsliv*-liitettä.

Kunkin otsikon jäljessä on lyhenne, joka kertoo otsikon aseman artikkelissa (pääotsikko, alaotsikko jne.). Tässä artikkelissa en lähemmin pohdi tämän luokituksen ja otsikon syntaktis-semanttisen tyyppin suhdetta. Esimerkeissä esiintyvät seuraavat lyhenteet: P = pääotsikko, ao = alaotsikko, vo = väliotsikko.

(10) Pietarsaareen asemuseo < Pietarsaareen <i>tulee/saadaan/perustetaan</i> asemuseo	KP 15.6. (3)	P

Ottamatta kantaa siihen, onko syytä olettaa tällaisten otsikoiden syntyneen täydellisistä lauseista ”poiston” kautta, voidaan käsittääkseni niiden läheinen suhde täydellisiin lauseisiin helposti todeta. Ne ovat lausemaisia, ts. ne sisältävät proposition eli väitteen, kysymyksen tms., ja ne voidaan täydentää ehdottomallani tavalla joko vain tietyllä verbillä (esim. 7, 9) tai tietyn verbityypin edustajalla (esim. 8, 10). *Svenska Akademiens grammatik* (SAG) kutsuu tällaisia, tyypillisesti juuri otsikoissa esiintyviä, rakenteita kaksiosaisiksi päälause-ekvivalenteiksi (tvåledade huvudsatsekvivalenter; SAG 4: 817–831). Kaksiosaiset päälause-ekvivalentit ovat tyypillisesti eksistentiaalilauseisiin (E-lauseisiin) rinnastuvia rakenteita, ts. ne voidaan useimmiten täydentää verbeillä, jotka ensisijaisesti ilmaisevat jossakin olemista, johonkin tulemista jne. (esim. 7, 8, 10). Tämän otsikkotyypin ekstensioina pidän otsikoita, joita kutsun kvasifragmenteiksi. **Kvasifragmentit** ovat syntaktiselta rakenteeltaan tyypillisesti esimerkkien 7–10 otsikoiden kaltaisia, ts. koostuvat nominilausekkeesta (substantiivi mahdollisine attribuutteineen) sekä adverbiaaliksi jäsentyvistä konstituentista, eli adverbista (vrt. esim. 9: *nurin*), paikallissijaisesta NP:stä (esim. 11: *murtautujalle*; vrt. esim. 10: *Pietarsaareen*) tai adpositiolausekkeesta, joka suomessa yleensä on postpositiolauseke, ruotsissa aina prepositiolauseke (esim. 12: *från inspektion*; vrt. Esim. 7–8: *bakom trafikolyckor, på Vikarholmen*).

(11) Murtautujalle pohjakassa Seinäjoella < ? Murtautujalle meni pohjakassa - -	Ilkka 15.6. (13)	P
(12) Kritik från inspektion < ? Kritik kommer från inspektion	SvD 15.6. (16)	vo

Tällaiset otsikot ovat kognitiivisen kieliopin termein luonnehdittuina vain osittain sanktioituja E-lausefragmentin skeeman toteutumia (termeistä ks. Leino 1999: 67). Varsinaisista E-lausefragmenteista ne eroavat siinä, että luontevaa verbiä lauseen täydentäjäksi ei ole olemassa (ks. läh. Vahtera 1999: 368–372).

Kyseinen otsikoissa esiintyvä tendenssi tilanteen hahmottamiseen eksistentiaalisena olemisena, olemaan tulemisena jne. merkitsee usein staattisemman tai ainakin abstraktimman näkökulman valitsemista sellaiseen tilanteeseen, jossa pohjimmiltaan on kyse dynaamisesta tapahtumasta, esimerkiksi tilan muutoksesta, jonka ensisijaisena, tunnusmerkittömänä, ilmauksena saattaisi olla jopa transitiiiverbi. Tämä näkökulman muutos näkyy yleensä myös siitä, että otsikon (kvasi)eksistentiaalista fragmenttia vastaa itse tekstissä lause, jossa kyseinen dynaaminen tapahtuma ilmaistaan eksplisiittisesti finiittiverbilä. Esimerkkien 11–12 otsikoita seuraavat tekstijaksot sisältävät juuri tällaista dynaamista tapahtumaa ilmaisevan transitiivilauseen: (11’) *Murtautuja sai saaliikseen liikkeen pohjakassan*; (12’) *Bland andra har datainspektionen framfört kritik mot att den personliga integriteten hotas när - -*. Esimerkkien 7–10 kaltaisia varsinaisia fragmentteja taas yleensä vastaa tekstissä sama rakenne ”täydennettynä” siihen luontevasti liittyvällä verbillä (ks. esimerkkeihin liitetyjä parafraaseja).

Vieläkin staattisempaa tilanteen hahmotusta edustaa ruotsissa otsikkotyyppi, jossa prepositiolausekkeeseen liittyy NP, jonka adjektiiviattribuuttina on ns. kehityssuuntaa ilmaisevasta verbistä muodostettu partisiipin perfekti. Tällaista otsikkoa vastaa tekstissä

yleensä lause, jossa kyseinen dynaaminen tilanne ilmaistaan eksplisiittisesti finiittiverbillä:

- (13) *Skärpta regler för inköp* SvD 15.4. (N2) P
Teksti: Från halvårsskiftet *skärps reglerna* för
 offentlig upphandling.

Kun se tekstilause, johon otsikko näyttää perustuvan, kuvaa hyvin dynaamista tilannetta, tietynsuuntaista kehitystä, otsikon pohjana oleva tilanteen hahmotus tuntuu pysäyttävän liikkeen kokonaan: partisiippi ilmaisee staattista tilaa (ks. SAG 2: 583; SAG 4: 345). Ruotsissa juuri kehityssuuntaa ilmaisevien verbien partisiippien käytössä esimerkin 13 kaltaisissa otsikoissa on havaittavissa tiettyä vakiintuneisuutta. Kehityssuuntaa ilmaisevat verbit muodostavat usein vastakohtapareja, sekä intransitiivisia että transitiivisia: *öka* – *minska* (itr/tr), *höja(s)* – *sänka/sjunka* jne. SAG:n mukaan tällaiset verbit ilmaisevat ”suksessiivisesti resultatiivista tapahtumaa” (*successivt resultativ aktion*, SAG 2: 590).

Tekeillä olevan väitöskirjani yhtenä hypoteesina on, että sellaiset ruotsinkieliset otsikot, jotka eivät koostu täydellisestä lauseesta, tyypillisesti perustuvat staattisempaan tilanteen hahmotukseen kuin vastaavat suomenkieliset otsikot. Koska oletukseni mukaan sellaisia otsikoita, joihin sisältyy kehityssuuntaa tavalla tai toisella ilmaiseva konstituentti, voidaan staattisen näkökulman valinnassa pitää ruotsin kielelle tyypillisinä, olen testannut hypoteesiani tutkimalla mahdollisimman kattavasti tähän kategoriaan kuuluvat otsikot sekä ruotsin- että suomenkielisestä aineistostani. Tarkastelen tässä artikkelissa siis niitä eri keinoja, joilla suksessiivisesti resultatiivinen tapahtuma kielellistetään ruotsin- ja suomenkielisissä sanomalehtiotsikoissa. Jaan esitykseni kolmeen päälukuun sen mukaan, katsonko kyseisen muutoksen olevan otsikon varsinainen sanoma (jolloin tunnusmerkitömänä rakennevaihtoehtona voidaan pitää lausetta, jonka finiittiverbi ilmaisee tuota muutosta, esim. *Hinnat nousevat*: 1. luku), vai onko muutosta ilmaisevan rakenteen katsottava olevan ns. propositioargumentin roolissa (jolloin lausemaisina rakennevaihtoehto olisi sivulause, jonka finiittiverbi on kyseistä kehityssuuntaa ilmaisevaa tyyppiä, esim. *Syynä on se, että hinnat ovat nousseet*: 2. luku) tai vapaan määritteen asemassa (3. luku).

1 Kehityssuuntaa ilmaisee täydellisen lauseen finiittiverbi tai vastaava kvasifragmentti

Sekä ruotsissa että suomessa kehityssuuntaa eli suksessiivisesti resultatiivista aspektia³ ilmaistaan otsikoissa ensisijaisesti täydellisen lauseen finiittiverbillä. Täydellisten lauseiden ja niihin tulkintani mukaan rinnastuvien rakenteiden (kvasifragmenttien) suhteellisissa osuuksissa on kielten välillä kuitenkin huomattava ero. Suomessa täydellinen lause on tässä tapauksessa lähes ainoa vaihtoehto (140/153 ~ 91,5 %), kun ruotsissa erilaisten kvasifragmenteiksi lukemieni rakenteiden osuus on huomattava ja täydellisten lauseiden

3 Käytän fennistiikassa vakiintunutta termiä **aspekti** vastaamassa SAG:n *aktionsart*-termiä. SAG korostaa nimenomaan näiden termien vastaavuutta (SAG 4: 325). SAG:n *aktion*-termin vastineena käytän tilanteen mukaan joko termiä **aspekti** tai **tapahtuma**.

osuus vain hieman yli puolet (43/78 ~ 54,4 %). Tarkastelen rinnan intransitiivisia lauseita (esim. *Kostnaderna har minskat*) ja transitiivisia (*Kostnaderna har minskats*), koska kvasifragmenteissa on joskus mahdotonta erottaa intransitiivista ja transitiivista tulkintaa. Täydellisistä lauseista ruotsissa 20 ja suomessa 38 edustaa peruslauseenomaista tyyppiä, jossa finiittiverbiin liittyy vain määritteen subjekti ja (trans. lauseessa) määritteen objekti. Sekä suomessa että ruotsissa nämä peruslausemaisets otsikot jakaantuvat lähes tasan intransitiivisiin (esim. 14–17) ja transitiivisiin (18–21).

(14)	Kursen sjönk	DN 15.6. (C1)	vo
(15)	Osäkerheten växer	Vbl 15.6. (11)	vo
(16)	Aravatuotanto supistuu	HS 15.4. (A10)	P
(17)	Korot nousivat	TS 15.6. (11)	P
(18)	SJ utökar biosatsning	SvD 15.6. (13)	P
(19)	Kylan har försenat jordgubbsskörden	VN 15.6. (3)	P
(20)	Löyly laskee verenpainetta	AL 15.6. (5)	vo
(21)	Postipankki nosti viitekorkoa	Karj 15.6. (20)	P

Näihin otsikoihin rinnastuvat seuraavat ruotsinkieliset pelkästä substantiivilausekkeesta koostuvat otsikot. Lausekkeiden adjektiiviattribuuttina on kehityssuuntaa ilmaisevasta verbistä muodostettu partisiipin perfekti.

(22)	Försvagad industri <u>Teksti:</u> Den italienska <i>filmindustrin har försvagats</i> kraftigt sedan glansdagarna under decennierna efter kriget.	DN 15.4. (B4)	vo
(23)	Minskad försäljning <u>Teksti:</u> Under motorcykelns guldår i början av 80-talet såldes som mest 24 000 (1982) nya motorcyklar. Därefter <i>minskade försäljningen</i> kraftigt.	DN 15.6. (C14)	vo
(24)	Skärpta mäklarkrav <u>Teksti:</u> Regeringen förbereder ett förslag om obligatorisk registrering av fastighets <i>mäklare</i> hos en helt ny myndighet, fastighetsmäklarnämnden. Lagförslaget <i>skärper också kraven</i> på hederligt uppträdande och gör det straffbart att yrkesmässigt handla med fastigheter utan utbildning och registrering.	SvD 15.4. (N4)	P
(25)	Bantad liga <u>Teksti:</u> Årets <i>liga har visserligen litet bantats ner</i> från tolv till elva varav åtta bästa räknas mot tio i fjol.	Vbl 15.4. (12)	vo

Tällaiset otsikot tuntuvat hahmottavan tilanteen samaan tapaan kuin seuraavien esimerkkien (26–29) otsikot, joissa adjektiiviattribuuttina on joko adjektiivistunut partisiippi (esim. 26–27) tai varsinainen adjektiivi (28–29):

(26)	Jäktad attityd	DN 15.4. (C14)	vo
(27)	Begränsade möjligheter	SvD 15.4. (16)	vo

(28)	Stor förvirring	SvD 15.4. (6)	vo
(29)	Öppna frågor	VN 15.6. (12)	vo

SAG kutsuu esimerkkien 26–29 kaltaisia otsikoita yksiosaisiksi päälause-ekvivalenteiksi (enledade huvudsatsekvivalenter). Nimitys viittaa siihen, että tällaiset otsikot ilmaisevat täydellisten lauseiden lailla puheaktin ja että niiden voidaan olettaa vastaavan täyden lauseen jotakin konstituenttia (SAG 4: 806–809). Samoin perustein katson, että ne ovat fragmentteja: ne voidaan täydentää lauseiksi niin, että ne saavat E-lauseen subjektin tai E-lauseeseen semanttisesti yleensä rinnastettavan (ks. Lyons 1967, Clark 1978) possessiivilauseen objektin (esim. 26) roolin. Tätä tulkintaa tukee se, että kyseisiä otsikoita vastaa itse tekstissä juuri tämänkaltainen lause tai että tietystä tekstin lauseesta voidaan johdattaa tämänkaltainen lause (27’):

- (26’) *Många köpare upplever att mäklaren har en **jäktad attityd**.*
- (27’) *Han bedömer själv möjligheterna för EU-motståndarna att vinna på kongressen som “begränsade”.*
*< Det är/finns begränsade möjligheter ~ EU-motståndarna har **begränsade möjligheter***
- (28’) *Förvirring rådde i flera timmar - -.*
*< Det rådde **stor förvirring***
- (29’) *- - att det finns många olösta, **öppna frågor** - -.*

Esimerkkien 22–25 otsikoihin liittyvien tekstijaksojen perusteella voidaan todeta, että kyseisiä otsikoita ei voi pitää syntaktisesti yhtä motivoituina kuin esimerkkien 26–29 otsikoita: eksistentiaalinen tai possessiivinen tulkinta (? *Det är / vi har* skärpta mäklar-krav) ei tunnu luonteelta, eivätkä otsikoiden jälkeiset tekstijaksot myöskään sisällä tällaisia lauseita.

Lähinnä esimerkkeihin 22–25 rinnastuvina kvasifragmentteina pidän seuraavia otsikoita, joissa kehityssuuntaa ilmaisee adjektiivin komparatiivimuoto. Samoin kuin esimerkkien 22–25 otsikoita näitäkin vastaa tekstissä lause, jossa kehityssuuntaa ilmaisee finiittiverbi tai, kuten esimerkissä 31, infinitiivi:

(30)	Dyrare basvaror <i>Teksti: Snittpriset för PRO:s varukorg har stigit med drygt en procent sedan december.</i>	Abl 15.6. (11)	vo
(31)	Lägre kostnader <i>Teksti: Ytterligare åtgärder har också genomförts för att sänka produktionskostnaderna</i>	SvD 15.6. (N6)	vo
(32)	Högre vattenstånd <i>Teksti: - - en fördel med den planerade bottendammen är att vattenståndet ovanför dammen höjs med omkring en halv meter.</i>	JT 15.6. (10)	vo

Tekstilauseen ja otsikon semanttinen yhteys (ja mahdollisesti myös otsikon laatijan fragmentointistrategia) voidaan kuvata seuraavanlaisena syntaktis-semanttisena jatkumona, joka alkaa tekstin transitiivisesta tai intransitiivisesta kehityssuuntaa ilmaisevasta verbistä

ja etenee intransitiivilauseen predikatiivisesta parafrasista (*sjunka* 'bli lägre') eksistentiaaliseen kvasifragmenttiin (esimerkit 31–32):

kostnaderna sänks > kostnaderna sjunker
 > kostnaderna blir lägre > ? (Det blir) lägre kostnader
 vattenståndet höjs (tr/itr) > vattenståndet blir högre > ? (Det blir) högre
 vattenstånd

Esimerkkien 22–25 ja 30–32 kvasifragmenttityyppi, joka oletukseni mukaan rinnastuu peruslauseenomaiseen intransitiivi- tai transitiivilauseeseen, puuttuu suomenkielisestä aineistosta kokonaan. Ainoana rakennetyypinä on suomessa esimerkkien 16–17 ja 20–21 kaltainen finiittilause. Tämä ero on lähes yhtä selkeä niissä tapauksissa, joissa otsikkoon liittyy lisämääritteitä, jotka täydellisessä lauseessa ovat joko vapaita adverbiaaleja tai NP:n pääsanana attribuutteja. Kummassakin kielessä esiintyy tällaisia vapaita määritteitä sisältäviä täydellisiä lauseita:

(33)	<i>Estniska regeringskrisen djupnar</i>	ÅI 15.6. (6)	P
(34)	<i>Prisindex steg med 0,4 procentenheter</i>	SvD 15.4. (N3)	ao
(35)	<i>Insatserna stiger i Nordkorea</i>	JT 15.6. (9)	P
(36)	<i>Kläder och skor ökade mest i pris</i>	DN 15.4. (C2)	P
(37)	<i>LO-program försvårar den räntesänkning organisationen efterlyser</i>	DN 15.4. (A2)	ao
(38)	<i>Referensräntan höjs hos Postbanken</i>	Vbl 15.6. (10)	P
(39)	<i>Työpaikkojen ilmapiiri on huonontunut</i>	AL 15.4. (2)	P
(40)	<i>Turvapaikanhakijaa kohti ampuneen tuomio koveni kolmeksi vuodeksi vankeutta</i>	HS 15.6. (A6)	P
(41)	<i>Velkakanta kasvaa nopeammin kuin tuottavuus</i>	Ilkka 15.6. (14)	vo
(42)	<i>Näinkö lisätään kotimaista kulutusta?</i>	TS 15.6. (15)	P

Tällaisiin täydellisiin lauseisiin rinnastuvat esimerkkien 43–46 ruotsinkieliset kvasifragmentit, jotka syntaktisesti muistuttavat esimerkkien 7–10 prototyypisiä kaksiosaisia päälause-ekvivalentteja. Liitän kuhunkin otsikkoesimerkkiin sen tekstilauseen, johon otsikko lähinnä näyttää perustuvan.

(43)	<i>Kraftigt ökad orderingång efter nyår</i> <u>Teksti:</u> <i>Under årets elva första veckor steg orderingången för de större bilarna med 25 procent och för de mindre med 31 procent.</i>	DN 15.4. (C1)	ao
(44)	<i>Skärpta krav nästa år</i> <u>Teksti:</u> <i>I förslaget till ny ”mäklarlag” skärps kraven på hederligt uppträdande.</i>	DN 15.4. (C1)	ao
(45)	<i>Minskat våld i Tyskland</i> <u>Teksti:</u> <i>Antalet högerextrema och utlänningsfientliga våldsdåd i Tyskland sjönk förra året med 15 procent.</i>	SvD 15.4. (6)	P
(46)	<i>Ökad spänning i Korea</i> <u>Teksti:</u> <i>Många av världens ledare var på tisdagen oroliga</i>	SvD 15.6. (1)	P

över Nord-Koreas beslut att lämna Internationella
atomenergiorganet IAEA.
Också i *Syd Korea ökade oron* påtagligt efter beskedet.

Nämä otsikot hahmottuvat kaksiosaisiksi päälause-ekvivalenteiksi tai ”päälauseen kvasi-ekvivalenteiksi”, koska niihin sisältyvät prepositioliousekkeet vastaavat täydellisen lauseen adverbialleja. Adverbialilla voi ilmeisesti olla useita semanttisia funktioita, mutta tämän kategorian prototyyppisinä edustajina voitaneen pitää sellaisia otsikoita, joissa prepositioliouseke toimii kehysadverbialina, joko ajan (esim. 43–44) tai paikan (45–46) adverbialina. Tällainen kehysadverbiali korostaa oletamaani kyseisen otsikkotyyppin tendenssiä hahmottua eksistentiaaliseksi. Ainakin esimerkin 46 otsikon parafrasiksi voisikin nähdäkseni olettaa varsinaista E-lausetta (*Det är ökad spänning i Korea*). Juuri *ökad/minskad*-partisiippien käytössä on usein havaittavissa tiettyä adjektiivistumista, mikä merkitsee, että viittaus itse tekemiseen ei korostu samalla tavalla kuin verbaalisilla partisiipeilla (ks. SAG 2: 591–594). Kuten esimerkkeihin liittämäni tekstilauseet osoittavat, jokaista otsikkoa vastaa kuitenkin tekstissä lause, jossa väheneminen, lisääntyminen jne. ilmaistaan eksplisiittisesti finiitivillä.

Rakenteeltaan esimerkkien 43–46 otsikoita muistuttaa esimerkin 13 otsikko (*Skärpta regler för inköp*). Tämän otsikon prepositioliouseke ei kuitenkaan välttämättä hahmotu adverbialiksi, vaan se voidaan nähdä *regler*-substantiivin prepositioattribuuttina. Näin tulkittuna esimerkki 13 edustaa siis tyyppiä yksiosaiset päälause-ekvivalentit: *regler*-substantiivin ympärille ryhmittyvät konstituentit ovat molemmat attribuutteja, siis substantiivin vapaita määrittäjiä. Yksiosaiseksi päälause-ekvivalentiksi (oik. kvasi-ekvivalentiksi) hahmottuu myös seuraava otsikko, jossa prepositioliouseke on NP:n pääsanana toimivan teonnimen kantaverbin objektia vastaava attribuutti (< x *konsumerar livsmedel*):

(47)	Ökad konsumtion av livsmedel < ? <i>Det är / Vi har</i> ökad konsumtion av livsmedel ~ Konsumtionen av livsmedel ökade / har ökat	SvD 15.4. (N3)	P

Tähän esimerkkiin rinnastuvat seuraavat, joissa kehityssuuntaa ilmaisevana attribuuttina on partisiipin preesens (esim. 48) ja komparatiivimuotoinen adjektiivi (49):

(48)	Stigande priser på rävs-kinn <u>Teksti</u> : Köparna konkurrerade om <i>blårävs-</i> och <i>Shadow-skin-</i> nen, <i>vilka steg i pris</i> med ca 25 procent i jämförelse med auktionen i januari–februari. < ? <i>Det är stigande priser på rävs-kinn</i> ~ <i>Priserna på rävs-kinn stiger</i>	VN 15.4. (12)	P
(49)	Hårdare kontroll av taxameter <u>Teksti</u> : Regeringen vill ytterligare <i>stärka greppet</i> om fusket inom taxinäringen. Den här gången gäller det <i>taxametrarna</i> . < ? <i>Det blir hårdare kontroll av taxameter</i> ~ <i>Kontrollen av taxametrar hårdnar</i>	SvD 15.4. (N2)	P

Esimerkki 48 on aineistossani ainoa partisiipin preesensmuotoon perustuva tämän tyyppin otsikko. Adjektiivin komparatiivimuoto sen sijaan esiintyy myös kaksiosaisen päälause-ekvivalentin kaltaisissa kvasifragmenteissa (esim. 50–52). Esimerkkien 53 ja 54 otsikot edustavat aivan omaa syntaktis-semanttista tyyppiään. Niissä prepositiolauseke ilmaisee hyötyjää tai edunsaajaa, ja otsikkoa vastaa usein tekstissä lause, jossa sama hyötyjä ilmaistaan *få*-verbin subjektilla (esim. 53; esimerkin 54 otsikon ajatus ilmaistaan tekstissä vain epäsuorasti).

(50)	Större självständighet efter omorganisation < Självständigheten ökar (för rikskriminalen) efter omorganisation	DN 15.4. (A6)	ao
(51)	Säkrare gata för 250 000 mk <u>Teksti:</u> <i>Kapellbacksvägen skall bli säkrare.</i> - - De förebyggande åtgärderna kommer att kosta omkring 250 000 mk. < Gata görs säkrare för 250 000 mk	Vbl 15.4. (3)	P
(52)	Allt hårdare press på rökare i USA <u>Teksti:</u> <i>USA:s rökare pressas allt hårdare</i> - -	Vbl 15.4. (10)	P
(53)	Högre lön för åklagare <u>Teksti:</u> <i>Landets 700 åklagare har fått löneförhöjning.</i>	SvD 15.6. (N2)	P
(54)	Lägre vinst för Metra < ? Det blev lägre vinst för Metra ~ Metra fick mindre vinst ~ Metras vinst minskade/sjönk	Vbl 15.6. (10)	P

Suomenkielinen aineisto ei sisällä ainoatakaan sellaista kvasifragmenttia, jossa määritteenä olisi partisiippi, mutta kahdessa tapauksessa NP:n adjektiiviattribuuttina on adjektiivin komparatiivimuoto. Nämä otsikot ovat tyyppiltään esimerkkien 50–52 kaltaisia kvasifragmentteja:

(55)	Hienommat tittelit eduskuntaan	HS 15.6. (A7)	P
(56)	Luodon taloudelle väljemmät raamit	KP 15.6. (3)	P

Kun komparatiivimuotoinen adjektiivi ilmaisee jonkin ominaisuuden muutosta (esim. *Lönen blir högre* ⇒ (*Det blir*) *högre lön*; vrt. esim 53), vastaavasti (luku)määrän muutosta voidaan ilmaista komparatiivimuotoisella kvanttorilla:

(57)	Mindre frukt i svenska magar <u>Teksti:</u> <i>Svenskarna minskade sin konsumtion av frukt med 0,7 procent</i> - -. Det visar importstatistik från 1993. En av orsakerna till <i>den minskade fruktkonsumtionen</i> var att priset på bananer ökade kraftigt - -.	DN 15.4. (C14)	P
(58)	Fler misstänkta i porrhärva <u>Teksti:</u> <i>Det finns ytterligare två misstänkta i barnpornografi-härvan</i> i Malmö - -. < Det finns fler misstänkta i porrhärva(n)	SvD 15.4. (10)	

(59)	Färre klasser i enduro-VM <u>Teksti:</u> <i>VM-serien i enduro</i> inleds i Tortosa i Spanien kommande helg med <i>färre klasser</i> än tidigare, fyra stycken. < Det blir färre klasser i enduro-VM	SvD 15.4. (33)	P
(60)	Fler p-böter trots färre p-vakter <u>Teksti:</u> Förargade bilister som tycker att <i>de allt oftare hittar en p-bot</i> på vindrutan blir säkert förvånade över det faktum att <i>p-vakterna minskat i antal</i> sedan 1984. < Det blir fler p-böter trots att det finns färre p-vakter ~ Antalet p-böter ökar trots att antalet p-vakter minskat	SvD 15.6. (22)	P
(61)	Formaldehydiä vähemmän ilmaan	HS 15.6. (A10)	vo
(62)	"Eduskuntaan lisää nuoria"	IS 15.4. (29)	vo
(63)	Lisää panoksia Koreassa	TS 15.6. (2)	P
(64)	Uskonnon varjolla huijanneille lisää petossyytteitä	TS 15.4. (8)	P
(65)	Rehtoreille lisää töitä Laihialla	Ilkka 15.6. (7)	P

Nämä otsikot tuntuvat jäävän syntaktis-semanttisilta ominaisuuksiltaan fragmentti- ja kvasifragmenttikategorioiden välimaastoon. Osa niistä voitaneen melko luontevasti täydentää E-lauseiksi (ainakin esimerkit 58–61), kun taas osalle voidaan esittää vain parafraseja, jotka eivät suoraan pohjaudu otsikoiden syntaktiseen rakenteeseen (esim. 57, 63). Esimerkkiin 57 liittämäni tekstikatkelmat osoittavat mielestäni melko selvästi tässä käsittelemieni eri syntaktisten rakenteiden semanttista lähekkäisyyttä:

- Svenskarna minskade sin konsumtion av frukt
 ~ Konsumtionen av frukt minskade i Sverige
 ~ Minskad konsumtion av frukt / Minskad fruktkonsumtion i Sverige
 ~ ? (Det blev) mindre frukt (i svenska magar)

Esimerkeissä 57–65 on kaikissa kyse määrän tai lukumäärän kasvusta tai vähenemisestä, ja tuota muutosta ilmaisee kvanttori. Suomenkieliset esiintymät sisältävät kaikki yhtä (esim. 61) lukuun ottamatta kvanttorin *lisää*. Selkeimmin varsinaisia eksistentiaalisia fragmentteja muistuttaa näistä esimerkki 62 (< ? Eduskuntaan *tulee* lisää nuoria). Kuten yleensäkin verbittömät otsikot, tämäkin on kuitenkin modaalisuuden suhteen täysin skemaattinen. Tekstin luettuaan lukija huomaa, että otsikko ei esitä tosiasiaan perustuvaa väitettä, vaan ”oikeampi” tulkinta sisältää deonttisen modaalisuuden: < ”Eduskuntaan olisi saatava lisää nuoria”. Esimerkki 63 on selvimmin kvasifragmentti siitä syystä, että sen suora täydentäminen verbillä ei tunnu mahdolliselta: *Lisää panoksia - - (?) Koreassa* ~ *Koreassa lisätään panoksia* ~ *Panokset kasvavat (? lisääntyvät) Koreassa*. Myös esimerkille 62 voidaan esittää tällainen tulkinta: ”*Nuorten määrää on lisättävä eduskunnassa*”. Esimerkit 64 ja 65 edustavat molemmista edellä mainituista syntaktis-semanttisesti poikkeavaa tyyppiä. Olen pyrkinyt osoittamaan, että suomenkieliseen otsikkokieleen on kehittynyt omaperäinen ”perusotsikkotyyppi”, jolla ilmaistaan saamista ja antamista. Verbit *saada* ja *antaa* esiintyvät harvoin suomenkielisisissä lehtiotsikoissa – niiden sijasta käytetään useimmiten esimerkkien 64 ja 65 kaltaisia kvasifragmentteja, joissa *saada*-verbin subjektia vastaa allatiivimuotoinen ja *antaa*-verbin subjektia ablatiivimuotoinen habitiiviadverbiaali (Vahtera 1999: 368–371):

A:**lle** uusi hattuvrt. A **sai** uuden hatunB:**ltä** (A:lle) uusi hattuB **antoi** A:lle uuden hatun

Mainittujen rakennevaihtoehtojen lisäksi aineistossa esiintyy vielä yksi otsikkotyyppi, jonka keskeisenä tehtävänä on ilmaista suksessiivisesti resultatiivista aspektia ja jonka parafrasiksi voidaan olettaa lausetta, jossa muutosta ilmaisee finiittiverbi:

(66) Markka vahvemmaksi

KP 15.4. (7)

P

Seuraava taulukko esittää yhteenvedon kaikista niistä aineiston otsikoista, joiden tehtävänä tulkintani mukaan ensisijaisesti on ilmaista kehityssuuntaa eli suksessiivisesti resultatiivista aspektia. Eri kvasifragmenttityypeissä en ole erotellut yksi- ja kaksiosaisia päälause-ekvivalentteja, koska olennaisinta näissä tyypeissä kuitenkin on se, minkälainen on kehityssuuntaa ilmaiseva konstituentti. Kaikissa tyypeissä ensimmäistä ja viimeistä (6) lukuun ottamatta tuo konstituentti on NP:n attribuutti. Vain 6. tyyppissä kehityssuuntaa ilmaisee adverbiaali. Tämä tyyppi edustaakin aina kaksiosaisen päälause-ekvivalentin tyyppiä.

Taulukko 1. Kehityssuunnan ilmaiseminen finiittilauseella tai vastaavalla fragmentilla tai kvasifragmentilla.

Rakennetyyppi	ruotsi	suomi
1. Finiittilause	43	141
2. Partisiipin perfekti + N (+ Adv jne.)	16	–
3. Partisiipin preesens + N (+ Adv jne.)	1	–
4. Adj _{komp} + N (+ Adv jne.)	14	2
5. Kvant _{komp} + N + Adv jne. .	4	10
6. N + Adj _{TRANSL}		1
Yht.	78	154

2 Kehityssuuntaa ilmaisee finiittiverbin täydennyksen konstituentti

Sellaisia otsikoita, jotka sisältävät kehityssuuntaa ilmaisevan konstituentin jossakin finiittiverbin täydennyksessä, on aineistossani huomattavasti vähemmän kuin 1. luvussa käsitellyjä otsikoita. Vaikka tämän tyyppin otsikoiden kokonaismäärä on pieni, kielten välinen ero näkyy niissä hyvin selkeästi. Kaikissa suomenkielisissä esiintymissä kehityssuuntaa ilmaisevana konstituenttina on teonnimirakenteen pääsana eli kehityssuuntaa ilmaisevan verbin teonnimijohdos. Ruotsinkielisistä tämän tyyppin otsikoista vajaa puolet (5/12) sisällsi vastaavanlaisen teonnimirakenteen. Vaikka teonnimirakennetta yleensä pidetään vähemmän dynaamisena kuin finiittilauseetta, sen kuitenkin katsotaan edustavan yhtä lausemaisuu- den astetta (ks. Hakulinen – Karlsson 1995: 337–339, 392; vrt. Langacker 1991: 417–421, Pajunen 2001: 358–359).

(67) Pepsi tror på *prispress*

SvD 15.6. (N11)

P

(68)	Kommitté föreslår drastisk försämring av arbetslöshetsstöd	Vbl 15.4. (2)	P
(69)	Breddandet av Forsby väntar på lov	Bbl 15.6. (7)	P
(70)	Det finns inga alternativ till nedskärningar av de offentliga utgifterna	DN 15.6. (A2)	ao
(71)	LO-program försvårar den räntesänkning organisationen efterlyser	DN 15.4. (A2)	ao
(72)	Riskiyrättämisen kasvu johti pankkikriisiin ja -rikoksiin	HS 15.4. (A2)	P
(73)	Sään lämpeneminen toisi Suomeen suuren viljasadon	HS 15.6. (B10)	P
(74)	Hintojen laskua odotellaan	TS 15.6. (7)	vo
(75)	Kärpät-46 pohtii seuran hallituspohjan laajentamista	Kal 15.6. (16)	P
(76)	Laadun paranemiseen ei uskota	Karj 15.6. (16)	vo

Samaan tapaan kuin edellisessä luvussa mainituissa kvasifragmenteissa seuraavien ruotsinkielisten otsikoiden subjekti- (esim. 77) tai objektilausekkeiden partisiippiattribuutit hahmottavat dynaamisen **muutoksen** (kehityssuunnan) staattisena **tilana**:

(77)	Höjd skatt ger inte sänkt ränta	DN 15.6. (A2)	P
(78)	Gusumchef får sänkt straff I HD	DN 15.6. (C2)	P
(79)	Metra väntar sig förbättrat resultat	Hbl 15.6. (9)	P
(80)	Frivilliga samfund får ökat ansvar	VN 15.4. (13)	P
(81)	Bättre utfodring ger korna ökad mjölmängd	Ål 15.4. (4)	P

Esimerkki 81 on aineistossani ainoa, jossa kehityssuuntaa ilmaisevana täydennyksen konstituenttina on komparatiivimuotoinen adjektiivi (*bättre* utfodring). Mainitut kolme rakennevaihtoehtoa jakautuivat kyseisessä otsikkotyypissä seuraavan taulukon mukaisesti:

Taulukko 2. Kehityssuunnan ilmaiseminen finiittiverbin täydennyksessä.

Rakennetyyppi	ruotsi	suomi
1. Teonnimirakenne	4	16
2. Partisiipin perfekti + N	6	–
3. Adj _{komp} + N	1	–
Yht.	11	16

3 Kehityssuuntaa ilmaisee vapaan adverbiaalin konstituentti

Sellaisia otsikoita, joissa kehityssuuntaa ilmaiseva konstituentti on vapaan määritteen (attribuutin, vapaan adverbiaalin) asemassa tai tällaisen määritteen konstituenttina, on aineistossa vain kaksi. Molemmissa on kyse kehityssuuntaa ilmaisevan verbin teonnimi-johdoksesta:

Sparbanken ger åter rådet att binda boräntan trots <i>möjlighet för ett räntefall</i>	SvD 15.4. (N6)	ao
---	----------------	----

Tämän tyyppin otsikoiden pieni määrä ei ole yllättävä, kun otetaan huomioon, että lausemaisien vapaan määritteen sisältävien otsikoiden määrä koko täydellisten lauseiden kategoriassa on alle 2 % (suomi: 33/1876 ~ 1,75 %; ruotsi 15/1175 ~ 1,28 %).

4 Päätelmiä

Taulukot 1–2 osoittavat aineiston pienuudesta huolimatta melko selvästi, että sellaiset otsikot, jotka kuvaavat suksessiivisesti resultatiivista tapahtumaa tai joiden kuvaaman tilanteen yhtenä osarakenteena on tällainen tapahtuma, ruotsissa usein, ja jopa tyyppillisesti, perustuvat kyseisen muutoksen (tietynsuuntaisen kehityksen) staattiseen hahmotukseen. Yhteistä luvuissa 1–2 käsitellyille ruotsin kvasifragmenteille on, että ne välitsevat dynaamiseen prosessiin staattisen näkökulman. Kyseisissä tapauksissa tuo näkökulma kielellistyy, kognitiivisen kieliopin termein kuvattuna, ilmauksena, jolla on olion hahmo. Olio on kyseisen prosessin muuttuja tai kiintopiste.

Myös teonnimirakenne hahmottaa olion, mutta tuo olio on abstrakti hahmotus itse prosessista (ks. Langacker 1991: 423; Leino 1999: 80, 89–90). Teonnimirakenteet (esim. 67–76) ovat ns. propositioargumentteja (ks. Pajunen 2001: 358–359), ts. ne ovat lausemaisista rakenteita – ne edustavat alinta astetta lausemaisuuuden asteikolla (ks. Hakulinen – Karlsson 1995: 339). Esimerkkien 77–81 kursivoituidet lausekkeet sen sijaan eivät ole propositioargumentteja, koska niiden pääsanat eivät ole lausemaisista, ts. eivät edusta mitään lausemaisuuuden astetta. Niiden partisiippiattribuutit tosin ovat lausemaisista, mutta ne ovat itse argumenttirakenteen vapaita määritteitä, adjektiiviattribuutteja.

Luvussa 1 käsitellyt kvasifragmentit (esim. 13, 22–25, 30–32, 43–65) ovat perusluonteeltaan hyvin samankaltaisia kuin esimerkkien 77–81 argumenttirakenteet. Oletukseni mukaan ne kuitenkin edustavat toista lausetyyppiä, eksistentiaalilauseita, ja ovat tämän lauseskeeman vain osittain sanktioituja toteutumia (ks. Leino 1999: 67, 108): toisin kuin varsinaiset eksistentiaaliset fragmentit (esim. *Stor förvirring* < *Det råder/rådde stor förvirring*) ne ovat vain vaivoin täydennettävissä lauseiksi (*Minskat våld i Tyskland* < ? *Det är minskat våld i Tyskland*). Kvasifragmentteja voidaan pitää analogiamuodosteina, joiden syntaktisena (ja osittain semanttisena) mallina ovat varsinaiset eksistentiaaliset fragmentit, jotka ovat joko yksi- tai kaksiosaisia päälause-ekvivalentteja. Kvasifragmentit ovat siten syntaktiselta rakenteeltaan joko yksiosaisia (esim. 13, 22–25, 30–32) tai kaksiosaisia (43–65) päälauseen kvasi-ekvivalentteja.

Lausemaisien rakennevaihtoehto 1. luvun otsikoiden pohjana olevan tilanteen kielellistämiseksi on täydellinen lause, jonka finiittiverbi ilmaisee kyseisen muutoksen. Kehityssuunnan ilmaiseminen finiittiverbillä perustuu maksimaalisen dynaamiseen tilanteen hahmotukseen. Suomen kieli suosii selvästi tätä dynaamisinta vaihtoehtoa. Myös 2. luvun otsikoiden edustamassa tyyppissä lausemaisien propositioargumentin tyyppi, sivulause, olisi usein mahdollinen: *Kommitté föreslår, att arbetslöshetsstödet drastiskt skulle försämrats* (vrt. esim. 68). Kehityssuuntaa ilmaisevan finiittiverbin sisältäviä sivulauseita ei kuitenkaan esiinny sen paremmin ruotsin- kuin suomenkielisissäkään aineistossani. Tämä

johtunee siitä, että sivulauseita ei yleensäkään suosita otsikoissa; otsikko ei kerro virkkeittäin, kuten Antero Okkonen asian ilmaisee (Okkonen 1980: 248). Suomen kieli valitsee tällaisissa tapauksissa propositioargumentin sijaksi tyypillisesti teonnimirakenteen.

Kirjallisuus

Aineisto

Ruotsinkieliset, ruotsinruotsi: *Aftonbladet* (Abl), *Dagens Nyheter* (DN), *Svenska Dagbladet* (SvD)

Ruotsinkieliset, suomenruotsi: *Hufvudstadsbladet* (Hbl), *Åbo Underrättelser* (ÅU), *Vasabladet* (Vbl), *Jakobstads Tidning* (JT), *Borgåbladet* (Bbl), *Västra Nyland* (VN), *Åland* (Ål)

Suomenkieliset: *Helsingin Sanomat* (HS), *Aamulehti* (AL), *Turun Sanomat* (TS), *Ilta-Sanomat* (IS), *Ilkka*, *Kaleva* (Kal), *Keski-Pohjanmaa* (KP), *Savon Sanomat* (SS), *Karjalainen* (Karj)

Lähteet

- Clark, E. 1978. Locationals: Existential, locative and possessive constructions. *Universals of Human Language*. Vol. 4. *Syntax 1*, 85-126. Ed. Joseph H Greenberg. Stanford University Press. Stanford.
- Conon, L. 1979. Språk och stil i nyhetsrubriker. *Språket i spalterna*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 8, 32-51. Studentlitteratur. Lund.
- Hakulinen, A. – Karlsson, F. 1995. *Nyky-suomen lauseoppia*. SKS:n toimituksia 350. 3. muuttamaton painos. Otava. Helsinki.
- Langacker, R. W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar II: Descriptive Application*. Stanford University Press. Stanford.
- Leino, P. 1999. *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. 2. painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Lyons, J. 1967. A note on possessive, existential and locative sentences. *Foundations of Language* 3, 390-396.
- Okkonen, A. 1980. *Toimittajan työ I*. Toinen uudistettu painos. Arvi A. Karisto osakeyhtiö. Hämeenlinna.
- Pajunen, A. 2001. *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. SKS. Helsinki.
- SAG 1-4. 2000. *Svenska Akademiens Grammatik 1-4*. Svenska Akademiens. Stockholm.
- Vahtera, R. 1996. Kontrastiivista otsikkotypologiaa. Suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtien otsikoiden kielellisen rakenteen vertailua. Sorvali, I. (toim.) *Kääntämisen tutkimuksen päivät Oulussa 12.12.1995*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Uleåborg. Serie B nr 20, 40-57.

Vahtera, R. 1999. Kvasifragmentit suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtien otsikoissa. *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XIX*. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut No 25, 364-373. Vaasa.

Virsiyliiikan kääntämisestä

Niilo Rauhala

Artikkelini taustaksi haluan kertoa, että olen toiminut jäsenenä Suomen kirkon virsikirjakkomiteassa vuosina 1974 – 1984 sekä Ruotsin kirkon virsikirjan käännöstyöryhmässä vuosina 1994 – 2002. Kirkkomme virsikirjan uudistustyössä olen kääntänyt virsiä ruotsin, norjan, englannin ja saksan kielistä sekä muokannut aikaisemmin suomennettuja virsiä. Ruotsin kirkon virsikirjan suomennostyössä aikaisempia käännöksiä uudistettiin, ja ne virret, joita ennen ei ollut käännetty, käännettiin nyt ensi kertaa suomeksi.

Suomen kirkon jumalanpalvelusten kirjaan olen kääntänyt pari saksankielistä laulua. Muuhun tarkoitukseen olen suomentanut myös yhden islanninkielisen virren sekä joitakin laulutekstejä ruotsin ja englannin kielestä. Varsinaista taidelyriikkaa olen kääntänyt saksasta suomeksi neljään Kirjapajan julkaisemaan teokseen. Näiden käännösten joukossa on myös mitallisia tekstejä, mm. Hermann Hessen runoja.

Tässä esitelmässäni kerron kokemuksiani ruotsinkielisten virsien kääntämisestä ja käytän esimerkkinä kolmea virttä, joiden käännöksiä esittelen lähemmin. Aluksi yleisiä näkökohtia virsiyliiikan kääntämisestä.

Haasteena ja vaikeutena käännöstyössä on se, että kielet ovat erilaisia. Ruotsin kielessä on esimerkiksi paljon yksi- ja kaksitavuisia sanoja. Suomen kielessä niitä on vähemmän, ja kielessämme monet sanat ovat pitkiä. Neljä- tai viisitavuinen sana vie säkeestä paljon tilaa, ja sellaisen sanan sijoittaminen virren sävelmään tai runon rytmikkaan tuottaa usein vaikeuksia (esim. *lähellämme*, *uskolliseksi*). Virren poljentoa hallitsee tarkka mitallisuus, metriikka. Säkeissä tulee olla täsmällinen määrä tavuja. Sanojen ja sävelmän tulee sopia yhteen luontevasti ja laulullisesti: esimerkiksi pitkä nuotti vaatii alleen mielellään pitkän tavun. Tämä tuo oman vaikeutensa suomenkielisten sanojen valintaan, koska meidän kielessämme on paljon lyhyitä tavuja, esimerkiksi sa-na, Ju-mala, py-hä, e-lämä, i-sä jne.

Ruotsinkielisin sanoin voidaan siis lyhyessäkin muodossa ilmaista enemmän kuin suomenkielisin sanoin. Ruotsinkielisissä virsissä myös loppusointujen käyttäminen onnis-

tuu helpommin kuin suomenkielisissä, koska ruotsin kielessä on runsaasti yksi- ja kaksitavuisia sanoja.

Lähtötekstin koko rikkautta on mahdotonta siirtää toiseen kieleen. Kaikki kielikuvat ja vivahteet eivät pääse mukaan käännostekstiin. Tämä on kääntäjälle haastava ja vaikea asia, mutta kääntämisen rajat täytyy hyväksyä. Hänen täytyy tehdä valinta, mitä ja miten kääntää. Varsinkin tiheää, moniulotteista ja sanomaltaan vahvasti ladattua ja täyteläistä tekstiä on työläs kääntää tiettyyn runomittaan. Tästä on esimerkkinä esitelmässä käyttämäni Anders Frostensonin virsi. On muistettava vielä, että nykyinen runokieli ei suosi katkottuja sanoja eikä murteellisia muotoja, ei esimerkiksi enää sanoja *må, så, mua, sua* tai vastaavia. Niitä kyllä jäi Suomen kirkon nykyiseenkin virsikirjaan, mutta niitä ei tullut enää Ruotsin kirkon virsikirjan suomennokseen. Runokielen tulee olla ilmeikästä, ehyttä ja korrekttä.

Virren käännoös on olennaisesti lähtötekstin tulkintaa. Kääntäjä joutuu kääntämään tekstin osittain vapaasti samalla kuitenkin välittäen virren keskeisen sisällön. Hänen tulee perehtyä virren sanomaan, selvittää itselleen, mistä virressä puhutaan ja mikä on sen viesti. Näin myös vastaanottajalle välittyy virren sanoma, vaikka käännoös voi olla kaukana sanatarkasta käännoksestä. Kaikenlainen orjallisuus kääntämisessä täytyy hylätä, vaikka kääntäjä pyrkiikin olemaan alkutekstille uskollinen.

Olen kokenut, että kääntäjä pystyy siirtämään toisen kieleen lähtötekstin olennaisimman sisällön lisäksi tärkeimmät kielikuvat ja ilmaisut, niin että virren tyyli ja sävy ja tunnelma löytyvät myös käännetystä tekstistä. Kielikuvat voidaan periaatteessa siirtää sellaisinaan kielestä toiseen, jos ne vain muuten löytävät tilaa käännoksestä. Kääntäjälle tuottaa iloa ja tyydytystä se, jos hän on kyennyt aidosti välittämään toiseen kieleen sen, mitä lähtöteksti tarjoaa. Itse asiassa käännetty virsi on uudeksi luotu runo, joka toimii tällaisenaan toisessa kielessä. Joskus tuntuu jopa siltä, että suomennettu teksti on parempi ja kauniimpi kuin alkuperäinen, koska suomen kieli on runollisesti sointuva kieli.

Siitä syystä, että virret ovat eri ajoilta ja eri vuosisadoilta, niissä näkyy myös virsikielen erilaisuus ja niissä kuuluu kunkin runoilijan oma ääni ja hänen uskontulkintansa. Joukossa on kielellisesti hyvin korkeatasoisia tekstejä. Vanhojen tekstien käännoöksissä ei voi käyttää kovin modernia kieltä vaan tyyliltään samankaltaista kuin alkutekstissäänkin.

Viime vuosikymmeninä on niin Suomen kuin Ruotsinkin kirkossa saatu uusia nykyaikajasta nousseita virsitekstejä, joissa näkyy merkkejä myös virsikielen uudistumisesta. Virsiin on tullut tyyliltään uusia, raikkaita, vahvoja ja persoonallisia ilmaisuja, jotka koskettavat myös ihmiselämän arkea ja tulkitsevat muuttuvan ajan ja tämän päivän ihmisten elämäntuntoja. Myös virsien käännooksiin on tullut sinne tänne uudenlaista kieltä, perinteisestä virsikielestä poikkeavia sanoja ja kielikuvia. Käännettäessä on pidettävä mielessä, ettei mikään käännoös ole lopullinen, ikään kuin kanonisoitu teksti. Virsiä on käännetty ja käännetään uudelleen ja taas uudelleen aikojen vaihtuessa. Uudistuva runokieli ja yleensäkin runokielen kehitys antaa käännoistyöhön uusia mahdollisuuksia. Tärkeää on se, että uskollisuus alkutekstin sanomalle ohjaa kaikkea käännoistyötä.

Hur ljuvt det är att komma. On Herra temppelissään. Sv. 196, Rvk. 80
J. L. Runeberg 1857 / Suom. Alpo Noponen 1904, uud. Niilo Rauhala 1998

Olen kääntänyt virren uudelleen Suomen kirkon virsikirjaan (Svk.) 1986 ja myöhemmin vielä uudistanut käännöstä Ruotsin kirkon suomenkieliseen virsikirjaan (Rvk.), joka ilmestyi 2003.

Virsi on Runebergin hengellistä lyriikkaa kauneimmillaan kirkkaine kielikuvineen, jotka nousevat luonnosta ja joista voi aistia kukkien tuoksun, kun sade virvoittaa niitä. Taitavasti runoilija vertaa Herralle uskollisia ihmisiä liljankukkiin, jotka ovat avoimia taivaan kasteelle. Tällaista hoitoa temppelel tarjoo ihmisielulle. Runoilija puhuu Hengen yhteydestä, jossa saadaan yhdessä uhrata Herralle kiitosuhria. Temppelel, sen jumalanpalvelus, on rauhan paikka, josta kohoaa ylistys Jumalalle. Kuka voisikaan jäädä portin ulkopuolelle? Temppeleissä saadaan maistaa Herran suloisuutta ja rukoilla valittujen kanssa. Runoilija kuvaa temppelellä olevaa maailmaa tyhjäksi ja ilottomaksi. Jumalan tarjoaman rikkauden rinnalla maailman riemu on mitätöntä. Viimeisessä säkeistössä runoilija käyttää vahvoja kontrasteja ja kielikuvia. Hän ei tahdo vaeltaa päivästä pimeään, sillä hänen valonsa ja aurinkonsa on Herra. Hän tahtoo elää Herran huoneessa, jossa Jumalan kasvat näkyvät kirkkaina ja jossa sydän nauttii rauhaa.

1. Hur ljuvt det är att komma / till Herrens tempelgård, / där trogna själar blommor
/ som liljor i hans vård. / Man ser hur skära kalkar / för Gud där öppna står, / och
himmelsk dagg dem svalkar, / att liv och kraft de får.

On Herra temppeleissään, / hän meitä virvoittaa. / Kuin kukka näännyksissään /
myös sielu voiman saa. / Kuin taivas hoitaa liljaa / ja raikkaan kasteen suo, / myös
sielu kaipaa hiljaa, / ja taivas armon tuo.

Suomennoksessa on tietoisesti hieman häivytetty säkeistön lyyrisyyttä, eikä lyyristen kielikuvien tarkka kääntäminen ole edes mahdollista. Suomennoksessa käytetään sanaa *armo*, mitä sana Runeberg ei yleensä virsissään käytä.

2. Hur kärt i Andens enhet / att dem tillsammans se / i trohet och i renhet / åt Her-
ren offer ge. / När de Guds lov upphöjer / på denna fridens ort, / vem är väl då som
dröjer / och stannar vid dess port?

Hän meidät yhteen tuoden / Hengellään puhdistaa / ja yhteyttä luoden / myös kii-
tosuhrin saa. / Kun täällä ylistyksiin / soi virsi kiitoksen, / ken voisi jäädä yksin / ja
taakse porttien?

3. Träd in att se och smaka / hur ljuvlig Herren är, / atta bedja och att vaka / med
hans utvalda där. / Där ute lever flården / så glädjelös och tom; / ack, ringa fröjd ger
världen / emot Guds rikedom.

Käy tänne, niin saat maistaa: / on Herra armoinen. / Nyt armon päivä paistaa / ja
toivo kirkkauden. / On riemu maailmassa / niin tyhjää, kuihtuvaa. / Vain riemu Ju-
malassa / kuin lähde kumpuaa.

Sävelmästä johtuen sana *ljuvlig* on käännetty sanalla *armoinen*, koska sanassa *suloinen* ensimmäinen tavu on lyhyt (lauletaessa *suu-loinen*). Säkeitä *att bedja och att vaka / med*

hans utvalda där on ollut mahdotonta kääntää näihin ilmaisuihin pitäytyen. Ne on käännöksessä tulkittu toisella tavalla. Säkeistön lopussa oleva kuva Jumalan tarjoamasta rikkaudesta vastakohtana maailman vähäiselle ilolle on suomennoksessa saanut vertauskuullisen ilmaisun kumpuavasta lähteestä.

4. Ej vill jag vandra fjärran / till mörker bort från dag. / Mitt ljus, det är av Herran,
/ min sol uppsöker jag. / Inför hans anlet klara / vill i hans hus jag bo. / Där är mig
gott att vara, / där har mitt hjärta ro.

En tahdo mennä harhaan / pois yöhön synkeään. / Luo Herra valon parhaan, / ja au-
rinkoon sen jään. / Vain hänen kasvojansa / näin tahdon etsiä. / Hän seurakunnas-
sansa / suo rauhan ylhäältä.

Säkeistön loppuun tuli käännöksessä tarkoituksellisesti sana *seurakunnassaan*, vaikka Runeberg ei tätä sanaa virressä käytäkään.

Var inte rädd. Nyt pelko pois, Rvk. 256

Ylva Eggehorn 1972 / Suom. Pekka Turunen 1994, uud. Niilo Rauhala 1995

Ylva Eggehornin virsi on vuodelta 1972. Alkuaan hän ei kirjoittanut sitä virreksi vaan lohduttavaksi viestiksi tuntemansa juutalaisperheen tyttärelle, jonka veli oli tehnyt itsemurhan. Runo ei ole perinteistä virsikieltä, ja merkille pantavaa on, että alkutekstissä ei käytetä kertaakaan sanaa *Jumala* tai *Herra*. Suomennoksessa esiintyy kerran sana Herra. Nimettömänäkin runon sanomaan sisältyy Jumalan suojeleva läsnäolo. Virttä laulettiin hyvin paljon Ruotsin kirkoissa Estonia-onnettomuuden jälkeen.

Runomitan ja sävelmän ansiosta virren kääntämisessä ei ole ollut vaikeita ongelmia.

1. Var inte rädd. / Det finns ett hemligt tecken, / ett namn som skyddar dig nu när
du går. / Din ensamhet har stränder in mot ljuset. / Var inte rädd. I sanden finns det
spår.

Nyt pelko pois, / on merkki salainen, / on nimi suojaamassa matkalla. / Autioon
rantaan vaikka tiesi vie, / saat nähdä jäljet rannan hiekalla.

2. Han älskar dig, / han väntar dig i kväll - / en kväll när du förstår hans hemlöshet /
och hur han längtar efter dina steg: / från evighet har han stämt möte här.

Hän rakastaa, / hän kaipaa sinua. / Näetkö, että hän on koditon? / Hän tahtoo täällä
sinut kohdata, / näin alussa hän päättänyt jo on.

3. Var inte rädd. / Det finns en mörklagd hamn, / du ser den inte nu, men färdas dit.
/ En dag skall du bekänna högt hans namn, / hans kärleks frid som ingenting begär.

Siis älä pelkää. / Vaikket näekään, / purjehdit kohti toivon satamaa. / Ja kerran vielä
häntä tunnustat. / Ei vaadi hän, vaan aina rakastaa.

Arvoituksellinen kuva *en mörklagd hamn* on käännetty ilmaiseksi *toivon satama*, sillä alkuperäistä merkitystä on virressä mahdotonta kääntää tarkasti.

4. Du är på väg. / En dag blir natten vit. / En dag och stjärnor växer ur hans famn. /
Var inte rädd. Det finns en mörklagd hamn, / du ser den inte nu, men färdas dit.

Nyt tietä käyt. / Yö kerran kirkastuu. / Helmasta Herran tähdet kohoaa. / Siis älä
pelkää. Vaikket näekään, / purjehdit kohti toivon satamaa.

Ur hans famn on tarkoituksellisesti käännetty sanoilla *helmasta Herran*, jotta suomennettuun virteen tulisi selvä viittaus Jumalaan.

Vi ville dig se. Jo valmiina on. Rvk. 600

Anders Frostenson 1968 / Suom. Niilo Rauhala 1997

Anders Frostenson oli 1900-luvulla Ruotsin kirkon huomattavin virsirunoilija, jonka virsiä Ruotsin virsikirjassa on useita kymmeniä. Hän on kirjoittanut virsiä monista aihepiireistä ja uudistanut virsikieltä uusin ja tuorein kuvin ja ilmaisuin. Frostensonin virret ovat elämänläheisiä, niissä yhdistyvät toisiinsa usko, ihmisyyys ja lähimmäisyys. Hänen tyyliinsä kirjoittaa kuuluu myös koruton yksinkertaisuus.

Näytteeksi valitsemani virsi ei ole kielellisesti helpotajuinen, vaan se on hyvin tiheää kieltä ja ladattua ilmaisua. Erikoista on se, että jokainen virren säe on samanmittainen eli 5-tavuinen. Se voi tuntua toisaalta yksitoikkoiselta, mutta samalla se on erittäin iskevää kieltä. Koin tämän virren kääntämisen hyvin vaikeaksi. Viisitavuiset säkeet sekä sävelmän rytmi ovat hankalia suomen kielen kannalta. Suomenkieliseen tekstiin mahtui vain valikoidusti runoilijan rikasta kieltä. Käännös välittää kuitenkin virren olennaisimman sanoman.

1. ”Vi ville dig se”, / så grekerna bad, / och Jesus i dag / till dig vi nu ber. / Vi tror
att du finns / ibland oss ännu. / Och kanske vårt liv / är du, bara du.

Jo valmiina on / tie Jeesuksen luo, / ja löytyvän suo / hän myös tänään sen. / Me
uskommeikin: / käyt keskellämme. / Ja tuot elämän, / näin ymmärrämme.

Kääntämisen kannalta vaikein on säkeistön alku, jonka repliikkiä ei sellaisenaan pysty kääntämään virren ahtaisiin mittoihin. Niinpä käännös on pakostakin yleisluontoinen alkutekstin täsmälliseen kohteeseen verrattuna.

2. I strömmen av liv, / i gatärnas brus / vi skyntar ibland / ditt ansiktes ljus; / en
gråt och ett skrik / ur ångestens djup, / då rycker vi till; / vi hör det är du.

Kuin kuohuva vuo / on ihmisten tie, / vaan virrassa sen / myös kasvosi lie. / Kun
vihloen soi / nyt ahdistus maan, / se äänesi on, / se vie auttamaan.

3. Vi tror du är med / bland dem som för fred, / för frihet och rätt, / och fattigas sak /
ger livet i dag, / vår broder och vän / tills jorden igen / är mänskornas hem.

Luot rauhaa, kun on / maa niin levoton. / Sen vierelle käyt, / ken toivoa tuo / ja
merkkejä luo / näin ihmisyyden. / Nyt maa ihmisten / tee taas kodiksi.

Tämän kielellisesti rikkaan ja monia ihmisyyden kannalta keskeisiä asioita koskettelevan säkeistön moni-ilmeisyyttä ei valitettavasti saa kuin vain osittain suomenkieliseen asuun. Esimerkiksi sanat *frihet, ja rätt* ovat suomennettuina pitkiä sanoja lyhyisiin säkeisiin. Käännös jää pakostakin köyhemmäksi alkutekstiin verrattuna.

4. O sårade kropp / som aldrig kan dö, / som högt lyftes opp, / o kärkek från Gud, /
du eviga ljus / och skapande ord, / låt frihetens träd / slå rot på vår jord.

Oi haavojen mies, / vaan kuolematon, / oi piinojen ies! / Oi rakkautta! / Nyt luo,
Jumala, / puu oikeuden / ja juurtua suo / sen puun kansojen.

Virren viimeinen säkeistö on vaikeimmin käännettävää ja tulkittavaa tekstiä. Se on kielellisesti rikas ja sisältää monta näkökulmaa Kristuksen kärsimyksen ja uutta luovan sanan mahdollisuuksiin. Olen kääntäjänä tulkinnut, että ilmaisu *högt lyftes opp* voi tarkoittaa ristiinnaulitsemista (*oi piinojen ies*). Toisen tulkinnan mukaan se voi viitata myös Kristuksen korottamiseen taivaaseen. Sävelmän takia sanat *frihetens träd* on käännettävä sanoiksi *oikeuden puu*.

Tove Janssons *Sommarboken* och dess översättningar till finska och tyska – en jämförelse

Lena Segler-Heikkilä

1 Inledning

I min uppsats studerar jag två tyska översättningar och en finsk översättning av Tove Janssons *Sommarboken*. Boken har översatts till finska av Kristiina Kivivuori (1972), till tyska av Dorothea Bjelfvenstam (1974) och Birgitta Kicherer (2002). Huvudsakligen handlar föreliggande arbete om frågan huruvida vissa för finlandssvenskar och Svensk-finland specifika fenomen kan översättas och hur de översätts till finska och till tyska. Är det lättare att översätta kulturfenomen till finska därför att det handlar om samma land och en närstående kultur?

2 Det kommunikativa sammanhanget

Varje text är förknippad med någon kultur. Koller kallar detta kommunikativt sammanhang (1996:108-109). Men vad betyder ordet *kultur*? Teorier om kulturbegreppet finns många. Ordet används i samband med vetenskap, litteratur eller konst, det talas om subkulturer, ölkultur, skokultur och biokulturer med mera. Teglund (2003: 1) skriver om Sveriges kultur på följande sätt :

Kultur är nog ett av de ord som är allra svårast att förklara. Det beror på att kultur kan vara så många olika saker. Ofta när vi talar om kultur menar vi allt som är likadant för oss som bor i Sverige.

Att vi gör saker på samma sätt är kultur. Att vi till exempel bor i röda stugor med vita knutar, att vi målar ägg till påsken eller att vi fäster löv och blommor på en

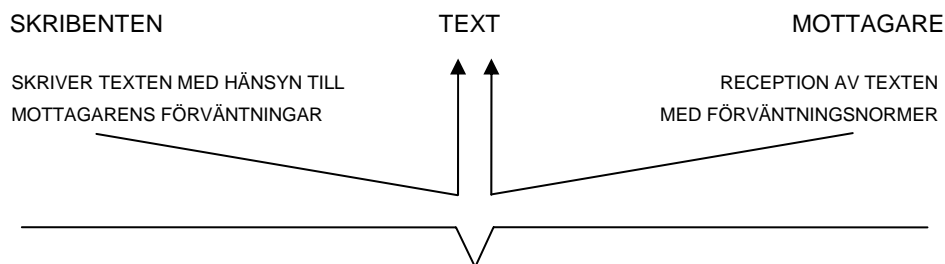
stång till midsommaren är en del av vår kultur. Det är en form utav vårt kulturarv. Vårt sätt att prata med varandra hör också till kulturen.

När Teglund skriver att kultur är allt som är likadant för ett folk, innebär det inte att samma egenskaper inte kunde finnas i något annat land. Därför borde man hellre säga: Kultur är det som är specifikt för ett bestämt folk, folkets sätt att leva, tänka och verka inom ett visst område och vid en viss tid.

Det uppstår en fråga hur en översättare kan översätta kulturen av originaltextens kulturkrets så att läsaren från någon annan kultur förstår den. Jag, som kommer från en tysk kultur, behärskar inte ännu den finska kulturen helt och hållet, fast jag kan finska nästan som mitt modersmål tyska. Jag betar mig som en tysk. Ett banalt exempel: Som tysk brukar man använda rikligt med hövlighetsformer och man niar vuxna, vilket kan låta konstigt i Finland. Om jag behärskade landets kulturregler bättre, skulle jag använda mera imperativformer och dua mera.

I Finland borde jag kunna översätta den tyska kulturen till den finska. På samma sätt måste en översättare kunna översätta originaltextens kultur till den andra kulturen. Ett annat exempel: När man talar med en person först på ett visst språk och senare på ett annat, låter denna person annorlunda, och det har också med kulturen och den personliga bakgrunden att göra. Man associerar djupare och upplever innehållet av kommunikationen mest intensivt när man använder sitt modersmål. Ett intressant bidrag är intervjuer som har gjorts med olika personer och då har det gällt deras förhållande till det egna språket. Exempelvis har medlemmar av Finlands svenska författareförening r.f. intervjuats angående sitt modersmål svenska. Intervjuerna finns på adress www.edu.fi/svenska/mlm/ml/forfattaren/alla.html.

Koller har utvecklat en teori av författarens målgrupp samt översättarens uppgift att förmedla mellan förväntningar av originalspråkets och målspråkets läsare (1992: 108). Enligt honom riktar sig författaren av originaltexten till adressater av den egna språkgemenskapen. Texten är gjord för dessa mottagare. Originalen fungerar i det kommunikativa sammanhanget av denna språk- och kulturgemenskap. Samtidigt finns det förväntningar som läsaren av denna kultur har, vissa förväntningsnormer, som bildar läsarens förväntningshorisont.

Figur 1. Kommunikativt sammanhang mellan textproduktion och textreception (Koller 1992: 108).

Enligt Koller skiljer sig mottagaren (läsaren) av den översatta texten från mottagaren av originaltexten:

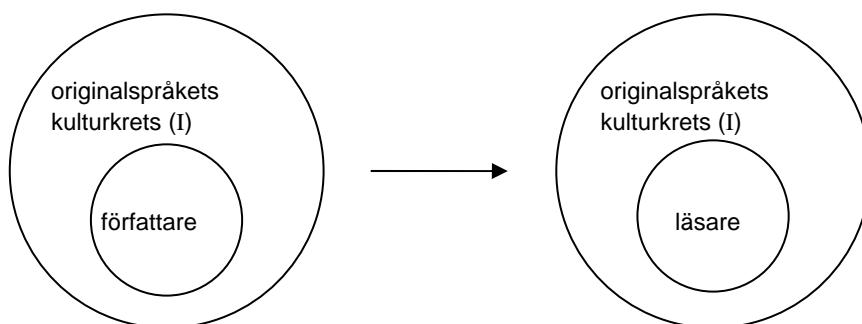
Den översatta texten står i en annan språklig kontext, det har använts andra språkliga och stilistiska medel. (Koller 1992: 109)

När man jämför bokens översättning till finska med en översättning till tyska, märker man snart, hur behändigt det kan översättas från svenska till tyska. En orsak till detta är att svenska och tyska är besläktade språk. De språkliga och stilistiska medlen är mera lika i den svenska och den tyska versionen än i den svenska och den finska versionen.

Receptionen händer i en annan socio-kulturell situation.
(Koller 1992: 109)

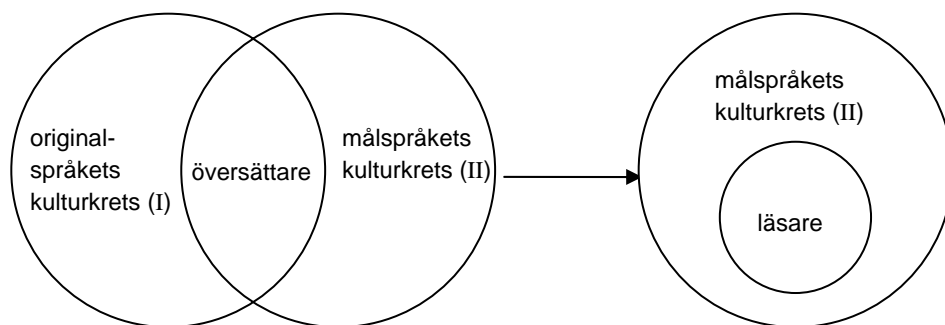
När Tove Jansson t.ex. berättar om midsommar förstår en finsk eller finlandssvensk person vad det innebär och hur det firas, men om en tysk läsare inte känner till finländska festseder, kan det vara svårt att förstå. Förutsättningarna för vad mottagaren vet är olika; det som inte behöver uttryckas i originaltexten, eftersom det självklart hör till det man vet, är inte nödvändigtvis självklart för en person som hör till kulturen av målspråket.

Enligt min mening skriver en författare av ett skönlitterärt verk för människor som hör till samma kulturkrets (I). När en författare skapar en roman eller en berättelse, skriver han eller hon vanligtvis inte internationellt, dvs. så att boken blir kulturellt sett begriplig för folk av varje kultur. I så fall borde sådant utelämnas som är specifikt för författarens egen kultur, vilket skulle göra boken tråkig och ensidig. Det är svårt att föreställa sig en bok utan författarens kulturella bakgrund. Förstås kan man tänka sig verk där en skribent uttrycker filosofiska tankar eller allmänna funderingar, men sällan finns det skönlitterära verk som åtminstone inte delvis reflekterar författarens kultur. I regel skriver en författare för läsare som hör till författarens kulturkrets. Jag vill presentera detta med hjälp av följande figur (Figur 2):

Figur 2. Författarens kulturella målgrupp.

Enligt Koller (1992: 110) förmedlar översättaren mellan förväntningar som läsarna av originalspråkets och målspråkets kulturer har. För att kunna göra det, måste han/hon känna både språk och kultur av båda länder utmärkt, vara medveten om kulturella skillnader och översätta texten så att läsaren av målspråket förstår den utan problem inom sin egen kulturkrets.

Figur 3. Översättaren som förmedlare mellan två kulturkretsar.

3 Några ord om innehållet

Tove Jansson skildrar i sin bok sommarlivet av en gammal kvinna, hennes son och hennes fardotter på en ö i Finska Vikens skärgård. Boken är bland annat en berättelse om vänskapen mellan farmorn och fardottern Sophia, som upplever den finska sommaren mycket intensivt. Mellan dem finns en kontakt som baserar sig på ett gemensamt liv i naturen samt förståelse utan ord. Ålderskillnaden förefaller inte att spela någon roll. Både farmorn och Sophia har tid att iaktta vad som händer i naturen. De har tid att tänka på varandra, och de lever intensivt. Vänskapen skildras utan försköningar. Den kan innehålla kritiska situationer eller stunder av djup förståelse. Fadern syns vara stressad och skildras mycket sällan jämfört med farmorn och Sophia. Jag använder ordet *farmorn* när jag talar om Sophias farmor. Orsaken till detta är att hon kallas på samma sätt i originaltexten, vilket kan uppfattas som hennes namn.

Andra teman i boken är ålderdom och ungdom samt natur i motsats till kultur och utveckling.

Jansson använder ett klart, osentimentalt och asketiskt språk med ofta korta meningar eller många korta huvudsatser sammanfogade med kommatecken. Hon skildrar situationer genom att lämna mycket osagt.

4 Kulturkrockar och hur de översätts – en jämförelse

I det följande studerar jag olika textställen som innehåller typiskt finländska drag. I detta sammanhang måste man komma ihåg skillnaden mellan finskt och finlandssvenskt. Det

här temat har diskuterats bland annat av Lönnqvist i artikeln *Onko olemassa omaleimais-ta suomenruotsalaista kulttuuria?* (1985) och av Reuter i uppsatsen *Är jag svensk eller finne* (1996). Skillnaderna verkar ännu vara oklara för de flesta. Jag har efter en genomgång av ungefär 260 Hufvudstadsbladsartiklar där olika skribenter kommenterar finlandssvenskhet kommit till den slutsatsen att det inte finns stora skillnader mellan finskspråkiga och svenskspråkiga finländare. Språket och allt som hör till språket verkar vara den största skillnaden mellan de två grupperna.

Jag antar att från kulturell synpunkt är det lättare att översätta ett finlandssvenskt skönlitterärt verk till finska än till tyska, eftersom den finlandssvenska och den finska kulturen är mycket nära varandra.

En av kulturskillnaderna mellan finländare och tyskar är sättet att kommunicera med varandra. Till detta hör användning av imperativ som jag diskuterar. Därtill granskar jag produktnamn, helgdagar och niandet/ duandet.

4.1 Order eller samtal?

Imperativformen används mycket i finlandssvenska och finska samtal och den låter inte alls ohövlighet utan kamratlig. Om man t.ex. säger åt sin vän *Tule syömään!*, blir han inte arg utan är glad att maten är på bordet. Om man i samma situation använder imperativformen i ett samtal på tyska blir mottagaren irriterad. *Komm essen!* låter inte alls artig. Imperativformen i allmänt samtal på tyska låter för aggressivt och ohövlighet. För att nå ett likadant budskap som i den svenska versionen borde man undvika imperativformen genom att använda direkt frågesats (*Kommst du essen?*), förmildrande ord som *doch, mal* (*Komm doch essen!*) eller förnamn (*Komm essen, Julia!*). Därför att imperativen har översatts direkt från svenska till tyska får läsaren en annan bild av t.ex. vänskapen mellan farmorn och Sophia. För att kunna förstå hur bilden av vänskapen förändras i den tyska översättningen, borde man studera hurdan bild originalet ger.

I originaltexten skildras vänskapen mellan farmorn och Sofia som ett mycket intensivt förhållande. Den beskrivs realistiskt med överraskningar, besvikelser och höjdpunkter som hör till barndomen. Farmorn tar sin fardotter på allvar. Ett exempel på detta är situationen där Sofia bestämmer sig för att sova i tält, vaknar och blir rädd. Hon knackar på farmoderns dörr och får komma in. I stället för att fråga varför hon inte längre sover i tält (vilket skulle vara pinsamt att svara på) börjar farmorn småprata och undviker hela tälttemat: *Hur går det? [...] Så mycket fåglar i natt. [...] Jag kunde inte sova och så började jag tänka på sorgliga saker* (kapitel *Tältet*, s. 96)

Farmorn lindrar Sophias besvikelser genom att uppfinna nya spel och berättelser. Hon känner sin fardotter och hennes tankegångar väl och vet hur hon kan trösta Sophia. Farmorn betar sig ofta själv som ett barn; exempelvis sjunger hon en *ful sång* (kapitel *Hagen*, s.45).

De är på samma nivå, farmorn försöker inte vara bättre eller hemlighålla något. Hon bestämmer inte vad Sophia borde göra, hon befäller inte utan låter Sophia lära sig nytt genom att uppleva det. De samtal och hjälper varandra.

I det följande jämför jag ett textavsnitt i kapitlet *Badmorgon* som innehåller olika order och imperativfraser. Jag använder förkortningar på följande sätt:

FIN: finska översättningen (av K. Kivivuori 1973)

T1: tyska översättningen (av D. Bjelfvenstam 1979)

T2: tyska översättningen (av B. Kicherer 2002)

Situation: Farmorn har tappat sina löständer och Sophia hjälper henne att hitta dem (kapitel *Badmorgon*, s.9).

Original: Låt mig, sade Sophia.

FIN: Anna kun minä ... Sophia sano.

T1: Lass mich suchen, sagte Sophia.

T2: Lass mich das machen, sagte Sophia.

Imperativformen har använts såväl i den finska översättningen som i de tyska översättningarna. *Anna kun minä...* är en utmärkt översättning, för den innehåller en vänlig men bestämd ton och beskriver situationen bra. De tyska översättningarna låter för ovänliga på grund av imperativen. Ett lämpligt alternativ kunde ha varit *Lass mich doch, Oma*.

Original: Du kan inte stå på benen. Maka på dig.

FIN: Sinä et pysy pystyssä. Väistä.

T1: Du kannst auf deinen Beinen kaum stehen. Geh mal weg.

T2: Du bist so wacklig auf den Beinen. Mach mal Platz.

Originalens textsammanhang visar, att det är en situation där Sophia på ett förtroligt sätt uppmuntrar farmorn att inte anstränga sig för mycket.

Översättningen till finska är nära originalet. Den återger precis de mycket korta men exakta anvisningar som Sophia ger åt sin farmor.

En bra översättning till tyska förefaller vara svårt att hitta. Den första meningen är längre i T1, vilket har som följd att originalets korta och exakta konstaterande förlorar sin giltighet. Dessutom reflekterar översättning T1 inte samma idé: Den kan lätt förstås så att farmorn i regel inte kan stå på benen, vilket inte är meningen. *Geh mal weg* är inte heller någon passande översättning. Det innebär att farmorn ska gå sin väg. Imperativformen låter mycket oartig på tyska. På grund av den här meningen får läsaren en ovänligare bild av Sophia än hur hon faktiskt skildras i originalet.

Första meningen i T2 är bra. Uttrycket *wacklig auf den Beinen sein* har en något naiv och vänlig underton som passar utmärkt. *Mach mal Platz* däremot låter för hårt. Inte ens ordet *mal* som har använts i de tyska översättningarna hjälper i detta fall. *Platz machen* är ingen lämplig översättning, eftersom den låter för kallt. Mitt förslag är *Rück mal ein bisschen*, vilket innebär en vänlig men bestämd anmodan.

Original: Sätt in dem.

FIN: Pane suuhusi.

T1: Nimm es wieder in den Mund.

T2: Tu es rein.

Som i ovan nämnda fall låter imperativformen för hård i de tyska översättningarna. *Tu es doch wieder rein* kunde vara en översättning som återspeglar det vänliga förhållandet mellan farmorn och Sophia.

Jag är övertygad om att imperativformen kan översättas till finska utan att innehållet förändras. När det gäller översättningar till tyska, är en direkt översättning av imperativformen inte möjlig utan en innehållsmässig förändring. Konsekvensen av detta är att människoförhållanden eller egenskaper av någon person inte reflekteras rätt. För att undvika detta borde ovanstående medel användas, t.ex. bruk av *doch* och *mal*, eller innehållsmässigt ekvivalenta uttryck med hänsyn till tyska sättet att kommunicera bland vänner.

4.2 Produktnamn

En viktig del av varje lands kultur är olika produkter som är något slags tradition i det aktuella landet. I Tyskland kunde det vara *Ritter Sport* choklad eller *Tesa* tejp. I boken finns det ett avsnitt där det pratas om Finlands favoritläskedryck *Jaffa* (kapitel *Hagen*, s. 44):

Original:

Sophia, ropade farmorn varnande. Du ska få **Jaffa** i handelsboden.

Jaffa, upprepade Sophia föraktfullt. Tror du man kan tänka på **Jaffa** när man talar om Gud och djävulen.

FIN:

Sophia, isoäiti huusi varoittavasti. Saat **jaffaa** kun päästään kauppaan.

Jaffaa, Sophia pilkkasi. Niin kuin muka voisi ajatella **jaffaa** samalla kun puhuu Jumalasta ja paholaisesta.

T1:

Sophia, rief die Großmutter warnend. Du kriegst eine **Jaffa**, wenn wir in den Laden kommen.

Jaffa, wiederholte Sophia verächtlich. Glaubst du, man kann an **Apfelsinen** denken, wenn man über Gott und den Teufel spricht?

T2:

Sophia, rief die Großmutter warnend. Im Laden kriegst du eine **Jaffa**.

Jaffa, wiederholte Sophia verächtlich. Glaubst du, man kann an **Jaffa** denken, wenn man über Gott und den Teufel spricht?

En finsk eller finlandssvensk läsare vet, vad Jaffa är. Det är en mycket känd läskedryck som säljs i hela Finland, och därför är det mycket lätt att översätta till finska, men i Tyskland vet man inte vad det är frågan om. Översättaren av T1 tolkar det som "apelsiner". Antagligen vill hon förklara för den tyska läsaren vad Jaffa är, men hon förklarar det inte rätt. Hon borde ha skrivit: *Glaubst du, man kann an Limonade denken ...?* Översättaren

av T2 förklarar produktnamnet inte genom att dekodra det. Det är också problematiskt, eftersom läsaren inte kan veta vad det är. Antagligen tänker han/hon att Sophia ska få en apelsin, eftersom man ofta läsa ”Jaffa” på apelsinerna i tyska snabbköp.

4.3 Midsommar

Alla finskspråkiga läsare vet vad midsommar är, vad den innebär och hur den firas. I boken berättas att personerna firar midsommar, men midsommarvanorna beskrivs inte. Det beskrivs bara att stugan dekorerats med björk och rönn och att det finns midsommareld (*kokkibrasan*) på udden, men känslan, stämningen eller midsommarfestens bakgrund skildras inte. Bara tyskar som bra känner finländska och svenska festseder vet vad midsommar innebär.

I detta fall kan kultur inte översättas. Om översättaren hade förklarat festen med fotnot eller tillagt förklaringar till berättelsen, skulle tyska läsare ha förstått vad det är fråga om, men berättelsen i sin helhet skulle ha blivit förstörd. I detta fall är det lättare att översätta till finska, eftersom samma fest firas i hela landet.

4.4 Ni eller du?

En annan kulturskillnad som jag har lagt märke till är användning av duande och niande i Finland och Tyskland. När man möter en vuxen person som man inte känner niar man honom/henne i alla fall. Om det finns en vuxen och ett barn så niar man den vuxna personen och duar barnet.

I kapitlet *Grannen* finns en situation där Sophia och hennes farmor träffar en ny granne för första gången (s.105-107). I direkt anföring använder grannen formen *ni* och det är oklart om han niar farmorn eller om han pratar med både farmorn och Sophia (*ni* som pluralisform):

Original: Direktör Malander förklarade att hunden bara ville leka och att den hette Delila. Delila ville att **hon** skulle kasta käppen, så att den får apportera, **ni** förstår.

FIN: (...) Delila tahtoi että **rouva** heittäisi keppinsä ja se saisi painua noutamaan, **ymmärrättekö**.

T1: (...) Delila will, dass **man** den Stock wirft, damit er apportieren kann, verstehen **Sie**.

T2: (...) Delila will, dass **Sie** den Stock werfen, damit sie ihn apportieren kann, verstehen **Sie**.

Det här avsnittet är svårt att översätta både till finska och till tyska. Originaltexten berättar inte, om *hon* menar farmorn eller Sophia.

Översättaren av FIN väljer farmorn och översätter *hon* med *rouva*, vilket uteslutar Sophia. Enligt min åsikt kunde passivformen *että keppiä heitettäisiin* vara ett lämpligt alter-

nativ. Lättare är det med ordet *ni/te*, som betyder pluralis och niande i singularis både på svenska och finska. Orden *ni förstår* kan lätt översättas med *ymmärrättekö* utan att det saknas något. På så sätt kan översättaren undvika problemet med niandet och duandet.

I översättningen T1 undviks problemet med översättningen av *hon* genom att man använder formellt subjekt *man*, vilket verkar vara en bra lösning. På detta sätt inkluderas både Sophia och farmorn som potentiella käppkastare. I T2 används *Sie*. Det betyder att grannen endast riktar sig mot farmorn.

På tyska finns det inga möjligheter att undvika problemet med översättningen av *ni förstår*. Översättaren måste välja mellan *verstehen Sie, ihr versteht* och ett opersonligt alternativ. Om det översätts med *Sie verstehen*, låter situationen formell och den nya grannen när farmorn (och Sophia utelämnas). I både T1 och T2 har frasen översatts på detta sätt. På tyska låter niandet rätt: Personer som inter känner varandra när varandra. Om repliken översattes med *ihr versteht*, skulle professor Malander låta som en arrogant person som inte sätter värde på farmorn. Översättarna tar hänsyn till det tyska sättet att kommunicera. Kulturen har med andra ord översatts i detta fall.

Det är ju **ni** som bor längre in?

FIN: (...), **tehän** kai asutte tästä mantereelle päin?

T1: **Sie** sind es doch, der mehr zum Festland hin wohnt?

T2: (...), denn **Sie** wohnen doch auf der Insel weiter landeinwärts?

Malander kom in med flaskor och glas och ställde dem på bordet. Konjak. Whisky, sa han. Men **ni** föredrar säkert en lemon juice.

FIN: Mutta **te** kai otatte mieluummin lemon juicea?

T1: Aber **Sie** bevorzugen sicher einen Bitter Lemon.

T2: Aber **Sie** ziehen bestimmt Lemon Juice vor?

På finska kan problemet med att översätta niande undvikas eftersom *ni* kan översättas som *te*, vilket betyder antingen niande eller duande i pluralis. På tyska kan problemet inte undvikas. Antingen måste man använda formen *Sie* för att uttrycka niandet eller *ihr* för att uttrycka duande i pluralis. I de tyska översättningarna riktar professor Malander sig endast mot farmorn, vilket inte är självklart i originalet.

5 Slutord

Man kan se att det finns många problem när det gäller översättning av kulturfenomen. Översättaren måste vara medveten om kulturskillnaderna. Om översättaren inte dekodar, ändrar eller förklarar så att mottagaren av målspråket förstår texten, får läsaren en fel bild av t.ex. mänskliga förhållanden (se t.ex. skildring av farmoderns och Sophias vänskap, användning av imperativform och mötet mellan professor Malander, farmorn och Sophia). Trots allt måste man konstatera att det finns översättbara textställen (se niande och duande).

Från kulturell synvinkel är det lättare att översätta denna bok till finska än till tyska. Det gäller t.ex. produktnamn eller fester (här: midsommarfirandet) som både finlands-

svenskar och finnar känner lika väl. Också *ni*ande och *du*ande används på samma sätt i finska och svenska i Finland, och *ni* kan behändigt översättas med *te*, vilket innebär såväl *ni*ande som *du*ande i pluralis. Som vi har sett, är detta inte möjligt på tyska.

Litteratur

Material

- Jansson, T. 2001. *Sommarboken*. Albert Bonniers Förlag. Bonnier Pocket. Stockholm.
 Jansson, T. 1973. *Kesäkirja*. Suomentanut Kristiina Kivivuori. WSOY. Helsinki.
 Jansson, T. 2002. *Sommerbuch*. Übersetzung von Birgitta Kicherer. Verlag Friedrich Oetinger. Hamburg.
 Jansson, T. 1979. *Sommerbuch: ein Roman*. Deutsch von Dorothea Bjelfvenstam. Deutscher Taschenbuchverlag. München.

Övrig litteratur

- Airo, M. 1994. *Finkandssvenskarnas kulturbeteende. Regional översikt*. Forskningsprojektet "Finlandssvenska kulturindikatorer". Rapport 2. Meddelanden från ekonomiskstatsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Ser. A: 416. Åbo.
 Allardt, E. & Starck, C. 1981. *Språkgränser och samhällsstruktur: Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Almqvist & Wiksell Förlag. Stockholm.
 Koller, W. 1992. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Quelle und Meyer Verlag. Heidelberg, Wiesbaden
 Lönnqvist, B. 1981. *Suomenruotsalaiset. Kansatieteellinen tutkielma kieliryhmästä*. Gummerus. Jyväskylä.
 Lönnqvist, B. 1985. Onko olemassa omaleimaista suomenruotsalaista kulttuuria? *Suomenruotsalaisuus suomalaisessa yhteiskunnassa*. Studia generalia, kevät 1985. Helsingin yliopisto, 59-69.
 Osimo, B. *Übersetzungskurs*. [Översatt till tyska av Miriam Brückner.] www.logos.it/pls/dictionary/linguistic_resources.traduzione_de?lang=de
 Reuter, M. 1996. Är jag svensk eller finne? *Språket lever!* Festskrift till Margareta Westman den 27.3.1996. Utg. Av Svenska Språknämnden.
 Svensson, H. 2002. *Resa med Tove*. En minnesbok om Tove Jansson. Schildts. Helsingfors.
 Teglund, C. 2003. *Vad Är Kultur? Filosofiskt arbete om Kultur*. Mimers Brunn [Online]. www.mimersbrunn.se/arbeten/3039.asp
 Ørjasæter, T. 2003. *Möte med Tove Jansson*. Schildts. Helsingfors.

”Hän tuntuu terävästi aistineen kirjailijan kielen” kääntämisen esittelyä lehdissä

Paula Rossi

1 Johdanto

Suomen Kuvalehti julkaisi huhtikuussa 2004 teettämänsä *Ammattien arvostus* –tutkimuksen tulokset. Taloustutkimuksen tekemässä selvityksessä Väestörekisterikeskuksen tietojärjestelmästä satunnaisotannalla valitut henkilöt pisteyttivät 380 eri ammattia. Aikaisempien tutkimusten tapaan kirurgin ja lääkärin ammattia arvostetaan eniten, kun taas kulttuuriammattien, esimerkiksi muusikoiden ja näyttelijöiden, arvostus on laskenut edellisestä, kolme vuotta aiemmin tehdystä tutkimuksesta. Tällaisiin hohtoansa menettäneisiin ammatteihin kuuluvat myös kielenkääntäjät, jotka vuoden 2001 tutkimuksessa sijoittuivat sijalle 77 ja vuonna 2004 sijalle 97. Ammatin arvostus on *Suomen Kuvalehden* mukaan laskenut jatkuvasti vuodesta 1991 lähtien. (Lappalainen 2004: passim) Arvostus on muuttunut myös pitemmällä aikavälillä. Karthagolaisten keskuudessa yli 2000 vuotta sitten kääntäjät ja tulkit ovat mitä todennäköisimmin nauttineet arvostusta. Keskiajalla ainakin tulkit olivat maan mahtajien suosiossa. (Saksa 2004: 24, 43)

2 Kääntäjät ja käännökset sanomalehdessä

Kääntäjän ammatin arvostuksen osoitus on mielestäni se, millä tavalla ja milloin kääntäjät ja käännökset näkyvät lehdissä (vrt. Ingo 1990: 277). Olen kerännyt materiaalia sanoma- ja aikakauslehdistä. Tässä artikkelissa esittelen sanomalehti *Kalevan* kirjoitukset neljän kuukauden ajalta. Tutkitut kuukaudet ovat touko-, kesä-, heinä- ja elokuu vuodelta 2004. Kääntäjät ja/tai käännökset mainitaan *Kalevassa* esimerkiksi kirja-arvosteluissa,

laajemmissa kirjaesittelyissä, merkkipäivien ja huomionosoitusten sekä nekrologien yhteydessä.

2.1 Kirja-arvostelut

Tutkitussa aineistossa kääntäjistä/käännöksistä kirjoitetaan useimmin kirja-arvosteluissa. Mainitun neljän kuukauden aikana käännöksistä tehtyjä kirja-arvosteluja on 68 kappaletta.

Lähes jokaisessa kirja-arvostelussa on oma otsikko. Vain yhdestä käy ilmi, että kyseessä on käännetty teos:

Suomennoksia yksissä kansissa (*Kaleva* 10.8.2004)

Muuten otsikot kertovat esimerkiksi teoksen sisällöstä tai aihepiiristä:

Synkät kesähäät (*Kaleva* 7.6.2004)

Bagdadilaisia sisäpiirijuttuja (*Kaleva* 30.6.2004)

Viihde ja päihteet turruttavat (*Kaleva* 19.5.2004)

Eläinmaailmaa ankoista dinosauruksiin (*Kaleva* 20.5.2004)

Jokaisen arvostelun alussa on kuitenkin otsikkomaisesti mainittu, millaisesta teoksesta on kysymys. Useimmiten teos esitellään kirjana, ja vain kerran käännösromaanina, kuten seuraavasta taulukosta ilmenee:

Taulukko 1. Teosten luokittelu.

Teos	Kirja-arvostelujen lukumäärä
kirja	19
sarjakuva-albumi	16
romaani	8
dekkari	4
kirjavanhus	2
tietokirja	2
esikoisteos	2
esseekirja	1
esseekokoelma	1
esseitä	1
filosofiaa	1
historiakirja	1
kirjakklassikko	1
kuvitettu pienoisoromaani	1
käännösromaani	1
matkakirja	1
murresatuja	1
nuortenkirja	1
nuortenromaani	1
ruokakirja	1
seikkailuromaani	1
sotakirja	1
viihderomaani	1

Kirja-arvostelujen johdannossa annetaan arvosteltavasta teoksesta tietoja seuraavasti:

Taulukko 2. Johdannot kirja-arvosteluissa.

Tieto	Kirja-arvostelujen lukumäärä
käännöksen nimi	68
alkuperäisteoksen nimi	23
kirjailija	64
kääntäjä	64
kustantaja	68
sivumäärä	34
käännöksen julkaisuvuosi	23

Kaikkien kirja-arvostelujen johdannossa mainitaan odotetusti käännetyn teoksen nimi kohdekielellä, mutta vain noin joka kolmannessa arvostelussa kerrotaan alkuperäisteos, jonka nimi mainitaan kuitenkin kahdessa kirja-arvostelussa myöhemmin varsinaisessa tekstissä. Jos lukija on kiinnostunut lukemaan teoksen alkuperäiskielellä, hänen on etsit-

tävä teoksen nimi muista lähteistä. Kirja-arvostelujen alkuperäisteokset ovat mm. Norjasta, Ranskasta, Ruotsista, Saksasta, Venäjältä, Virosta ja Yhdysvalloista.

Kirjailija ja kääntäjä mainitaan lähes aina. Jos kirjoittajia on useita, kuten sarjakuva-albumeissa, heitä ei aina ole mainittu nimeltä. Kääntäjää ei ole kerrottu kahden kirjavanhuksen eikä kahden sarjakuva-albumin arvostelussa. Aineistossa selvästi alle puolet kääntäjistä on naisia. Naiset ja miehet ovat kääntäneet sekä naisten että miesten kirjoittamia tekstejä.

Kaikkien kirja-arvostelujen johdannossa mainitaan kustantaja, kuten Otava, WSOY tai Gummerus. Joka toisessa kerrotaan teoksen sivumäärä ja noin joka kolmannessa käännöksen julkaisuvuosi.

Yhdessäkään johdantotekstissä ei ole mainittu kaikkia taulukossa 2 esiteltyjä tietoja. Tyypillinen aineiston kirja-arvostelujen johdantoteksti (*Kaleva* 19.5.2004) on siis seuraavanlainen:

Nick McDonell: VUODEN VIIMEISET BILEET. Suom. Suvi Mikkola. Otava.

Poikkeuksellisen paljon kerrotaan seuraavassa johdannossa (*Kaleva* 20.5.2004), jossa on esitelty kaikki muut tiedot paitsi käännöksen julkaisuvuosi, mikä odotetusti on kuluva vuosi:

Francois Walthery – M.F. Wasterlain – M. Wasterlain: NATASHA JA DINOSAURUKSET (Natacha et les Dinosaurés), 48 sivua. Suomennos: Kaija Rekola-Salo. Egmont Kustannus Oy.

Jokaisen kirja-arvostelun lopussa mainitaan arvostelija nimeltä. Lähes kaikki arvostelut ovat miesten kirjoittamia; vain 10 kertaa kriitikkona on nainen.

Kirja-arvosteluissa kerrotaan yleensä teoksen tapahtumat lyhyesti, esitellään kirjailija ja hänen elämänsä sekä mahdollinen aikaisempi tuotanto, annetaan lukijalle taustatietoja, pohditaan teoksen sanomaa ja ajankohtaisuutta (vrt. Ingo 1990: 277-278). Mainitaanko kirja-arvosteluissa, että kyseessä on käännetty teos? Pohditaanko teksteissä kääntäjän osuutta, kääntäjän työtä? Aineiston 68 kirja-arvostelusta 20 sisältää jonkinlaisen maininnan käännöksestä, kääntäjästä tai käännösprosessista. Suppeimmillaan arvostelussa mainitaan lyhyesti uudesta käännöksestä ottamatta kantaa käännöstyön onnistumiseen:

Nyt Gavaldalta on suomennettu ensimmäinen nuortenromaani, *35 kiloa toivoa*. (*Kaleva* 15.5.2004)

Esimerkkivirkkeessä on mainittu suomennoksen nimi, mutta ei suomentajaa. Kyseisessä arvostelussa suomentaja on otettu esille johdannossa.

Eräät arvostelijat ovat tyytyneet yhdellä virkkeellä tai lauseella toteamaan käännöksen laadun, mutta eivät ole perustelleet, miksi käännökset ovat onnistuneita:

Romaanin voimakas, vaikuttava kerronta, jota loistava suomennos tukee, ei jätä kylmäksi. (*Kaleva* 14.8.2004)

Heikki Salojärven suomennos on onnistunutta, sujuvaa ja ilmeikästä kieltä. (*Kaleva* 8.6.2004)

Mika Keränen on onnistunut käännöstyössään. (*Kaleva* 17.7.2004)

Aineistossa on enemmän positiivisia kuin negatiivisia mainintoja käännöksistä. Merkille pantavaa on, että kääntäjän nimi yleensä mainitaan kehumisen yhteydessä ja jätetään pois, kun käännöstä moititaan:

Raija Mattilan suomennosta lukee sujuvasti. Hän tuntuu terävästi aistineen kirjailijan kielen. (*Kaleva* 30.5.2004)

Toinen syy tyylin kangerteluun voi olla liian suora käännös ruotsin kielestä. (*Kaleva* 11.8.2004)

Jälkimmäisessä esimerkissä arvostelija olettaa suomennoksen epäonnistumisen johtuvan väärästä käännösmenetelmästä: suomentaja on liiaksi pitäytynyt alkutekstiin. Esimerkki osoittaa kuitenkin arvostelijan epävarmuuden asiasta: *voi olla*. Hän ei todennäköisesti ole verrannut käännöstä alkuperäistekstiin. Seuraavassa esimerkissä arvostelija pohjaa arvostelunsa olettamuksille, sillä tekstistä käy ilmi, että hän ei ole tutustunut alkuperäiseen ruotsinkieliseen keittokirjaan:

Lukemisesta on kyllä seurauksena paha olo, vaikka kirjassa kaikki onkin niin kovin ihanaa ja jännittävää ja vähän hyvää. Viimeisellä sivulla äiti ja tytär Bergenström kiittelevät Annika Hultmania, ”joka on aina lukenut käsikirjoituksen todella silmät avoinna” ja Susanne Lindhiä, ”joka auttoi meitä tarkistamaan kirjan sivut huolellisesti”. Lukijalle tulee mieleen, olisiko kannattanut lukea kirja vielä kertaalleen silmät selkoselällään ja tarkistaa sivut vielä kertaalleen. Sillä olisi varmasti voitu välttää aika monta ihanaa, muutama jännittävä, joku fantastisen hyvä ja ehkä kaikki vähänhyvät. Lukuisat ihanuudet eivät voi mennä kääntäjänkään piikkiin. (*Kaleva* 9.7.2004)

Arvostelija epäilee, että alkuperäisteos vilisee sanoja *ihana*, *jännittävä*, *fantastinen* jne., ja toteaa, ettei kyseisten sanojen liiallinen käyttö voi olla suomentajan vika.

Seuraavassakin kirja-arvostelussa kriitikko on puuttunut yksittäisten sanojen tai ilmausten käyttöön:

Tuore kokoelma on ensimmäinen Ågrenin itsensä suomentama kokoelma. Muutama vanhahtavaa ilmausta lukuun ottamatta käännös toimii. (*Kaleva* 8.8.2004)

Arvostelija ei ole antanut esimerkkejä niistä ilmauksista, jotka hänen mielestään ovat vanhahtavia. Arvostelija ei myöskään mainitse suomentajaa nimeltä kritiikkiä sisältävässä toisessa virkkeessä. Seuraavassa esimerkissä, jossa verrataan Pekka Tuomiston tekemää uutta suomennosta vanhempaan Edwin Linkomiehen tekemään suomennokseen, arvostelija on puolestaan poiminut joitakin esimerkkitapauksia:

Vertailu Linkomiehen käännökseen paljastaa eroja monien sanojen tulkinnassa, mikä saattaa johtua osittain Petroniuksen käyttämistä harvinaisista ja vaikeaselkoisista sanoista, mutta parannus on tuskin korvata Linkomiehen ruokana tarjottu 'poikimattoman sian kohtu' 'nuoren emakon emättimellä' (35) tai 'aarnihaudan haltija' 'menninkäisellä' (38) tai 'vankat miehet' 'kääpiöillä' (45). Linkomiehen nasevuus on monesti yllättävän kestävä, vaikka kieli onkin yli puolessa vuosisadassa kehittynyt. Tuomiston suomi on helppolukuista ja tekee oikeutta Satyriconin genrelle. (*Kaleva* 9.8.2004)

Huomattavaa on, että arvostelija ei mainitse Tuomistoa nimeltä esimerkin alkuosassa, jossa hän kritisoi tätä. Sen sijaan esimerkin loppuosassa, jossa Tuomiston suomennos saa kiitosta, hänen nimensä myös mainitaan.

Arvostelussa liikutaan samalla tasolla, kun on puututtu käännöksen otsikkoon:

Romaanin alkuperäinen nimi Fukta din aska, kostutapas tuhkasi, tuntuu suomennettua paremmin välittävän Bellmanin veisujen riettaan naljaavuuden ja samaan aikaan syvän kuolematietoisuuden. Markku Mannilan suomennos saa sävyt hyvin esiin. (*Kaleva* 8.6.2004)

Joanne Harrisin tuoreinta teosta Sarkaa ja samettia kuvaa englantilaisen alkuteoksen nimi Holy fools huomattavasti paremmin kuin suomennettu nimi, joka ei ole huono sekään. (*Kaleva* 23.8.2004)

Molemmissa esimerkeissä verrataan suomennoksen otsikkoa alkuperäisteoksen otsikkoon, joka todetaan paremmaksi. Ensimmäisessä esimerkissä tulee jälleen hyvin esille, kuinka kritiikkiä sisältävässä virkkeessä suomentajaa ei mainita nimeltä, kun taas kehuvassa virkkeessä suomentaja kerrotaan.

Joissakin harvoissa tapauksissa arvostelija on pohtinut hieman syvällisemmin kääntämiseen liittyviä ongelmia. Seuraavassa esimerkissä alkuperäistekstin kirjoittaja, Bernardine Evaristo, on yhdistänyt historiallista kontekstia nykykulttuuriin, mikä arvostelijan mielestä on aiheuttanut käännöksen kielellisen epäonnistumisen:

Keisarin kullanmuru tuo taas esiin kääntämisen ikuisen problematiikan. Se on herkkä alue, jolla mielipiteet jakautuvat. Tekstin rakenne ja tapahtuma-ajan (200-luvun Londinium) ja nykykulttuuriin välinen sidos on erityinen. Suomen kielellä tämä yhtälö ei toimi. Rempseästi heitetty turun murre tai suomalainen pop-lyriikka tuntuu kömpelöltä. Se vie ulos tarinasta ja miljööstä. Romaanin kielellinen rakenne rikkoutuu. Jää kumimainen tunnelma. (*Kaleva* 27.7.2004)

Eri puhetyylien kääntämisen ongelmaan pureudutaan seuraavissa arvosteluissa:

Oma ansionsa on myös suomentajalla, jonka työtä vaikeuttaa teoksen kielen monitasoisuus: kuinka tulkita esimerkiksi humaltuneiden vapautettujen orjien kansanlahtina. Tuomiston valinnat istuvat yleensä hyvin ja ... (*Kaleva* 9.8.2005)

Huolellisen aiheeseen perehtymisen lisäksi kirjailija on paneutunut myös kielen autenttisuuteen. Suomentaja Satu Ekman on ollut lähes mahdottoman edessä sovittaessaan värikästä meksikolaista katupuhetta samaan dialogiin monien eritaustaisten espanjalaisten osapuolien kanssa. Rohkein ja omaperäisin ratkaisuin hän on kuitenkin selvinnyt tehtävästään kunnialla. (*Kaleva* 15.8.2004)

Molemmissa tapauksissa suomentajat saavat kiitosta. Jälkimmäisessä esimerkissä lukija jää miettimään, mitä nämä rohkeat ja omaperäiset kääntäjä Satu Ekmanin tekemät ratkaisut oikein ovat.

Monta kertaa lukijana pohtii, onko arvostelija arvostelemassa alkuperäistekstiä vai käännöstä. Kumpaan tekstiin hän on perehtynyt?

Kivirähk on luonnehtinut itseään maagiseksi realistiksi, mikäli jokin lokero on nimettävä. Luonnehdinta sopii myös Romeoon ja Juliaan. Teoksen karkea juoni ja runollisen ylevä kieli myötäilevät Shakespearen vastaavaa teosta. (*Kaleva* 17.7.2004)

Brownilla on myös ärsyttävä, osoitteleva tapa kursivoida tekstiin sekä henkilöiden ajatuksia että vierasperäisiä termejä. (*Kaleva* 10.8.2004)

Ensimmäisessä esimerkissä lukijalle jää epäselväksi, kirjoittaako arvostelija alkuperäistekstin vai käännöksen kielestä. Toisessa esimerkissä lukijalle herää kysymys, ovatko kursivoinnit todellakin alkuperäistekstissä vai vain käännöksessä. Kuinka tarkasti kääntäjä on seurannut alkuperäistekstin kirjoittajaa? Ovatko seuraavat arvostelijan esittämät virheet jo alkuperäistekstissä vai onko kääntäjälle sattunut lipsahduksia?

Satamaan palatessaan purjehtija-sankari laskee purjeet ja käynnistää moottorin. – Yleensä kokenut purjehtija ainakin Perämeren pohjukassa käynnistää varmuuden vuoksi ensin koneen ja laskee sitten vasta purjeet. Otsani rypistyi ihmetykseen vielä kirjan loppukäänteissä, kun tarinan pikkupoika saa lahjaksi kolmemetrisen optimistijollan. Suomessa optarin pituus on tasan tarkkaan 2,30 metriä. (*Kaleva* 28.5.2004)

Seuraavassa esimerkissä kriitikko on kuitenkin selvästi arvostellut käännöstä, koska arviointia seuraa suora sitaatti suomenoksesta:

Kokoelman kieli on jylhää ja juhlavaa. Hän kirjoittaa paljon valinnoista ja mahdollisuuksista: ”Mutta aika ei ole / sairaus. Se on / ajatus, eikä kukaan pysty / pitämään puoliaan ajatusta vastaan. / Se odottaa, kunnes sinun on pakko / ajatella sitä.” (*Kaleva* 8.8.2004)

Yhdessäkään kirja-arvostelussa ei ole suoria lainauksia alkuperäistekstistä, vaan kaikki mahdolliset lainaukset ovat käännöksistä, mikä osoittaa kriitikoiden tutustuneen ainakin kohdekieliseen tekstiin.

Arvosteluissa ei ole annettu konkreettisia ohjeita siitä, mitä kääntäjät olisivat voineet tehdä käännöksen parantamiseksi. Esimerkiksi seuraavassa arvostelussa lukija jää miettimään, olisiko kääntäjä voinut antaa lisätietoja suomalaiselle lukijalle. Kääntäjät eivät

näissä tapauksissa ole ilmeisestikään antaneet lukijoille tekstin tulkitsemiseen tarvittavia taustatietoja, eivätkä näin ollen hyödyntäneet pragmaattisia adaptaatioita (ks. Vehmas-Lehto 1999: 102-103).

Eteen vyöryy nimiä ja tapahtumia loputtomana yksityiskohtien, jopa turhilta tuntuvien sellaisten, tulvana. Samaan aikaan Beevor kommentoi Kreetan sotatapahtumien tulkintaan liittyvää keskustelua, josta Suomessa lukijalla tuskin on aavistusta. (*Kaleva* 1.7.2004)

Arvostelijat eivät pelkästään ole antaneet palautetta kääntäjille, vaan myös kustantajat saavat kritiikkiä ja ohjeistusta. He ovat puuttuneet käännösten ilmestymiseen tai kustantajien kääntäjävalintoihin:

Roger Leloupin *Yoko Tsuno* -albumit ilmestyvät suomeksi kronologisesti päin honkia. (*Kaleva* 31.7.2004)

Like-kustannus on tehnyt aikoinaan oivan käännöskirjailijavalinnan, joka tuottaa jatkuvasti runsastuvaa satoa. Silti jokaisella suomeksi ilmestyneellä Pérez-Reverten romaanilla on ollut eri kääntäjä, mikä ei taatusti ole kenenkään etu. Yksi aikamme merkittävimmistä seikkailukirjailijoista ansaitsisi vakituisen suomentajan. (*Kaleva* 15.8.2004)

Jos on niin, että Tannenin ajatukset koskevat vain tai edes erityisesti amerikkalaista viestintäkulttuuria, kustantajalta voi kysyä, miksi juuri tämä teos piti suomentaa. (*Kaleva* 18.7.2004)

... täydellistä käännöstä ei ole olemassa siksi tarvitaan moderneista klassikoistakin uudet suomennokset muutamien vuosikymmenien välein. (*Kaleva* 10.8.2004)

2.2 Muut lehtiartikkelit

Muita artikkeleita kuin kirja-arvosteluja, joissa viitataan kääntäjään tai käännöstyöhön, on aineiston keruun ajalta 17 kappaletta. Laajat lehtiartikkelit, joissa esitellään uutuuskirjoja, esimerkiksi syksyn kaunokirjallisuutta, tietokirjoja, lasten- ja nuortenkirjoja, viihdekirjallisuutta, jättävät kokonaan huomioon ottamatta kääntäjän tai vain mainitsevat hänet. Syksyn kaunokirjallisuutta esittelevässä koko sivun artikkelissa on teokset jaettu ryhmiin, kuten käännösrunot, käännösproosa ja käännösklassikot. Käännösrunojen ja käännösklassikoiden suomentajat mainitaan, mutta käännösproosan suomentajia ei jostain syystä ole kerrottu:

Emily Dickinson: *Golgatan kuningatar*. Valitut runot, suom. Merja Virolainen. Tammi.

William Shakespeare: *Rikhard III; Henrik IV*, toinen osa. Molemmat suom. Matti Rossi. WSOY.

Blaise Cendrars: *Kulta*. Tosipohjainen tarina Kalifornian perustajasta. Gummerus. (*Kaleva* 22.8.2004)

Katsauksessa uuteen viihdekirjallisuuteen varsinaisessa artikkelissa ei puututa käännöstyöhön, vaan esitellään sekä ulkomaisia että kotimaisia teoksia ja niiden sisältöä ja sanomaa. Artikkelin loppuun, katsaukseen käsitellyistä suomennoksista, kääntäjät ja kustantajat ovat päässeet mukaan:

Anna Cavalda: Viiniä keittiössä. Suom. Tiitia Schurman. Gummerus. (*Kaleva* 7.5.2004)

Uusien lasten- ja nuortenkirjojen listoihin ei suomentajat eivätkä alkuperäisteoksen nimet ole kuitenkaan mahtuneet:

Zizou Corder: *Leijonapoika*. Englantilainen tarina pojasta, joka on saanut leopardin verta ja osaa kissojen kieltä. WSOY. (*Kaleva* 18.8.2004)

Kääntäjiä ja heidän tuotantaan esitellään kääntäjien, kirjailijoiden, teosten tai käännösten täyttäessä vuosia tai kääntäjien saadessa huomionsoituksia. Kun runoilija Pertti Nieminen, joka kääntää kiinalaista runoutta suomeksi, täytti 75 vuotta, otsikoi *Kaleva* syntymäpäivähaastattelun nasevasti:

Kiinalaisen runouden kääntäjä ei puhu kiinaa (*Kaleva* 29.6.2004)

Otsikko pysäyttää lukijan ihmettelemään, kuinka on mahdollista, että suomentaja ei puhu kääntämäänsä kieltä. Artikkelista selviää, että Niemisen kääntämää vanhaa kirjoitettua kiinaa ei oikeastaan ole koskaan puhuttukaan. Artikkelissa ei puututa varsinaiseen käännöstyöhön tai siihen liittyviin erityisasioihin, vaan esitellään runoilijan kiinnostus Kiinaan ja Kiinan kirjallisuuteen sekä esitellään lyhyesti joitakin Niemisen käännöstöitä. Artikkelissa on lisäksi luettelona kääntäjän ansiot, huomionsoitukset ja julkaistut teokset.

Kun chileläisrunoilija Nerudan syntymästä oli kulunut sata vuotta, *Kaleva* julkaisi lähes koko sivun artikkelin kirjailijasta ja hänen elämästään sekä tuotannostaan (*Kaleva* 12.7.2004). Artikkelissa mainitaan Nerudan suomentajat, Pentti Saaritsa ja Matti Rossi, vain nimeltä. Toisen kuuluisan kirjailijan James Joycen *Odyseus*-romaanin tapahtumat sijoittuvat yhdelle päivälle, 16.6.1904. Kun tämän tunnetun romaanin tapahtumista oli kulunut tasan sata vuotta, *Kaleva* julkaisi 16.6.2004 kaksi artikkelia asian tiimoilta. Pitävässä artikkelissa esitellään teoksen tapahtumat, siitä tehdyt tulkinnot sekä teoksen merkitys maailmankirjallisuudessa. Artikkelissa mainitaan muutamassa virkkeessä Pentti Saarikosken suomennos, jolla on ollut merkittävä vaikutus suomalaisten käsityksiin teoksesta. Saman päivän lyhyempi artikkeli on puolestaan omistettu kokonaan tekeillä olevalle uudelle suomennokselle, jota runoilija Leevi Lehto on tekemässä. Artikkelissa siteerataan Lehdon ajatuksia tulevasta suomennoksesta. Hänellä on suomennostyössään mahdollisuus hyödyntää edellisen suomennoksen jälkeen tehtyä Joyce-tutkimusta, ja suomentaja uskoo artikkelin mukaan, että ”hänen suomennoksensa tarjoaa virikkeitä keskusteluun kääntämisen lähtökohdista” (*Kaleva* 16.6.2004).

Kääntäjien saadessa huomionosoituksia artikkelissa mainitaan lyhyt perustelu palkinnon myöntämisestä. Kaisu Lahikaisen ja Jouko Vanhasen saadessa kääntäjien valtionpalkinnon heidän suomennostyöstään mainitaan lyhyesti:

Lahikainen ja Vanhanen puolestaan ovat kääntäjinä antaneet varsinaisen voimannäytteen suomentaessaan Krossin 1200-sivuisen romaanin niin, että jälki on tasaisen varmaa ja nautinnollista luettavaa. (*Kaleva* 14.5.2004)

Kääntäjien työtä kommentoidaan myös nekrologeissa. Kun runoilija, suomentaja Eila Kivikk'aho oli kuollut, hänen työstään suomentajana kirjoitettiin kesäkuussa 2004:

Eila Kivikk'aho tunnetaan myös lasten- ja nuortenkirjallisuuden suomentajana. Hänen välittämäänsä kansainvälinen tarina-aineisto siirtyi suomalaislasten ulottuville. (*Kaleva* 23.6.2004)

3 Lopuksi

Tutkituista kirja-arvosteluista lukijalle jää monta kysymystä ilman vastausta: Miksi käännös on toimiva? Mitkä ovat vanhahtavia ilmauksia? Mitkä ovat kääntäjän rohkeat ja omaperäiset ratkaisut? Miten kääntäjä on onnistunut käännöstyössään? Lukijalle jää usein epäselväksi, lukeeko hän alkuperäisteoksen vai käännöksen arvostelua. Kääntäjä-hän on voinut tehdä huomattaviakin muutoksia käännettyyn tekstiin, jolloin voidaan pohdita, kenen tyyliä käännös edustaa, alkuperäistekstin kirjoittajan vai kääntäjän (ks. Huhtala 1995: passim, Rossi 2003: passim). Kuten Eero Balk (2004: 95) toteaa artikkelissaan *Mitä odotan käännskriitikiltä?* kriitikon tulisi tiedostaa, arvioiko hän kirjailijan vai kääntäjän työtä.

Arvostelut ovat kääntäjän ja käännösprosessin kannalta pinnallisia, ja tämmöisinään kääntäjät eivät saa niistä kaipaamaansa palautetta (ks. Sorvali 1994: 90). Ehkä turhauttavimpia palautteita on arvostelijan poimimat yksittäiset sanat ja niiden käännösten kriittisyys. Käännös on kokonaisuuksien kääntämistä, ei yksittäisten sanojen kääntämistä toiselle kielelle (ks. Sorvali 1990: 216-219, Sorvali 1996: 106, 121). Arvostelut paljastavatkin, että kriitikot eivät todennäköisesti ole perehtyneet alkuperäistekstiin. Selvimmin kääntäjä otetaan huomioon tutkitussa aineistossa kääntäjistä tehdyissä haastatteluisa, muutoin kääntäjän työ ei saa ansaitsemaansa huomiota.

Käännöskirjallisuuden kritiikki on jäänyt vähemmälle ja myös käännöstieteellisessä kirjallisuudessa olisi syytä kiinnittää siihen enemmän huomiota. Käännöskritiikki on alue, joka hyödyntäisi monia aloja: hallintoa, järjestöjä, elinkeinoelämää, kulttuuria, kriitikoiden ja opettajien koulutusta. (Saksa 2004: 166) Käännöskritiikin puuttuminen johtuu Rune Ingon (1990: 277) mielestä siitä, ettei ole olemassa objektiivista mallia kääntämisen laadun arvioimiseen, vaikka joitakin menetelmiä käännösten arvioimiseksi on olemassa (ks. Sorvali 1988). Olen samaa mieltä kuin Eero Balk (2004: 105), että oikeanlainen käännöskritiikki kehittäisi myös kääntäjien ammattitaitoa ja lisäisi ammatin arvostusta.

Tutkittu aineisto osoittaa, että vielä on paljon tehtävää käännöskritiikin tutkimuksessa ja sen eteenpäin viemisessä sekä markkinoinnissa. Tutkimus auttaisi mahdollisesti myös kriitikoita heidän työssään ja nostaisi heidän työnsä arvostusta, sillä *Suomen Kuvalehden* julkaisemassa tutkimuksessa arvostelija oli vuonna 2004 sijalla 370 eli listan häntäpäässä (Lappalainen 2004: 27).

Kirjallisuus

Aineisto

Sanomalehti *Kaleva*: touko-, kesä-, heinä- ja elokuu 2004.

Muu kirjallisuus

- Balk, E. 2004. Mitä odotan käännöskritiikiltä? Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.). *Alussa oli käännös*. 4. painos. Tampere University Press. Tampere. 95-106.
- Huhtala (Rossi), P. 1995. *Från teori till praktik*. Analys av översättningar från finska till svenska. Acta Universitatis Ouluensis. Humaniora. B 20. Oulu.
- Ingo, R. 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen*. Johdatusta käännöstieteeseen. WSOY. Porvoo, Helsinki, Juva.
- Lappalainen, T. 2004. Luottomies. *Suomen Kuvalehti* 18/2004. 18-27.
- Rossi, P. 2003. Translated and Adapted – The Influence of Time on Translation. *Meta*. Traduction pour les enfants, Translation for children. Journal des Traducteurs, Translators' Journal. Volume 48, 1-2. Montréal. 142-153.
- Saksa, S. 2004. *Baabelin perilliset*. Kääntäjien ja kääntämisen historiaa. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä.
- Sorvali, I. 1998. *Kielenkääntäminen*. Tutkimuksen ja opetuksen ongelmia. Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitoksen julkaisuja. N:o 4. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Sorvali, I. 1990. *Studier i översättningsvetenskap*. Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Uleåborg.
- Sorvali, I. 1994. *Översättare och översättningsprocess*. Andra oförändrade upplagan. Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Uleåborg.
- Sorvali, I. 1996. *Unohdettu kääntäjä*. Pohjoinen. Oulu.
- Vehmas-Lehto, I. 1999. *Kopiointia vai kommunikointia?* johdatus käännösteoriaan. 2., korjattu painos. Oy Finn Lectura Ab. Helsinki.

Kahden suomen ihme

Irma Sorvali

Esitelmän kohteena on kahdenlainen suomi, autenttisesti kirjoitettu ja käännösprosessin kautta tuotettu. Teen yleisemmin selkoa kaksisuuntaisesta analyysistä, joka pohjautuu ruotsista suomeksi ja suomesta ruotsiksi tehtyihin käännöksiin ja kuvaan sellaisten kirjailijoiden suomea, jotka ovat tuottaneet sekä autenttista että käännössuomea. Tällaisia henkilöitä ovat muiden muassa vanhemman kirjallisuuden edustajat Elias Lönnrot ja Juhani Aho sekä heitä nuorempi Eila Pennanen.

Kaksisuuntaisiin käännöksiin pohjautuva menetelmä mahdollistaa sekä intralingvaalin että interlingvaalin vertailun, jossa molemmat suomenkieliset versiot kohtaavat toisensa. Tällaisen analyysin avulla voi käännösprosessia parhaimmillaan valaista kokonaisvaltaisemmin kuin silloin, kun analyysin kohteena on ainoastaan yksisuuntainen suomennos tai käännös.

Tehtyjen analyysien tulokset osoittavat, että statukseltaan erilaisten samankielisten tuotosten välillä on havaittavissa eroja esimerkiksi siten, että käännös seuraa enemmän alkutekstiä, kun taas kirjailija kirjoittaa omaa tuotostaan vapautuneemmin. Vaikka analyyssejä on tehty kvantitatiivisen menetelmän avulla, esitelmä on luonteeltaan pääosin keskusteleva.

1 Johdanto

Suomessa on ollut ja on edelleenkin sellaisia suomeksi kirjoittavia kirjailijoita, jotka kirjailijantyönsä ohella suomentavat erikielistä kirjallisuutta. He tuottavat tällöin kahdenlaista suomea. Vaikka tällaisia kirjailijoita on maassamme monia, myös ruotsinkielisiä, ei ole kuitenkaan suhteellisesti ajatellen kovin tavallista, että yksi ja sama henkilö tuottaa kahdenlaista laadukasta, kaunokirjallista kieltä. Tähän toimintaan maamme kaksikielisyys antaa todennäköisesti (osa)selityksen. Kiinnostukseni erityisenä kohteena ovat suomen-

kielisen kirjailijan tuotannossaan ja suomennoksissaan käyttämien suomenkielisten tekstien samankaltaisuudet ja eroavuudet, joita voi olettaa suomen ja ruotsin kielten rakenteiden pohjalta löytyvän erityisesti syntaksista. Pidän tätä eräänlaisena kahden suomen ihmeenä, jota lähemmin tarkastelen artikkelissani. Haluan kuitenkin huomauttaa, ettei "ihme" sinänsä kuulu dokumentoitaviin seikkoihin, mutta lähtökohtaisesti sanan käyttöön on ollut aihetta.

Analyysissäni käytän termejä *suumennos* ja *käännös*. Suomennos on jostain kielestä suomeksi käännetty versio, ja käännös on jostain kielestä jollekin toiselle kielelle käännetty versio. Kaikki suomennokset ovat siis käännöksiä, mutta kaikki käännökset eivät ole suomennoksia.

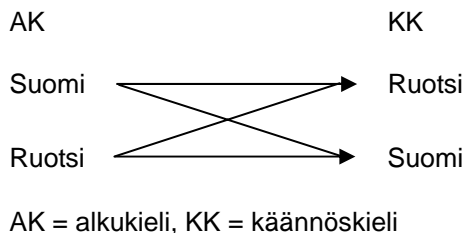
2 Aineisto ja menetelmät

Aineisto koostuu erilaisista alun perin suomeksi kirjoitetuista ja suomennetuista teksteistä. Tähän mennessä analysoimani tulokset (Sorvali 1978, 1985, 1986a, 1989, 1992 ja 1998a) osoittavat, että statukseltaan erilaisten samankielisten tuotosten välillä on havaittavissa eroja siten, että käännös seuraa enemmän alkutekstiä, kun taas kirjailija luo omaa tekstiään omalla tavallaan. Kielikontakteissa sanasto on tunnetusti helposti vieraita vaikutteita ottava, samoin syntaksi, kun taas fonetiikka ja morfologia ovat vaikeammin vaikutettavissa (vrt. Sorvali 1978: 96).

Esittelen tutkimuksessa käyttämäni mallin ja keskityn käsittelemään sen avulla saatuja tuloksia sekä pohtimaan niiden merkitystä kahdenlaisista suomea kirjoittavalle. Esityksessäni pyrin keskustelemalla tuomaan esille laajempia yhteyksiä manuaalisen analyysin tuottaman kvantitatiivisen tiedon sijasta. Tässä yhteydessä en myöskään ryhdy esittämään, millaisia vaatimuksia kirjailijalle voidaan asettaa, jos sellaisia ylipäättänsä voidaan luetella. Se sijaan hyvän ammattikäntäjän vaatimukset on asetettu korkealle (ks. Ingo 1991: 26-29).

Vanhemman kirjallisuuden edustajaksi olen valinnut Elias Lönnrotin ja Juhani Ahon. Uudempaa kirjallisuutta edustaa Eila Pennanen. Lönnrot ja Aho ovat kirjallisuushistoriallisesti ja -tieteellisesti laajalti tunnettuja, ja Pennanen on saavuttanut mainetta niin kirjallisen tuotantonsa kuin laajan suomennostoimintansa johdosta. Lönnrotin kaksikielisyys sekä hänen suomeksi ja ruotsiksi kirjoittamansa ja kääntämänsä kirjoitukset ovat analyysin keskeisellä sijalla. Ahon kirjailijana ja suomentajana tuottamia tekstejä vertaan kvantitatiivisesti toisiinsa. Esittelen Pennasen laajaa suomennostyötä hänen omaa kirjailijatuo-
tantaan unohtamatta.

Lähtökohtanani on kaksisuuntainen analyysi, joka pohjautuu toisaalta ruotsista suomeksi ja toisaalta suomesta ruotsiksi tehtyihin käännöksiin. Kahdensuuntaisen käännösprosessin kuvausmalli, jonka olen mukaillut aiemmin esittämäni (Sorvali 1987: 357, 1989: 108 ja 1991a: 108) pohjalta, on seuraava:

Kuvio. Kahdensuuntainen käännösprosessi.

Menetelmä mahdollistaa sekä intralingvaalin että interlingvaalin vertailun, jossa molemmat suomenkieliset versiot kohtaavat toisensa. Vaakasuorien viivojen avulla kuljetaan alkukielen ja kohdekielen välillä, jolloin vertailu on interlingvaali, kun taas diagonaaliset viivat yhdistävät yhden kielen kaksi versiota, mikä mahdollistaa intralingvaalin vertailun. Lisäksi suomea ja toista kieltä voi verrata kontrastiivisesti toisiinsa, mikä ei kuitenkaan sellaisenaan kuulu tämän artikkelin teemaan. Kaksisuuntaisiin käännöksiin pohjautuva malli tähtää käännösprosessin entistä monipuolisempaan kuvaukseen, ja se voi myös parhaimmillaan valaista prosessia kokonaisvaltaisemmin, kuin jos lähtökohtana on ainoastaan yksisuuntainen käännös. Kääntäjä inventoi kielen mahdollisuudet niin alku- kuin kohdekielen osalta.

Kyse voi täten olla joko yhdestä ja samasta kirjailijasta autenttisine teksteineen (AK sisältää sekä suomen että ruotsin, KK samoin) tai eri kirjailijoista, joista toinen tuottaa suomalaisen alkutekstin (AK/suomi), toinen ruotsalaisen alkutekstin (AK/ruotsi). Suomen lauseenvastikkeita ja muita ei-finiittisiä rakenteita tutkiessani havaitsin, että käännettäessä suomesta ruotsiksi monet suomalaiset lauseenvastikkeet saavat finiittiverbin sisältävän lauseen, joka useimmiten on sivulause. Sen sijaan suomennettaessa ruotsinkielistä tekstiä, ruotsalaiset sivulauseet pysyvät useammin sivulauseina kuin muuttuvat lauseenvastikkeiksi. (Sorvali 1987: 357-367.)

Aineistoni koostuu useista korpuksista, joista saamieni tulosten avulla etsin saman henkilön käyttämän kahden suomen välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja. Menetelmä on kvantitatiivinen, ja analyysit on tehty manuaalisesti. Erilainen on se tutkimus, joka pohjautuu suuriin kvantiteetteihin, kuten Anna Maurasen johtama käännössuomea tutkiva hanke, jota varten Savonlinnan kansainvälisen viestinnän laitoksessa on koottu noin 10 miljoonaa sanaa kattava *Käännössuomen korpus*. (Eskola 2002: 9.) Tällöin on mahdollista selvittää kääntämisen universaaleja. Alkutekstin ja käännöksen kielellisiä piirteitä ja niiden välisiä suhteita voi tutkia kvantitatiivisesti erilaisten yksiköiden avulla. Tällaisia ovat *transix* ja *inforeemi*. Transix on indeksi, joka saadaan suhteuttamalla alkutekstissä olevien tiettyjen yksiköiden lukumäärä näiden samojen yksiköiden käännöstekstissä olevaan lukumäärään. Yksiköiksi, joiden siirtyminen alkukielestä kohdekieleen - tässä tapauksessa suomen ja ruotsin välillä - on tarkastelun kohteena, olen valinnut seuraavat kuusi: päälauseiden lukumäärä, virkkeiden sisältämien lauseiden määrä, virkkeiden sanamäärä, sivulauseiden prosentuaalinen määrä, pää- ja sivulauseiden suhde sekä ei-finiittisten fraasien lukumäärä. (Sorvali 1989: 110-112, 1998b: 96-99.) Transix kertoo, mitä näille syntaktisille yksiköille tapahtuu kaksisuuntaisen käännösprosessin aikana. Inforeemi keskittyy pie-

nimpään merkityksen omaavaan syntaktiseen yksikköön, jossa finiittiverbien ja leksikaalisten sanojen välisen suhteen avulla valaistetaan informaatioyksikköjen säilymistä (Sorvali 1986a: 58-63). Esitän näiden analyysien tuloksia jäljempänä (luku 3).

Analyysia täydentävät kvalitatiiviset osat. Koska kääntäjää ei ole riittävästi nähty omana persoonanaan, haluan työssäni painottaa erityisesti hänen tätä puoltaan (Sorvali 1991a: 145-156, 1996a: 79-89; vrt. myös Ingo 2002: 13-13). Pyrin useiden korpusten pohjalta laatimaan kuvaa kahden suomen käytöstä. Tässä yhteydessä käytän lisäksi keskustelevaa menetelmää. Kvantitatiivinen analyysi pystyy antamaan linjauksia, silloin kun tutkittavina ovat laajat korpukset. Koska haluan painottaa kääntämisen inhimillistä puolta, pidän tarpeellisena käyttää tässä myös keskustelevaa osaa. Keskustelua sisältävät myös tehdyt kääntäjähaastattelut (Sorvali 1992b), joiden katson antaneen runsaasti sellaista tietoa, joka ei ole määrällisesti mitattavissa. Kyse on ihmisestä ja hänen luovasta työstään. Sitä paitsi luovuuden mittarit eivät ole yksiselitteisiä. Kirjailijat sekä suomentajat ja kääntäjät näen tässä henkilöinä, yksilöinä ja persoonallisuuksina, en niinkään suurten ryhmien tai käännösmäärien edustajina. Suurilla käännösmäärillä on tietenkin oma kiinnostavuutensa, esimerkiksi se, että Unescon julkaiseman kansainvälisen käännösluettelon *Index Translationum*in mukaan käännöskirjallisuuden maailmantilaston kärjessä ovat Walt Disney, Agatha Christie ja Raamattu. Näin laajamittaisesta käännöstyöstä ei tässä siis ole kyse.

Korpuksien kokoamisessa ja niiden analyysissa olen noudattanut samoja määritelmiä virkkeen, lauseen, fraasin ja sanan määritelmiä. Artikkelissaan eri korpusten vertailukelpoisuudesta Laviosa (1997: 289-319) on laatinut eräänlaisen typologian, joka käsittää mm. seuraavia ryhmiä: *synkroninen - diakroninen, koko teksti - otos - molempien yhdistelmä, yksi-, kaksi- ja monikielinen, kirjoitettu kieli - puhekieli - molempien sekoitus, ammattilaisen tuotos - opiskelijan tuotos* sekä *julkaistu - ei-julkaistu teksti*. Tässä artikkelissa mukana oleva aineisto on sekä synkronista että diakronista, kyseessä ovat useimmiten ammattilaisten kirjoittamat, julkaistut ja useimmiten kaksikieliset tekstit.

3 Kahden suomen esiintyminen kirjallisuudessa

Analysoidessani suomeksi kirjoittavien kirjailijoiden ja ruotsiksi kirjoittavien kirjailijoiden tekstinäytteitä sekä alkukielellä että käännöksinä käytin mittana inforeemia, jonka laskin seuraavasti: leksikaaliset sanat miinus finiittiverbien määrä jaettuna finiittiverbien määrällä. Inforeemi on pienin merkityksen omaava syntaktinen yksikkö (Sorvali 1986a: 58-63). Tulokset näyttävät seuraavilta (ibid.: 61-62):

Suomi 3,3	→	Ruotsi 3,1	-0,2
Ruotsi 3,2	→	Suomi 3,4	+0,2

Mainittakoon, että esimerkit ovat peräisin tunnettujen kirjailijoiden teoksista. Kiinnostavaa on todeta, että molempien käännösuuntien inforeemit muodostavat toistensa peilikuvaa.

van. Suomesta ruotsiksi käännettäessä inforeemi osoittaa vaihtelua välillä -0,1 – -0,4, päinvastaiseen suuntaan käännettäessä vaihtelu on +0,0 – +0,5. Kertooko tämä enemmän suomen ja ruotsin kielten välisistä kielellisistä eroista kuin kääntämisessä tapahtuvista muutoksista, on vaikea ratkaista yksiselitteisesti. Katson kuitenkin, että kyse on näiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta.

Käännöksiä analysoitaessa on keskitytty tutkimaan sitä prosessia, joka syntyy siirryttäessä käännettävästä kielestä eli alkutekstistä käännettyyn kieleen eli kohdekieleen. Analyysillä on täten selkeä alku ja loppu. Yksityiskohtaisesti on sitten analysoitu kaikki se, mitä tässä prosessissa tapahtuu. Monet yksityiskohdat, erityisesti käännettäessä tapahtuvat muutokset on kuvattu pikkutarkasti, jopa pedanttisesti. Gentzler (1993: 188) huomauttaakin asiallisesti, että tällainen analyysi on muuttunut monimutkaiseksi ja liian yksityiskohtaiseksi. Hän haluaa etsiä kääntämisen tutkimukseen uusia vaihtoehtoja. Tässä yhteydessä hän haluaa tutkimukseen todellista kulttuurinsisäistä ja -välistä kommunikatiota (ibid.: 198-199). Gentzlerin ajatukset ovat noin kymmenen vuoden takaa, mutta ajankohtaisuus ei niistä ole kadonnut. Kääntämisen tutkimukseen viime vuosien aikana tullut semioottinen näkemys on menetelmällisesti osoittautunut tervehdyttäväksi. Sen ansiosta käännoistyön kokonaisuus painottuu, eivätkä yksittäisten sanojen tai fraasien kääntäminen ole keskeinen seikka, ellei kyse ole erityisesti sanastoon kohdistuvasta tutkimuksesta.

Kun analysoidaan kahta suomea, alkuperäistä ja suomennettua, kokonaisuuden säilyttäminen on tärkeää. Toisaalta kirjailijan autenttinen suomi, toisaalta hänen suomentamansa suomi ovat eri asioita, mutta kirjailija-suomentaja on persoonallinen kokonaisuus. Suomentaessaan hänellä on edessään vieraalla kielellä kirjoitettu teksti, joka hänen tulee saattaa omalle äidinkielelleen.

Tämän artikkelin analyyseissa mukana olevilla kirjailijoilla on kaikilla suomi äidinkielenä. He ovat omassa kirjallisessa tuotannossaan vapaita muotoilemaan tekstinsä haluamallaan tavalla, kun taas suomentaessaan he käyttävät suomea, joka on kulkenut vieraan kielen ja kulttuurin suodattimen lävitse. Mikä vaikutus suodattimella on ollut heidän kieleensä? Saman voi kiteyttää kysymykseen Millaista on näiden kirjailijoiden käänno-suomi? Käännoperiaatteet ovat tunnetusti aikojen kuluessa vaihdelleet (ks. esim. Bassnett 1994: 39-75), mikä on syytä pitää mielessä käännoisten kieltä analysoitaessa.

Keskityn analyysissäni syntaktisiin seikkoihin, sillä oletan niiden paljastavan eroja ja yhtäläisyyksiä. Suomen ja ruotsin kielissä on selviä syntaktisia yhtäläisyyksiä, kuten esimerkiksi pää- ja sivulauseiden käyttö. Näiden kielten välillä on myös eroja, kuten suomen kielen monenlaiset lauseenvastikkeet, joita ruotsin kieli ei samassa määrin suosi. Erilaiset partisiippi- ja infiniittirakenteet ovat kiinnostavia molemmissa kielissä, samoin finiitti- ja infiniittirakenteet. Suomen essiivi tarjoaa kääntämisen kannalta kiinnostavan morfologisen esimerkin. Leksikaalisia yhtäläisyyksiä ja eroja en käsittele tässä yhteydessä, sillä kirjailijan omien ja hänen suomentamiensa kirjojen tulisi sisällöllisesti kutakuinkin vastata toisiaan, jotta leksikaalinen analyysi olisi mielekäs.

Kääntäjähaastattelujen (Sorvali 1992b) myötä kysymys kääntämisen teoriasta ja käytännöstä nousi konkreettisesti esille. Haastatellut kääntäjät kertoivat, kuten tarkoitus oli, omista periaatteistaan ja menetelmistään. Heidän vastauksiaan ei voida pitää sen enempää puutteellisina kuin ainoana oikeinakaan, sillä haluan kunnioittaa kunkin kääntäjän omia ratkaisuja ja omaa persoonaa. Vain kääntäjän oma näkemys on ratkaiseva. Kokeneillakin kääntäjillä voi tavata toisistaan poikkeavia näkökulmia.

Kääntämisen teoriaa ja käytäntöä on viime vuosikymmenien ajan pyritty yhdistämään tai ainakin lähentämään toisiinsa. Kääntäjäkoulutuksen tärkeyttä painottivat useimmat tehtyihin kääntäjähaastatteluihin osallistuneista (Sorvali 1992b: 94-100). Kysymys kääntäjäkoulutuksesta on irrelevantti tämän artikkelin vanhemman kirjallisuuden osalta. Suomennostyötä kukin kirjailija on maassamme tehnyt oman harkintansa, kykyjensä ja tapansa mukaan ilman järjestettyä koulutusta, ja tulokset ovat usein olleet erinomaista tasoa. Katson henkilön monialaisella kokemuksella olevan positiivinen vaikutus suomennostyöhön (vrt. Sorvali 1992b: 14, 100-101).

4 Vanhempi kirjallisuus

Vanhempi kirjallisuus on peräisin 1800-luvulta. Kahta suomea tuottavista kirjailijoista voisi tältä ajalta aluksi mainita Carl August Gottlundin, joka ennen Lönnrotia puhui suomalaisen kansanrunouden merkityksestä. Omaa tuotantoaan hän kirjoitti savolaismurteella, jota hän myös käytti suomennoksissaan. Esimerkkejä näistä molemmista on hänen kirjassaan *Sampo, runollisto vuonna 1847*. Kirjanen alkaa runolla Suomi, jossa runoilija surkuttelee suomen kielen kohtaloa loppusäkeissään seuraavasti: ”Suomi surki, / Puheen purki, / Itki omoo moata.” (Gottlund 1847: 2). Esimerkkeinä Gottlundin suomentamista Bellmanin lauluista ovat seuraavat säkeet: ”Kah, Muovits! Mikäs sua vaivaa? / Sun turkkiis on turvonnut toas. / Sun sierameis juoksoopi aivan / Kuin virta. --- Voi, turkainen, toas!” (Gottlund 1847: 11).

4.1 Elias Lönnrot (1802 - 1884)

Valotan Elias Lönnrotin monivaiheista ja tuotteliasta elämää ainoastaan niiltä osin, joilla katson olevan merkitystä hänen käännöstoiminnalleen ja kaksikieliselle tuotannolleen. Monenlaisia kieleen liittyviä havaintoja käy ilmi hänen opinnoistaan, kirjoituksistaan, käännöksistään ja muusta toiminnastaan. Lönnrotin ja hänen ystäviensä välinen kirjeenvaihto paljastaa lisäksi useita kiinnostavia yksityiskohtia.

Elias Lönnrot, Kalevalan ja Kantelettaren kokoaja, suomen kielen uudistaja, lehtimies, lääkäri, kielitieteilijä, kansanvalistaja ja virsirunoilija, on suomalaisten hyvin tuntema henkilö. Koko hänen toimintansa on kuvattu tarkkaan muun muassa kielitiedettä, kansanrunoutta, kulttuurihistoriaa ja lääketiedettä käsittelevässä kirjallisuudessa. Tietoa on saatavilla Raija Majamaan toimittamassa 5-osaisessa sarjassa Elias Lönnrotin *Valitut teokset* ([Lönnrot] 1990). Samoin hänen persoonaansa on valotettu monelta eri puolelta. On kuitenkin ainakin yksi alue, jota ei kovin usein eikä ainakaan systemaattisesti ole tuotu esille, ja se alue on Lönnrotin kielitaito, erityisesti hänen kaksikielisyytensä. Vaikka Lönnrot ei lainkaan osannut ruotsia vielä lapsuusvuosinaan, hänen myöhemmin ruotsiksi kirjoittamansa tekstit osoittavat, että hän hallitsi tämän kielen varsin hyvin, ja hänen ruotsiaan voi verrata siihen ruotsiin, jota hänen ruotsinkieliset aikalaisensa käyttivät. Suomenkielisiltä alueilta keräämiään tietoja hän välitti suomea taitamattomille myös ruotsiksi. Hänen aikanaan käytiin maassamme ankariksikin yltyneitä kiistoja suomen ja ruotsin kielen

asemasta, ja tässä yhteydessä Lönnrot pyrki suhtautumaan kielikysymykseen hyvin mallillisesti. (Sorvali 1985: 26-34.)

Lönnrot kirjoitti tuotantonsa suurimmaksi osaksi suomen kielellä, mutta käytti myös ruotsia monissa kirjoituksissaan. Hän on siitäkin syystä jättänyt kiinnostavat jälkensä kieli- ja kirjallisuushistoriaan, että hän käytti neljänlaista kieltä: suomea ja ruotsia sekä alku- että kohdekielinsä. Ulkopuolelle olen jättänyt pienemmät muilla kielillä tehdyt kirjoitukset. Lönnrot loi suuren joukon uudissanoja, kuten *kirjallisuus*, *kirjoitelma*, *kuvailla*, *käsité*, *lukemisto*, *sivistynyt*, *toisinto* ja *ulkomuisti* ([Lönnrot 1990] Majamaa 3, 1990: 63). Mainittakoon, että tarvittiin suomenkielinen vastike sanalle *litteratur*, kun oli tiin perustamassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa.

Lönnrotin näkemyksiä kääntämisestä löytyy hajanaisesti hänen kirjeistään. Eräässä kirjeessään (C.H. Ståhlbergille 8.4.1836/Majamaa 1, 1990: 128-129) hän suhtautuu vaatimattomasti omiin kykyihinsä pystyä ruotsintamaan *Kalevala* ja siksi hän toivookin, että tähän työhön löytyisi paremman runosuonen omaava ja ruotsia paremmin hallitseva henkilö. Alun perin Lönnrot katsoi, että olisi ollut parempi kääntää *Kalevala* saksaksi kuin ruotsiksi (ibid.).

Lönnrotin laatima *Ruotsin, Suomen ja Saksan tulkki* (Lönnrot 1847) sisältää sanoja kolmella kielellä. Suomenkielisistä versioista osa on meille vierasta, koska sitä ei ole otettu käyttöön, esimerkiksi *Gymnasium - Ylikoulu*, *Licentiat - Täysoppinen*, *Professor - Tiede niekka*, *suur-opettaja*, *Student - Yli-oppias*, *tutentti* ja *Universitet - Tietehistö, tiedehuone*. Lönnrotin sanoja ovat myös *navetto*, *pihatto*, *ometto* ja *karjatto* sekä *lapsetto* (‘barnhus’), *köyhättö* (‘fattighus’), *vangitto* (‘fånghus’) ja *kasvetto* (‘kryddgård’).

Ruotsin kielestä suomentaessaan Lönnrot oli kohdannut vaikeuksia, joista hän kirjoittaa seuraavasti:

Pian olen jo luonani päättänyt, ettei Ruotin kielestä kääntää suomeksi mitään. Se on sen peiakkaan kieli lyhyillä sanoillansa, joita vaikka niitä nyt tunkisikki puolen tusinaa yhteen jäykkä Suomalaiseen sanaan, niin niitä ei kumminkaan saa kaikkia menemään. Perhon hauasta sivun taikka puolen toista käätyäni jo heti kyllästyin ja laitoin Kirjan Saxalle Kiantaan jolla työ käynee mielusammin. [-] Paljo helpompi on Greekan ja Latinan kielisiä laulamia suomeksi kääntää, sillä niissä harvoin löytyy senlaisia pulikkasanoja, joita Ruotin kieli täynänsä. Ei aivan vaikia työ olisi saaha Homeroa suomeksi jos esimerkiksi seuraava käännös johonki päin välttäisi: Od. VI.

Siinäpä nukkui nyt monikärsivä sangar Odyssees

Voitu unelta ja vaivoiltansaki, vaanpa Athene

(Kirjekonsepti Simon Wilhelm Appelgrenille 24.1.1834/[Lönnrot 1990] Majamaa 1, 1990: 68)

Elias Lönnrotilla voi sanoa olleen *tria corda*, kolme sydäntä, toisin sanoen kolme kieltä, jotka olivat suomi, ruotsi ja latina. Suomi oli kotona opittu äidinkieli, ruotsi oli myöhemmin opittu kieli, ja kouluajoista lähtien hän harrasti latinaa.

Koulussa luettiin enimmäkseen jumaluusoppia ja vanhoja kieliä (vrt. pappistehtävät) sekä hepreaa ja Vanhan Testamentin neljä lukua alkukielellä. Kreikkaa opiskeltiin kielopin avulla (lukukirjana Matteuksen evankeliumi ja Paavalin kirjeitä). Latinan kielioppi kerrattiin, ja mittausoppia tutkittiin latinaksi. Pidettiin myös väittelyharjoituksia. Saksa

oli kieli, jota etevimmät lukivat koulussa, ja Elias Lönnrot osasi saksaa jossain määrin. Venäjän opinnot Elias Lönnrot aloitti Turun Akatemiassa. "Vaatimuksena oli osata kääntää ja selittää 250 pienikokoista sivua helponlaista tekstiä. Yleensä työhön kului kuusi kuukautta, mutta Lönnrot aikoi selviytyä siitä neljässä kuukaudessa, ja yritys onnistuikin arvosanalla ´täysin tyydyttävät tiedot´" (Kuukka - Majamaa - Vepsä 2002: 19-20).

Lönnrot esittää ruotsinkielisen lääketieteellisen väitöskirjansa *Om finnarnes magiska medicin* laajemmassa versiossa runositaatteja ruotsiksi (Sorvali 1986b: 13-14). Yksi tällainen sitaatti, jonka alkuperää hän ei kerro eikä myöskään anna suomalaista vastinetta, on seuraava:

Gif mig Ahti dina årar,   1
 Låna båt, du vattnets herre!
 Att jag finge ro rakt framåt,
 Med mitt sällskap öfver fjärden,
 Gif mig så en annan åre,   5
 Bringa mig ett bättre styrblad.

Suomennettaessa tätä väitöskirjaa (Sorvali I. - Sorvali T. (1984)) nousi esille kysymys runon oletetusta suomalaisesta alkuperästä. Oletamus, että runo on *Kantelettaresta*, osoittautui oikeaksi. Ruotsiksi kirjoitetussa väitöskirjatekstissä suomalainen runo on saanut ruotsinkielisen asun. Kantelettaren runo *Aikansa kullaki* (1. kirja, runo 103) päättyy seuraaviin säkeisiin:

Tuo nyt, Ahti, airojasi,   1
 venettäsi, veen isäntä,
 anna mulle airo toinen,
 tuo mulle mela parempi,
 jotta jonneki osaisin,   5
 selät suuret souteleisin.

Runoista voidaan nähdä, että Lönnrotin käyttämä ja todennäköisesti myös ruotsintama versio noudattaa kutakuinkin suomalaista alkutekstiä, mutta *Kalevalan* kielelle tyypillinen toisinto on ruotsinnoksessa eri järjestyksessä, minkä voi yksinkertaistaa seuraavasti:

Tuo airojasi - venettäsi (1-2)
 anna airo - tuo mela (3-4)
 jonnekin osaisin - selät souteleisin (5-6)

Gif årar - låna båt (1-2)
 gif en annan åre - bringa bättre styrblad (5-6)
 ro rakt framåt - öfver fjärden (3-4)

Muutoksen syy on vaikeasti selvitettävissä. Kun tarkastellaan Lönnrotin ruotsinnosta *Klaus Kurck och liten Elin* (1842), jonka hän teki suomalaisesta balladista *Klaus Kurki ja Elina Rouva*, voidaan havaita, että hän on kokonaan tai osittain säilyttänyt alkutekstin noin 110 toisinnosta noin 90 (Sorvali 1978: 153-155). Hänen laaja Suomalais-

ruotsalainen sanakirjansa kertoo, että hänellä tuskin oli vaikeuksia synonyymien löytämisessä. Ruotsinnoksessaan Lönnrot on tehnyt pieniä muutoksia, kuten seuraavassa esimerkissä (ibid.: 156-157) käy ilmi:

Elinainen neitsy nuori,
Meni aittahan mäelle,
Vaskivakkanen käessä,
Vaski-avain vakkasessa:

Unga jungfrun, liten Elin,
Gick till visthuset på backen,
Bar en kopparvacka hos sig,
Och i vackan kopparnyckel:

Ensimmäisessä säkeessä Lönnrot on muuttanut pääsanana ja attribuutin paikkaa, toisessa sanajärjestys on säilynyt. Seuraavissa säkeissä sanat on alkuteksissä asetettu symmetriseen muotoon (1-2, 1-2: *Vaskivakkanen käessä*, *Vaski-avain vakkasessa*), kun taas ruotsinnoksessa hän on lisännyt predikaattiverbin *bar*. Tämän jälkeen seuraavissa säkeissä suomen symmetriaa vastaa ruotsin kiasmi (1-2, 2-1).

Lönnrotin ruotsiksi kirjoittamat tekstit, jotka 10 tekstin otoksena (10 x 1000 sanaa) ovat peräisin 30 vuoden ajalta (1828-1858), kertovat hyvästä ruotsin kielen hallinnasta. Lönnrotin ruotsi on yleisesti ottaen syntaktisesti monimutkaisempaa kuin hänen käyttämänsä suomi. (Sorvali 1978:passim.) Pää- ja sivulauseiden välinen suhde on erään otoksen ruotsalaisessa tekstissä 1,0 (vaihtelu 0,6 - 1, 7) ja vastaavasti suomalaisessa 1,1 (Sorvali 1978: 111-112). Tutkitut tekstit indikoivat myös Lönnrotin positiivista asennetta ruotsin kieleen. Lönnrotin alun perin ruotsiksi kirjoittamasta matkakertomuksesta *Vandraren* tehty 10 000 sanan otos sen sijaan kertoo, ettei ruotsi ole tässä suhteessa yhtä monimutkaista kuin edellä mainitussa 10 tekstin otoksessa. Matkakertomuksessa sivulauseiden määrä on pienempi, virkkeet ovat lyhyempiä sanojen määrällä laskettuna, mutta suurempia eroja ei matkakertomuksen ja 10 tekstin otoksen välillä ole. Lönnrot kirjoitti matkakertomuksensa ruotsinkielisille ystävilleen ruotsiksi. Sen syntaktinen, hieman otoksen tekstejä yksinkertaisempi muoto on luonnollista matkakertomuksessa, jossa hän selittää tapahtumia aikajärjestyksessä. Matkakertomus näyttää saaneen vaikutteita suomen kielestä, olivathan kerrotut seikat tapahtuneet suomeksi suomea puhuvien keskuudessa. (Sorvali 1978: passim.)

Lönnrotin kahden suomen pohjalta tehdyt laskelmat (2 x 500 graafista virkettä) kertovat muun muassa sen, että sanojen määrä on suurempi silloin, kun hän kääntää (AK 9922, KK 10041). Myös päälauseiden määrä on suurempi suomennoksessa (AK 660, KK 680), vaikkakaan erot eivät ole kovin suuria. Sivulauseiden suurempi osuus käännöksessä on myös nähtävissä (AK 477, KK 551). Sen sijaan hän käyttää erilaisia lauseenvastikkeita suunnilleen saman verran molemmissa teksteissään (AK 138, KK 140). (Paavonaho (1986: 15.)

Suomen kieli ei tunnetusti ollut Lönnrotin aikaan vielä pitkälle kehittynyt, ja hän itse oli sitä parhaillaan kehittämässä. Otos hänen suomennoksestaan *La ïn-opillinen käsikirja* (Helsinki 1863, ruotsalainen alkuperäisteos C.F. Palmén: *Juridisk handbok för medborglerlig bildning*. Helsingfors 1859, otos 1. osa, luvut I-II, s. 16-30) sisältää 131 virkettä

(AK 127 virkettä) ja 3066 sanaa (AK 4551 sanaa). Ruotsin ja suomen väliset rakenneerot selittävät luonnollisesti sanojen lukumääräerot. Lönnrotin päämäärä lienee ollut alkutekstin pääsisällön säilyttäminen, sillä hän on jättänyt suomentamatta sellaisia ilmauksia kuin "i ett eller annat afseende", "i reelt hänseende", "af en och annan beskaffenhet" ja "hvilket innefattas uti en särskild urkund". Alkutekstin 24 sanaa käsittävästä virkkeestä on Lönnrotin suomennoksessa tiivistynyt 13 sanaan, kuten seuraavat esimerkit osoittavat: *Hufvudafatalen innefatta öfverlåtelse antingen af äganderätt eller af nyttjorätt, eller af personlig tjenst, och allt detta antingen utan vedergällning, eller och mot erläggande deraf. ja Pääsuostunnoissa antaa joku omistuswallan pito-oikeuden tahi työntekonsa toiselle joko ilmaiseksi tahi palkintoa wasten.* (Paavonaho 1986:26.)

4.2 Juhani Aho (1861 - 1921)

Juhani Ahon kirjoittama *Rautatie* ilmestyi vuonna 1884. Ruotsiksi sen käänsi myös ruotsintajana mainetta saanut kirjailija Hagar Olsson vuonna 1920 nimellä *Järnvägen*. Juhani Aho toimi suomentajana oman kirjailijantyönsä ohella. Hän suomensi vuonna 1895, kymmenkunta vuotta *Rautatien* jälkeen, Zacharias Topeliuksen *Fältskärens berättelser* (1883), joka sai nimekseen *Välskärens kertomuksia*. Tätä Ahon suomennosta ovat useat suomalaissukupolvet lukeneet, ja sitä luetaan edelleen tässä muodossa. Teoksen ja erityisesti suomennoksen pitkä elinkaari kertoo paitsi Topeliuksen kirjallisen taiteen laadusta myös suomentajan laadukkaasta, kestävästä työstä. Ahon suomennosta on siis luettu tähän mennessä runsaan 100 vuoden ajan.

Kun verrataan Ahon *Rautatien* kieltä siihen kieleen, jota hän käytti suomennoksessaan *Välskärens kertomuksia*, voi todeta, että päälauseita esiintyy suhteellisesti katsoen paljon runsaammin suomennoksessa kuin omassa teoksessa. Ajallisesti näiden teosten välillä on ainoastaan 11 vuotta. Mielenkiintoista on myös se, että Topeliuksen ruotsalaisen alkutekstin otoksessa päälauseiden määrä on 926, kun taas Ahon siitä laatimassa suomennoksessa niiden määrä on kasvanut (969). Lauseenvastikkeita Topeliuksen alkutekstissä on 228, kun taas niiden lukumäärä on Ahon suomennoksessa pienentynyt 92:een. Lauseenvastikkeiden olisi odottanut lisääntyneen, sillä suomen kieli suosii sellaisia. Suomentaja Aho on siis suosinut (pää-)lauseita lauseenvastikkeiden kustannuksella. Otokset ovat 500 virkkeen mittaisia. Yksityiskohtaisemmat frekvenssit käyvät ilmi seuraavasta taulukosta (Sorvali 1991a: 117):

Taulukko. Juhani Ahon kirjoittaman ja suomentaman teoksen syntaktisia ominaisuuksia.

Suomesta ruotsiksi (*Rautatie - Järnvägen*)

	v	l/v	pl	sl	pl/sl	s	s/v	lv
1884	500	2,2	882	242	3,6	5662	11,3	51
1920	503	2,4	923	292	3,2	7569	15,0	56

Ruotsista suomeksi (*Fältskärens berättelser - Välskärin kertomuksia*)

	v	l/v	pl	sl	pl/sl	s	s/v	lv
1883	500	2,6	926	366	2,5	10902	21,8	228
1895	506	2,7	969	411	2,4	9089	18,0	92

v = virke, l/v = lause/virke, pl = päälause, sl = sivulause, s = sana, lv = lauseenvastike

Yllä mainitut syntaktiset yksiköt valottavat Ahon kahta suomea. Sivulauseiden prosentuaalinen osuus kaikista lauseista on hänen omassa tuotannossaan 21,5 (*Rautatie*), kun vastaava osuus hänen suomennoksessaan on 29,8 (*Välskärin kertomuksia*). Taustalta löytyy Topeliuksen runsas sivulausemäärä (f 366) (Sorvali 1991a: 130).

Jos Aho ei olisi seurannut alkutekstien syntaktista rakennetta, olisi voinut odottaa, että hän olisi suomennoksissaan käyttänyt vähemmän päälauseita, vähemmän lauseita virkkeissä sekä niin suhteellisesti kuin absoluuttisesti ottaen vähemmän sivulauseita. Edellä esitelty Ahon kahden suomen analyysi kertoo hänen persoonallisesta tyylistään ja sen merkityksestä käännoistyössä. Kirjailija kirjoittaa oman tuotantonsa yhdellä tavalla, ja käyttää tästä enemmän tai vähemmän poikkeavaa tyyliä suomennostyössään. Alkuteksti vaikuttaa jollain tavalla suomennokseen. Kuitenkin on tunnettua, että kunkin ilmaisutavassa on havaittavissa tiettyä pysyvyyttä. Erot Ahon kahden suomen välillä eivät ole kokonaisuutena ottaen tulkittavissa kovin suuriksi. (Sorvali 1989: 105-106, 114-120, 1991a: passim.)

Topeliuksen ja Ahon alkutekstien ja suomennosten välisiä inforeemeja toisiinsa verrattaessa tulos on seuraava: Topelius AK 3,6, KK 3,7 ja Aho AK 2,7, KK 2,8. Ahon Topelius-suomennoksen inforeemi on suurempi kuin hänen omassa kirjassaan. Tämän voi tulkita siten, että Aho on inforeemin ilmaisemassa syntaktisessa synteessä sidoksissa Topeliuksen alkutekstiin, jonka inforeemista hän ei paljoa poikkea (+0,1). Inforeemi on selvästi pienempi Ahon omassa kaunokirjallisessa tekstissä, jonka ruotsinnos taas puolestaan seuraa Ahon alkutekstien inforeemia. Inforeemi näyttää tässä käyttäytyvän tietyllä tavalla yhteen suuntaan käännettäessä, päinvastaisella tavalla päinvastaiseen suuntaan käännettäessä. Peilikuvaefekti on selkeä, mutta eri kirjailijoiden ja tekstien välillä on paljon variaatiota, mikä selittyy toisaalta yksilöllisistä, toisaalta ajallisista eroista.

5 Uudempi kirjallisuus

5.1 Yleistä

Kahden suomen käyttö on vanhemman kirjallisuuden osalta tarjonnut esimerkkejä yhtäläisyyksistä ja eroista näiden versioiden välillä. Jo yksisuuntainen käännös paljastaa yleensä monia kieli-, kulttuuri-, teksti- ja kirjailijakohtaisia erikoisuuksia. Kielen erikoisuudet voivat tarjota yksityiskohtaisia seikkoja, jotka toimivat merkkeinä eri versioita verrattaessa toisiinsa. Yksi esimerkki on slangin ja murteen kääntäminen. Tämä ei koske ainoastaan suomen ja ruotsin välillä tapahtuvaa kääntämistä, vaan kuuluu kaikkeen kääntämiseen. Ruotsalainen Mats Larsson on ruotsintaessaan tšekin kielestä tutkinut kirjallisen puhekielen käännösstrategioita ja todennut, että sellaiset rakenteen ulkopuoliset merkit, kuten arkaismit, provinsialismit ja vulgarismit, muodostavat hänen työssään tärkeän ongelman (Larsson 1992: 17).

5.2 Eila Pennanen (1916 - 1994)

Eila Pennanen noin 40 vuoden mittaista suomennostyötä olen lyhyesti valottanut kirjassa *Unohdettu kääntäjä* (1996b: 149-163, suomennosluettelo 1996b: 189-210, liite). Kirjan tiedot pohjautuvat suurelta osin kääntäjähaastatteluun. Eila Pennanen oli paitsi kirjailija myös noin sadan teoksen suomentaja. Lisäksi hän oli kiinnostunut kääntämisen teoreettisesta puolesta, erityisesti käännösteoreetikko Catfordin mallista. Hän opetti kääntämistä Helsingin yliopistossa, ja tätä perua ovat monet hänen kääntämisen opettamista käsittelevät julkaisunsa, kuten esimerkiksi artikkeli *Suomentamisen ja sen opettajan vaikeuksia* (Virittäjä 1979). Tässä artikkelissa hän pohtii yksityiskohtaisesti opiskelijoiden tekemiä suomennosehdotuksia.

Eila Pennanen tutustui kääntämiseen jo lapsuudessaan. Hän opiskeli yliopistossa muun muassa suomen kieltä ja suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon. Tämän ohella hänellä oli myös kirjastotutkinto. Laajan kokemuksensa pohjalta niin kirjailijana kuin suomentajana Eila Pennanen näkee selvän eron näiden tehtävien välillä. Suomennostyö eteni systemaattisesti, ja hän oli koko ajan tietoinen, mitä se tarkoitti ja piti sisällään. Otan pienen esimerkin Eila Pennanen suomennoksista.

Pär Lagerkvistin romaanin *Det heliga landet* (1964) alku on ruotsiksi (sitaatti vuoden 1969, Delfinserien, Bonniers, Stockholm, s. 5 mukaan) ja Eila Pennanen suomennoksena (*Pyhä maa* 1965, WSOY, Porvoo, s. 5) seuraava:

När Giovanni blev gammal och blind sattes han iland på en öde kust för att han inte längre kunde vara till någon nytta på båten, och Tobias följde honom.

Kun Giovanni tuli vanhaksi ja sokeaksi, hänet jätettiin maihin autiolle rannikolle koska hänestä ei enää ollut mitään hyötyä laivassa, ja Tobias jäi hänen kanssaan.

Det hade redan börjat skymma och Tobias, den ende seende, såg sig om efter en människoboning där de skulle övernatta.

Oli jo alkanut hämärtää ja Tobias, ainoa näkevä, katseli ympärilleen löytääkseen ihmisasunnon, jossa he voisivat yöpyä.

Men ingen sådan syntes till.

Mutta yhtäkään rakennusta ei näkynyt.

Det enda som stod att upptäcka i det ödsliga landskapet var resterna av några mäktiga pelare som ålderdomliga och halvt förvittrade avtecknade sig mot den upprörda kvällshimlen.

Kolkossa maisemassa ei näkynyt muuta kuin mahtavien pilarien jäännökset, jotka muinaisaikaisina ja puoliksi sorautuneina piirtyivät levotonta iltataivasta vasten.

Versiot seuraavat virkkeittäin toisiaan. Suomennos noudattaa hyvin alkutekstin rytmiä, mikäli näin lyhyen näytteen pohjalta voi jotain sanoa. Suomennoksessa havaittavat muutokset alkutekstiin nähden (erityisesti viimeisessä virkkeessä) ovat suomen kielen mukaisia ja tyylistä johtuvia, kuten Eila Pennanen itse arvioi.

Eila Pennanen kirjoitti myös ruotsinkielisen romaanin *I natt drar han bort* (1948, Schildts förlag) ja julkaisi runokokoelman nimellä *Kiitos harhaluuloista* (1970, WSOY). Nämä kertovat osaltaan hänen monipuolisuudestaan kielenkäyttäjänä.

6 Yhteenvetoa ja keskustelua

Tässä artikkelissa ei ole ollut kyse vain yksisuuntaisesta prosessista alkukielestä kohdekieleen, vaan prosessilla on myös toisensuuntainen osansa. Nämä vastakkaisiin suuntiin kulkevat prosessit valaisevat kokonaisuutta monikielisessä yhteisössä. Niillä on alku ja loppu, ja ne pyrkivät luomaan kokonaisvaikutelmaa kunkin kirjailijan ja suomentajan yksilöllisistä ratkaisuksista. Niiden pohjalta voi mahdollisesti löytää myös yleisempiä trendejä. Lisäksi voisi lähemmin tutkia, mitä tekstile ja sen kielelle yksityiskohtaisesti tapahtuu sekä silloin, kun ne siirretään toiseen kieliympäristöön (ja samalla toiseen kulttuuriympäristöön), että silloin kun siirto tapahtuu myös päinvastaiseen suuntaan samalla kielten ja kulttuuriympäristöjen pysyessä samoina. Tähän tarvitaan autenttisten ja suomennettujen tekstien tarkkoja, vertailukelpoisia kuvauksia. Saman henkilön tuottaman puheen ja kirjoitetun kielen analyysi voisi jatkossa tuoda uudenlaista tietoa kahden suomen käytöstä eri muodoissa.

Samana kirjailijan suomalaisia alkuperäistekstejä ja suomennoksia verrattaessa voidaan havaita yhtäläisyyksiä ja eroja, joiden taustalta löytyy käännösprosessiin kuuluvia ja sen aiheuttamia seikkoja. Eri aikojen käännösperiaatteet ovat myös olleet vaikuttamassa lopputulokseen. Kääntäjä ja suomentaja ovat oman aikansa peilejä.

Suomen ja käännössuomen välillä on siis eroja. Kahden suomen käyttöä tulee katsoa kokonaisvaltaisesti. Kyse ei ole ainoastaan kirjailijoiden käyttämästä suomesta, johon he ovat päätyneet eri teitä, joko suoraan tai suomennosten kautta, vaan kysymys on asetettava laajempaan kieli- ja kulttuuriympäristöön. Perinteisen lineaarisen käännöksen analyysi

ei ole tähän tarkoitukseen riittävä, kuten edellä on käynyt ilmi. Kahden suomen tutkimiseen tarvittaisiin kolmiulotteinen näkemys (Sorvali 1991a: 140-141, 2000: 25), joka voisi paremmin ottaa huomioon kääntämisen taiteellisen puolen, käännöstaiteen.

Yhden henkilön kahden suomen käyttöä on edellä valotettu keskusteluihin ja esimerkein. Kirjoittajan itsenäisyys toisaalta, vieraan kielen kunnioittaminen toisaalta ovat olleet vaikuttamassa lopputulokseen. Lönnrotin kaksikielisyudesta on myös edellä ollut puhetta. Kaksikielinen kirjailija kirjoittaa teoksiaan suoraan kahdella kielellä, tässä tapauksessa suomeksi ja ruotsiksi. Aleksis Kivi on esimerkki vanhemmasta kirjailijapolvesta, Henrik Tikkanen uudemmasta. Aleksis Kivi oli suomenkielisessä perheessä kasvaneena alkuaan suomenkielinen. Kirjallisen tuotantonsa hän kirjoitti suomeksi, mutta hänen tiedetään kirjoittaneen *Nummisuutarien* ensimmäisen, sittemmin kadonneen version *Bröllopsdansen* ruotsiksi. Hänen ruotsin kielen hallintaansa on pidetty hyvänä, kun taas hänen suomen kielensä on katsottu epätäydelliseksi. On muistettava, että Kivi eli aikana, jolloin suomen kieli ei ollut vielä muutenkaan nykyiseen muotoon kehittyntä. Henrik Tikkanen oli kaksikielinen kirjailija, vaikkakin kirjoitti suurimman osan tuotannostaan ruotsiksi. Romaninsa *Unohdettu sotilas* (1974) hän halusi kirjoittaa suoraan suomeksi, sillä hän oli rintamalla kokenut sodan suomeksi. (Sorvali 1979: passim.)

Kaksikielisten kirjailijoiden tuotokset antavat autenttisten ja käännettyjen versioiden ohella aiheen tutkia lähemmin eri versioiden suhdetta paitsi kielellisesti myös kulttuurisesti, sosiologisesti ja historiallisesti.

Esitykseni on pääosin koskettanut maamme molempia kieliä, joiden rinnakkaiselo ei historiallisesti katsoen ole aina ollut itsestään selvää. Siteeraan lopuksi edesmenneen filosofi Johan Henrik von Wrightin sanoja ruotsalaisesta vaikutuksesta ja Ruotsista saadusta kulttuuriperinnöstä: "Vaikka en onnistunutkaan tulemaan yhtä hyväksi molemmilla kielillä, minussa kehittyi hiljalleen hieman toinen asenne: se, että kuuluin *koko* maahan, kielestä riippumatta. Halusin rakentaa suomalaisen identiteetin, joka pohjasi Ruotsista saatuun kulttuuriperinteeseen. [...] Tunnen suurta kunnioitusta niitä suomenmielisiä ruotsinkielisiä kulttuuriperheitä kohtaan, joiden onnistui vaihtaa kieli ruotsista suomeksi -..." (von Wright 2002: 55). Näissä sanoissa piilevät kahden eri kielen käyttäminen, kaksikielisyys sekä suomentamisen ja kääntämisen myötä kahden kielen ihme.

Kirjallisuutta

- Bassnett, S. 1994. *Translation Studies*. Revised Edition. Routledge. London and New York.
- Eskola, S. 2002. *Syntetisoivat rakenteet käännössuomessa*. Suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmillä. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja. University of Joensuu. Publications in the Humanities. N:o 30. Joensuun yliopistopaino. Joensuu.
- Gentzler, E. 1993. *Contemporary Translation Theories*. Routledge. London and New York.
- Gottlund, C. A. 1847. *Sampo, runollisto vuona 1847*. C.A. Gottlundilta. Helsingissä. Painettu C.A. Gottlundin luona 1847.

- Ingo, R. 1991. *Från källspråk till målspråk*. Introduktion i översättningsvetenskap. Studentlitteratur. Lund.
- Ingo, R. 2002. Kääntäjän periaateohjelma. Kääntämisen tutkimuksen päivät Oulussa 11.12.2001. *Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet*. Serie B nr 27. Toim. Irma Sorvali. Uleåborgs universitet. Uleåborg.
- Kuukka, V. – Majamaa, R. – Vepsä, H. 2002. *Elias Lönnrot*. Taitaja, tarkkailija, tiedemies. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Larsson, M. 1992. *Från tjeckiska till svenska*. Översättningsstrategier för litterärt tal-språk. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. MINS 35. Stockholms universitet. Stockholm.
- Laviosa, S. 1997. How Comparable Can 'Comparable Corpora' be? *Target* 9:2 (1997), 289-319.
- Lönnrot, E. 1847. *Svensk, Finsk och Tysk Tolk. Ruotsin, Suomen ja Saksan Tulkki. Swedish - Finnisch - Deutsches Wörter- und Gespräch-Buch*. Tryckt hos J. Simelii arfvingar, på A.C. Öhmans förlag. Helsingfors.
- [Lönnrot, E.] 1990. *Valitut teokset* 1, 3. Toimittanut Raija Majamaa. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Paavonaho, A. 1986. *Elias Lönnrot - litterär verksamhet på två språk*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Serie C nr 2. Uleåborgs universitet. Uleåborg.
- Pennanen, E. 1979. Suomentamisen ja sen opettajan vaikeuksia. *Virittäjä* 1979, 255-260, 383-388.
- Sorvali, I. 1978. Elias Lönnrot - en tvåspråkig författare. *Nysvenska Studier*. Årg. 58 (1978). Lund 1979. 95-166.
- Sorvali, I. 1979. Att skriva på två språk. Festskrift till Björn Pettersson. 29.12.1979. *Skrifter utgivna av institutionen för filologi II vid Tammerfors universitet, nordisk filologi*. Nr 4/1979. Tammerfors universitet. Tammerfors.
- Sorvali, I. 1985. *Översättandets 200 år i Finland*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Serie B nr 8. Uleåborgs universitet. Uleåborg.
- Sorvali, I. 1986a. Inforeme - How to Measure Information-Content. *Babel*. Vol. XXXII, No 1/1986, 58-63.
- Sorvali, I. 1986b. *Sju studier tillägnade Lars Huldén på hans 60-årsdag 5.2.1986*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Serie B nr 9. Uleåborgs universitet. Uleåborg.
- Sorvali, I. 1987. On translating non-finite verb phrases from Finnish into Swedish and vice versa. Proceedings of the Sixth International Conference of Nordic and General Linguistics. Helsinki, August 18-22, 1986. *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 6. Helsinki. 357-367.
- Sorvali, I. 1989. 100 years of Swedish and Finnish as source and target language in Finland. *Papers in Translation Studies. Prague - Kouvola*, edited by Irma Sorvali. Kouvolan kääntäjäkoulutuslaitoksen julkaisuja, sarja A N:o 5. Helsingin yliopisto. Helsinki. 102-126.
- Sorvali, I. 1991a. *Studier i översättningsvetenskap*. Andra, nästan oförändrade upplagan. Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Uleåborg.

- Sorvali, I. 1991b. Finlandssvenskan från översättningsteoretisk synpunkt. *Stilistik och finlandssvenska*. En samling artiklar tillägnade Birger Liljestränd den 25 juni 1991. Nordsvenska. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet 8. Umeå universitet. Umeå.
- Sorvali, I. 1992. *Översättare och översättningsprocess*. Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Uleåborg.
- Sorvali, I. 1996a. *Translation in a New Perspective*. Peter Lang. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien.
- Sorvali, I. 1996b. *Unohdettu kääntäjä*. Pohjoinen. Oulu.
- Sorvali, I. 1998a. The Translator as a Creative Being with special regard to the translation of literature and LSP. *Babel*. Vol. 44, No 3/1998, 234-243.
- Sorvali, I. 1998b. A Quantitative Approach to Translation. *Journal of Quantitative Linguistics*. Vol. 5, No. 1-2, 96-99.
- Sorvali, I. 2000. Teksti, käännös, uuskäännös, tulkinta, musiikki, kuva. *Kääntämisen tutkimuksen päivät Oulussa 15.12.1999*. Toim. I. Sorvali. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Serie B nr 25. Uleåborgs universitet. Uleåborg.
- Sorvali, I. – Sorvali, T. 1984. Suomennos Elias Lönnrotin väitöskirjasta Afhandling om Finnarnes magiska medicin. Suomalaisten maagisista parannuskeinoista. *Lönnrotin aika*. Kalevalaseuran vuosikirja 1984. Julkaistu myös teoksessa *Hippokrates*, Suomen Lääketieteen Historian Seuran vuosikirja. 2. vuosikerta (1985). Suomen Lääketieteen Historian Seura. Helsinki.
- Wright, G. H. von. 2002. *Elämäni niin kuin sen muistan*. Suomentanut I. Kuuranne. Otava. Helsinki.

XIII KÄÄNTÄMISENTUTKIMUKSEN PÄIVÄT OULUSSA

9.12.2004
Oulun yliopisto,
Snellmania
Salissa KTK 112

OHJELMA

8.45 - 9.00	TERVEHDYSSANAT Irma Sorvali
9.00 - 9.30	"GIF MIG EJ GLANS, EJ GULD, EJ PRAKT" Arja Nerikko-Runtti
9.30 - 10.00	LYRIIKAN KÄÄNTÄMISESTÄ: MUOTO VAI SISÄLTÖ? Paula Hunziker ja Tarja Heikkilä
10.00 - 11.00	SUOMEN- JA RUOTSINKIELISTEN SANOMALEHTIOTSIKOIDEN STAATTISUUDESTA JA DYNAAMISUUDESTA Ralf Vahtera
11.00 - 12.15	LOUNASTAUKO Snellmanian kirjaston näyttely: Kääntämiseen liittyvää kirjallisuutta
12.15 - 13.15	VIRSILYRIIKAN KÄÄNTÄMISESTÄ Niilo Rauhala
13.15 - 13.30	KAHVI
13.30 - 14.00	MITEN KÄÄNNETÄÄN KULTTUURIA? TOVE JANSSONIN "SOMMARBOKEN" JA SEN KÄÄNNÖKSET SUOMEEN JA SAKSAAN Lena Segler-Heikkilä
14.00 - 14.30	"HÄN TUNTUU TERÄVÄSTI AISTINEEN KIRJOITTAJAN KIELEN" KÄÄNTÄMISEN KÄSITTELYÄ LEHDISSÄ Paula Rossi
14.30 - 15.00	KAHDEN SUOMEN IHME Irma Sorvali
15.00 -	LOPPUKESKUSTELU JA PÄÄTÖS